

Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze

Ústav translatologie

Magisterská diplomová práce

Anna Bulířová

POLARITA DISKURZU V PŘEKLADU
POPULARIZAČNÍCH TEXTŮ ZE ŠPANĚLŠTINY DO
ČEŠTINY

AUTHOR – ADDRESSEE RELATIONSHIP IN ART
TEXTBOOKS AND ITS TRANSLATION FROM SPANISH
INTO CZECH

Vedoucí diplomové práce: prof. PhDr. Jana Králová, CSc.

Praha 2007

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně a že jsem uvedla všechny použité prameny a literaturu.

V Praze dne 23.srpna 2007

Na tomto místě bych chtěla poděkovat paní prof. PhDr. Janě Králové, CSc., za ochotu, trpělivost a čas, který mi věnovala při konzultacích mé diplomové práce. Poděkování patří rovněž mé rodině za to, že mi při studiu poskytla cenné zázemí a oporu.

OBSAH:

1. ÚVOD	3
2. PŘEHLED STAVU ZKOUMANÉ PROBLEMATIKY	4
2.1. Polarita výrazu	4
2.2. Autor a adresát jako faktory komunikace	4
2.2.1. Objektivní či subjektivní slohotvorní činitelé	4
2.2.2. Autor versus vysílatel, příjemce versus adresát	5
2.2.3. Subjekty slovesného komunikátu a jejich ztvárnění	6
2.3. Vztah mezi účastníky komunikace	8
2.3.1. Partneři v komunikaci a jejich interpretační činnosti	8
2.3.2. Vztah mezi komunikanty z hlediska pragmatického	9
2.3.3. Expresivita v komunikaci	11
2.4. Autor a adresát ve výstavbě textu	12
2.4.1. Řečnická perspektiva a prostředky pro její vytváření	13
2.4.1.1. Autorský plurál	14
2.4.1.2. Inkluzivní plurál	14
2.4.1.3. Alternativy pro autorský a inkluzivní plurál	15
2.4.1.4. Oslabování a posilování adresátské složky	15
2.4.1.5. Výzvové věty a otázky	16
2.5. Polarita diskurzu z hlediska translatologického	16
2.5.1. Vysílatel	16
2.5.2. Příjemce	18
2.5.3. Metakomunikace	19
2.6. Vymezení popularizačních textů a problematika jejich překladu	19
2.6.1. Vymezení a konvence popularizačního stylu	19
2.6.2. Překlad popularizačních textů	22
2.7. Norma	26
2.8. Závěry pro empirickou část	29
2.9. Vymezení cílů práce a stanovení hypotézy	30
3. MATERIÁL A METODY	32
3.1. Materiál	32
3.2. Metody	33
4. VÝSLEDKY A DISKUSE	36
4.1. Prostředky polarity diskurzu v originálních španělských publikacích	36
4.1.1. Kategorie autor	36
4.1.2. Kategorie adresát	38
4.1.3. Kategorie oslovení	39
4.1.4. Kategorie imperativ	39
4.1.5. Kategorie pasivum	40
4.1.6. Kategorie zvolací věta	41
4.1.7. Kategorie otázka	42

4.1.8.	Kategorie citace	43
4.1.9.	Kategorie názory a hodnocení autora	45
4.1.10.	Kategorie předjímání reakcí adresáta	46
4.1.11.	Celkové srovnání všech kategorií v obou publikacích	48
4.2.	Prostředky polarity diskurzu v originálních českých publikacích	49
4.2.1.	Kategorie autor	49
4.2.2.	Kategorie adresát	51
4.2.3.	Kategorie oslovení	52
4.2.4.	Kategorie imperativ	52
4.2.5.	Kategorie pasivum	53
4.2.6.	Kategorie zvolací věta	54
4.2.7.	Kategorie otázka	54
4.2.8.	Kategorie citace	55
4.2.9.	Kategorie názory a hodnocení autora	55
4.2.10.	Kategorie předjímání reakcí adresáta	55
4.2.11.	Celkové srovnání všech kategorií v obou publikacích	56
4.2.12.	Souhrnné porovnání polarity diskurzu v původních španělských a původních českých publikacích	57
4.3.	Prostředky polarity diskurzu v překladech	58
4.3.1.	Kategorie autor	58
4.3.2.	Kategorie adresát	60
4.3.3.	Kategorie oslovení	62
4.3.4.	Kategorie imperativ	62
4.3.5.	Kategorie pasivum	63
4.3.6.	Kategorie zvolací věta	64
4.3.7.	Kategorie otázka	66
4.3.8.	Kategorie citace	67
4.3.9.	Kategorie názory a hodnocení autora	67
4.3.10.	Kategorie předjímání reakcí adresáta	69
4.3.11.	Celkové srovnání všech kategorií v překladech a španělských a českých originálech	71
4.3.12.	Souhrnné porovnání polarity diskurzu v překladech a v původních českých publikacích	73
4.4.	Vztah překladů k současné normě v českém odborném vyjadřování	74
5.	ZÁVĚR	76
6.	POUŽITÁ LITERATURA	79
7.	RESUMÉ	85
8.	RESUMEN	86
9.	SUMMARY	88

1. ÚVOD

Každý text má svého autora, který ho napsal, a svého adresáta, kterému je určen. Někdy se sice postava autora a adresáta shoduje, ale ve většině případů jde o dvě odlišné osoby. Tyto dvě osoby pak představují dva póly, mezi nimiž probíhá určitá komunikace a mezi nimiž existuje nějaký vztah. Tento vztah se promítá do ustrojení komunikátu a označuje se jako polarita.

Vztah může být různého druhu, v závislosti na osobách autora a adresáta a také v závislosti na typu textu či promluvy. Jiná bude polarita v komunikaci mezi přáteli, mezi dvěma diplomaty nebo mezi profesorem a studentem. Jinak se bude polarita projevovat v emailu, v úředním dopise, ve vědeckém článku nebo v učebnici.

Vztah partnerů v komunikaci je podmíněn normami, a protože normy se v různých kulturách liší, bude se také lišit způsob, jakým se do textů různých jazyků vztah mezi autorem a adresátem prolíná.

Jelikož na vztahu mezi autorem a adresátem do značné míry závisí úspěch komunikace, může nezohlednění příslušných konvencí způsobit problémy – nedorozumění, nedostatek zdvořilosti či urážku. Nebezpečí pochybení je přitom vzhledem ke konfrontaci dvou rozdílných kultur obzvláště velké v překladu, kdy nepoučený překladatel může komunikaci na místo jejího usnadnění naopak ztížit.

V této práci jsme se proto rozhodli pozorovat, jak překladatelé při práci zacházejí s prostředky pro vyjádření polarity diskurzu a do jaké míry přitom zohledňují kulturní rozdíly. Pozorování provedeme na textech stylu popularizačního, a to ze tří důvodů: a) překladu textů tohoto stylu nebyla dosud věnována velká pozornost; b) v tomto stylu se polarita projevuje více než u některých jiných slohů; c) tento styl zaznamenal co do polarity diskurzu v posledních letech velké změny vlivem internacionalizace jazykové situace.

2. PŘEHLED STAVU ZKOUMANÉ PROBLEMATIKY

2.1. Polarita výrazu

Pojem polarity uvedl do české stylistiky Bečka (1992). Každý projev je podle něho spjat s osobou svého autora a ve velké většině případů (vyjma osobních poznámek, deníkových zápisů apod.) je určen nějakému adresátovi, na něhož se buď přímo, nebo nepřímo obrací. Jak autor, tak adresát jsou důležité stylové faktory. Pro ráz slohu je důležité, zda autor v textu přímo uvádí své názory, postoje a city, nebo svou osobu staví mimo zpracovávanou látku, a také to, do jaké míry svůj projev zaměřuje na adresáta a přímo se na něho obrací. „*Tam, kde autor své sdělení staví do vtahu ke své osobě, je výraz subjektivní. Tam, kde se autor obrací přímo na adresáta, vzniká v projevu polarita.*“ (Bečka, 1992:43).

Explicitní polaritu najdeme ve větách, které obsahují sloveso nebo zájmeno ve 2. osobě singuláru či plurálu. Implicitní polaritu pak mají věty, které přímý vztah k adresátovi pouze naznačují.

Polarita má svou stránku psychologickou a společenskou. U adresáta, na něhož je výrok zaměřen, budí výrok určité reakce - potěšení, pohoršení, urážku, povzbuzení atd. Míra působení polarity může být zesílena nebo naopak oslabena adresátovým vztahem k autorovi, jeho společenským postavením a také společenskými zvyklostmi a společenskou konvencí.

2.2. Autor a adresát jako faktory komunikace

2.2.1. Objektivní či subjektivní slohotvorní činitelé

Odborné publikace z oblasti translologie a stylistiky zmiňují, že inherentní složkou každého komunikativního procesu je existence autora a adresáta. Oba zosobněné póly komunikace se považují za významné slohotvorné činitele, neboť do značné míry ovlivňují celkovou výstavbu textu. Někteří lingvisté zahrnují autora a adresáta mezi činitele objektivní (Jedlička et al., 1970), jiní naopak mezi činitele subjektivní (Hubáček, 1985). Podle Čechové (1997) se nejedná o spornou problematiku, nýbrž pouze o dvojí pohled na ni. Na jedné straně totiž podle ní stojí objektivně existující pisatelé/řečníci a čtenáři/posluchači, mezi nimiž jazyková komunikace probíhá; na straně druhé je pak třeba mít na paměti, že postoj původce komunikátu k adresátům je vědomý (původce sdělení respektuje nebo nerespektuje charakter adresáta). V této souvislosti navíc autorka upozorňuje na to, že schopnosti komunikantů vnímat nebo nevnímat svůj protějšek jsou subjektivní.

2.2.2. Autor versus vysílatel, příjemce versus adresát

V souvislosti s účastníky komunikace se v odborné literatuře objevuje celá řada termínů širšího nebo užšího významu. Například Nord (1991) zdůrazňuje, že je třeba jasně rozlišovat mezi pojmy autor a vysílatel a příjemce a adresát.

Vysílatelem je osoba či instituce, která chce prostřednictvím textu někomu předat určité sdělení nebo na něho určitým způsobem zapůsobit. Autorem pak rozumíme tvůrce textu, který při jeho výstavbě postupuje podle instrukcí vysílatele a zohledňuje při ní pravidla a normy daného jazyka a kultury. Pokud bychom šli ještě dále, k pólu autor a vysílatel mohou patřit i další činitelé – např. osoba, která zhotovený text formátuje, nebo osoba, která sdělení zveřejňuje (herec, hlasatel).

O těchto dalších subjektech, které se podílejí na definitivní podobě textu, se zmiňuje i Macurová (1983) a Hausenblas (1996). Hausenblas rozlišuje pojmy *produktor X formulátor* a *receptor X interpret* a hovoří o mezičláncích se speciálními funkcemi (překladač, recitátor, redaktor, korektor apod.). Montalt i Resurrecció (2005) rozlišuje *lectors anteriors a la publicació* (editoři, korektoři) a *lectors posteriors a la publicació* (koneční čtenáři).

Postava autora a vysílatele se může mnohdy shodovat – je tomu tak například v případě beletrie či publicistických komentářů, u kterých bývá navíc přímo uvedeno autorovo jméno. Na druhé straně však existuje mnoho textů, jejichž autora neznáme (reklamy, zákony, návody k použití apod.). I tyto texty však mají konkrétního vysílatele. Jeho jméno sice nemusí být v textu explicitně zmíněno, avšak vysílatele je možno ve sdělení identifikovat implicitně (vysílatelem reklamy bývá obvykle firma, která propagovaný výrobek prodává). Pokud v některém textu najdeme uvedeného jak vysílatele, tak autora, autor hraje druhořadou roli, jelikož jeho komunikativní záměr se do textu obvykle nepromítá (Nord, 1991).

Existující promluva má vždy konkrétního produktora, i když v některých případech není jeho jméno příjemci známo (např. anonymní dopis), ale naproti tomu příjemce je vždy fakultativní, možných příjemců může být libovolně mnoho (Hausenblas, 1996). Hausenblas také upozorňuje, že v gramatické stavbě jazyka existují jen prostředky k vyjádření subjektu adresáta promluvy, nikoli však příjemce. Pokud tedy některé mluvnické označují za příjemce cílový subjekt 2. osoby slovesných tvarů a zájmen, jde podle něho o chybu, protože se ve skutečnosti jedná o adresáta. Jazyk nedisponuje prostředky k vyjádření příjemce, k příjemci se míří přes kategorii adresáta.

Co se tedy týče pojmů příjemce a adresát, adresátem rozumíme osobu, které je sdělení určeno a již má autor při výstavbě komunikátu na paměti (autor zohledňuje adresátovu intelektuální úroveň, sociální zařazení, věk atd.), a příjemcem je pak kdokoli, ke komu se

výsledné sdělení dostane (Nord, 1991). Macurová (1983) v tomto případě pracuje s pojmy *čtenář a receptor* (viz. 2.2.3).

Nord (2000) také v této souvislosti z translatologického hlediska upozorňuje, že pokud mluvíme o adresátovi a příjemci textu, musíme rozlišovat i mezi adresátem a příjemcem překladu.

2.2.3. Subjekty slovesného komunikátu a jejich ztvárnění

Účastníky komunikace se kromě autorů uvedených v předcházejí podkapitole zabývá i Macurová (1983), a to velmi podrobně. Tato autorka k výše porovnávané terminologii přidává další, výrazně přesnější označení. Macurová hovoří o subjektech slovesného komunikátu a vyděluje u nich dva typy:

- 1) Subjekty, které jsou participanty komunikativního procesu a jeho prostřednictvím jsou začleňovány do společenské skutečnosti v širokém slova smyslu.
- 2) Subjekty, které jsou participanty v slovesném komunikátu – subjekty v slovesném komunikátu ztvárněné.

První typ subjektů Macurová označuje termíny *autor* – reálný původce sdělení a *čtenář*, resp. *posluchač* – reálný příjemce sdělení. Tyto subjekty podle autorky svou reálnou komunikativní aktivitou vstupují do vnitřního ustrojení slovesného komunikátu, a to tak že v procesu komunikace přijímají určité role a ty jsou realizovány subjekty v komunikátu ztvárněnými.

Autor a čtenář vytváří vazbu mezi slovesným komunikátem a společenskou skutečností, v níž komunikace probíhá. Při procesu kódování a dekódování informace totiž autor a čtenář konfrontuje skutečnosti a vztahy ztvárněné v komunikátu s realitou, jež stojí mimo slovesný komunikát.

Základním rysem, který charakterizuje autora a čtenáře, je jejich psychofyzická reálnost. Jejich role se liší a jsou dány sociálními normami, jež vyžadují různé sociální a jazykové chování v různých situacích. Důležitým faktorem je přitom společenské postavení obou účastníků komunikativního procesu. Pokud autor komunikuje se subjektem, který má stejnou společenskou pozici, jsou role jiné, než když komunikuje se subjektem, který má sociální pozici vyšší nebo nižší. Status účastníků komunikace však nelze z jejich ztvárnění v komunikátu vyvozovat jednoznačně. Subjekty, které jsou si rovné v rovině svých rolí, si totiž nemusí být rovné v oblasti společenské hierarchie. Autorka poukazuje na to, že tato

skutečnost je dána vlivem etických jazykových norem (potlačování společenské významnosti narátora vzhledem k ostatním ztvárněným subjektům – např. explicitní znevažování vlastních názorů) a také stylovými normami pro jednotlivé oblasti (neosobní vyjadřování v odborném stylu).

Mezi společné rysy autora a čtenáře patří začlenění do etnických, sociálních a kulturních struktur. Začlenění jednoho účastníka přitom může být značně časově i prostorově vzdálené zařazení účastníka druhého. Na toto v souvislosti s překladem upozorňuje i Nord (1991).

Co se týče subjektů ve slovesném komunikátu ztvárněných, ty se v komunikátu realizují prostřednictvím v něm užitých výstavbových prostředků – jazykových, tematických, textových i tektonických. Macurová (1983) je dále rozlišuje na:

- a) subjekty ztvárněné implicitně: *produktor* (implicitně ztvárněný původce sdělení) a *receptor* (implicitně ztvárněný příjemce sdělení);
- b) subjekty ztvárněné explicitně: *narátor* (explicitně ztvárněný původce sdělení) a *adresát* (explicitně ztvárněný příjemce sdělení).

Subjekt produktora a receptora je charakterizován výstavbovými prostředky, jichž bylo v komunikátu využito. Z vnitřního ustrojení slovesného komunikátu může být patrné, z jaké sociální skupiny, generace a geografické oblasti producent pochází (využití nebo nevyužití slangu, archaismů, dialektu apod.), a výstavba komunikátu může podávat informace i o jeho psychickém rozpoložení (povaha větné stavby, aktuální členění, expresivita a emocionalita) a mentální dispozici (stupeň inteligence, vyjadřovací schopnosti).

Jak subjekt produktora, tak subjekt receptora se však ve slovesném komunikátu nerealizuje vždy stejně výrazně. Subjekt receptora je minimálně ztvárněn jako subjekt, ke kterému sdělení směřuje, je předpokládaným příjemcem komunikátu. Je charakterizován znalostí jazykového kódu, jehož bylo v komunikátu využito. Vedle této minimální míry realizace receptora existují i slovesné komunikáty, kde je receptor blíže určen výběrem a uspořádáním výstavbových prostředků (literatura pro děti versus literatura odborná). Na ztvárnění receptora do značné míry závisí efekt komunikace, do níž daný komunikát vstupuje. Subjekt receptora se totiž podle Macurové (1983) konstituuje jako složka, která nese jistý soubor požadavků na porozumění, protože disponuje jistými zkušenostmi a znalostmi (např. historickými, politickými, literárními apod.).

Hlavními rysy narátora a adresáta je především skutečnost, že na rozdíl od subjektů ztvárněných implicitně se stávají přímo, nezprostředkovaně, obsahovými složkami

komunikátu. Jsou jako subjekty výslovně označeny (např. zájmeny 1. a 2. osoby) a je jim lexikálně přisouzena činnost mluvení, psaní apod. (např. slovesnými tvary 1. a 2. osoby). Protože jsou konkrétně realizovány, subjekty narátora a adresáta jsou snáze identifikovatelné než subjekty produktora a receptora.

Způsob, jakým jsou subjektové složky ve slovesném komunikátu ztvárněny, je podle Macurové (1983) pro charakter komunikace důležitý, neboť tento způsob předjímá proces komunikace, ovlivňuje, jak je slovesný komunikát přijat, a modeluje jeho funkci v sociální realitě.

2.3. Vztah mezi účastníky komunikace

2.3.1. Partneři v komunikaci a jejich interpretační činnosti

Hoffmannová (1988) a Nebeská (1988) se polaritou diskurzu zabývají z pohledu psycholingvistického, přičemž pracují s pojmy *produktor* a *recipient*. Nebeská (1988) v úvodu své studie uvádí, že každá komunikační událost je zasazena do situačního kontextu, který zahrnuje složky relativně konstantní (sociálně historické zakotvení komunikační události, osobnostní parametry komunikantů) a složky proměnné (konkrétní podmínky komunikační události, emocionální vyladění, individuálně psychologické faktory). Tyto složky se v různé míře odrážejí v procesu střídání komunikačních rolí produktora a recipienta. Produktora a recipienta lze vnímat buď tak, že se zaměříme na jejich vzájemné sepětí, nebo můžeme oba účastníky komunikace vnímat odděleně. První přístup rozebírá Hoffmannová (1988), druhý pak Nebeská (1988), obě se však shodují na následujících skutečnostech.

Produktor a recipient v procesu komunikace neustále anticipují komunikační chování a reakce svého partnera. Ačkoli u mnoha typů textů výrazně převažuje aktivita produktora, postava recipienta nesmí být při interpretaci textů opomenuta. Recipientova předpokládaná interpretace a reakce totiž může ovlivnit strukturaci, pointování a vnitřní proporcionalitu produktorova textu. Receptci adresáta produktor usměrňuje prostřednictvím různých konstrukčních a kontaktních prostředků a komentářů. Produktor při komunikaci předvídá recipientova očekávání, přičemž tento odhad závisí na tom, do jaké míry produktor zná recipientovy postoje a zkušenosti, a také na tom, zda je schopen správně interpretovat vztah recipienta k danému výseku skutečnosti.

Hoffmannová (1988) upozorňuje, že je třeba pozorovat, jakým způsobem produktor promítá do textu předpoklad komunikace buď s individuálním adresátem, nebo společně orientovanou skupinou a jakými prostředky produktor adresáta oslovuje, jak se napojuje na jeho životní zkušenosti a jak využívá jeho komunikační kompetence.

Recipient se na komunikaci podílí pasivně i aktivně. Na počátku procesu si vytváří vnitřní kognitivní model problémové situace, který je mu východiskem pro interpretaci. V procesu komunikace modifikuje výchozí hypotézy, rozhoduje mezi možnými interpretačními variantami a dochází k pro něho optimálnímu výsledku komunikace. Recipient jednak pasivně přijímá text, a jednak aktivně konstituuje jeho smysl. Výrazně formuje např. složku referenční (do modelování reality zapojuje své schopnosti identifikace objektu na základě určitých vlastností), tematickou (sám po vlastní linii aktivně rozvíjí téma) i např. koherenci textu (je schopen vnímat i zdánlivě nekohezní text jako koherentní). Recipient má na začátku komunikace jistá očekávání, která závisí na jeho zkušenostech a na osvojených sociálních, komunikačních a jazykových normách, jež jsou v daném společenství do různé míry závazné. Stupeň jejich závaznosti závisí na typu komunikační události – v některých situacích jsou komunikační normy striktně dané, v jiných jsou relativně volné a účastníci komunikačního procesu mají široké možnosti výběru. Čím jsou normy pevnější, tím jsou očekávání recipienta určitější; záleží ovšem i na tom, jaké zkušenosti má recipient s daným typem komunikační události, na kolik zná osobu produktora a jaký má vztah k danému výseku skutečnosti.

V interpretačním procesu tedy účastníci vytvářejí aktuální modely skutečnosti a srovnávají je se strukturami obsahů svého vědomí. Tím, jak se v průběhu komunikace předpokladové struktury mění, utváří se postupně průnik modelů světa produktora a recipienta. „*Produktor konstituuje smysl na základě očekávaných interpretačních činností recipienta, ten naopak zakládá interpretaci na předpokladech o stavu a činnosti produktora.*“ (Hoffmannová, 1988:138). „*Jestliže se model výseku skutečnosti, který je výsledkem interpretační aktivity recipienta, blíží modelu výseku skutečnosti, ze kterého původně vycházel produktor (nebo se s ním aspoň v podstatných rysech nerozchází), lze říci, že došlo k souladu mezi záměrem produktora a interpretací recipienta, že interpretace komunikační události recipientem byla adekvátní.*“ (Nebeská, 1988:142).

2.3.2. Vztah mezi komunikanty z hlediska pragmatického

Michejev (1986) rozdělil jevy, v nichž se projevuje vztah mezi účastníky komunikace, do pěti pragmatických kategorií:

- 1) *Intentionality*: Tato kategorie zahrnuje projevy vysílateleova záměru. Intencionalitu lze chápat jako promítnutí osobnosti vysílatele do světa, který popisuje.
- 2) *Modality*: Modalitu je z pragmatického hlediska třeba chápat jako subjektivní hodnocení vztahu mezi modálním obsahem textu a světem, který text popisuje, tedy hodnocení toho, zda je tento vztah z hlediska účastníků komunikace pravdivý,

pozitivní, žádoucí apod. Pragmatická modalita odhaluje vztah mezi účastníky komunikace, jejich zájem na popisovaném a jejich záměr stav popisovaného zachovat, či změnit. Z hlediska překladu tato pragmatická kategorie představuje podle Michejeva (1986) velké problémy, protože modální hodnota připisovaná jazykové jednotce existuje pouze v systému daného jazyka a překladatel je nucen hledat adekvátní způsob, jak tuto modální hodnotu vyjádřit v jiném systému.

- 3) *Sociativity*: Kategorie sociativnosti zahrnuje projevy společenského postavení, věku, pohlaví apod. Rozdíly mezi účastníky komunikace se v tomto ohledu projevují ve způsobu oslovení, užívání titulů, zájmen atd. Sociativnost však můžeme pozorovat i na rovině gramatické, kde mohou substandardní vazby poukazovat na nižší společenské postavení.
- 4) *Appropriateness*: Text podléhá mnoha omezením, jež jsou dána komunikačními normami, které určují vhodný výběr slov, vět, členění do odstavců apod. V této souvislosti Michejev (ibid) poukazuje na problém, který představuje zachování stylu originálu a zároveň respektování stylistických norem cílového jazyka.
- 5) *Presupposition*: Presupozicemi se rozumí veškeré informace, jež účastníci sdílí před započítím komunikace a jež v textu nejsou uvedeny. Za presupozice lze podle autora považovat i projevy intertextuality a aluze.

V souvislosti s Michejevovou kategorií sociativnosti můžeme zmínit i některé postřehy Wierzbické (1991). Ta se zamýšlí nad mírou důvěrnosti (*intimacy*) a blízkosti (*closeness*), která se projevuje např. v oslovení a užívání titulů a která se v různých kulturách liší. Tato autorka upozorňuje na to, že na dodržování patřičné míry blízkosti jsou slovanské jazyky citlivější než například angličtina. Poukazuje na to, že polská vlastní jména mají četné formy (zdrobněliny, domácí jména atd.), jejichž využití v oslovení odráží stupeň blízkosti mezi uživateli. Ten se projevuje i v tykání či vykání (na rozdíl od jediného anglického „you“) a v používání titulů (těm anglosaská kultura zdaleka takový význam nepřikládá). Kromě blízkosti pak mluví Wierzbicka (1991) i o neformálnosti (*informality*), jejíž míru srovnává u Australanů a Poláků. Například vztah mezi profesory a studenty nebo mezi zákazníky a poskytovateli služeb je podle ní v Austrálii mnohem méně formální než v Polsku, kde se velmi dbá na určitou „rituální zdvořilost“.

O formálnosti / neformálnosti mluví i Katan (1999), podle něhož jsou formálnější než angličtina také němčina, francouzština a italština. Katan se mírou formálnosti zabývá s ohledem na typ textu. Texty orientované na adresáta podle něho vykazují nižší stupeň

formálnosti než texty orientované na autora. Britští, a především pak američtí autoři v adresátsky zaměřených textech na rozdíl od Němců či Italů jasně upřednostňují osobní vyjadřování. Tento autor upozorňuje, že při překladu je třeba míru formálnosti přizpůsobit přijímající kultuře.

Pragmatikou komunikace se zabývá i Jiménez Hurtado (2000) a i ta zdůrazňuje, že se do vztahu mezi účastníky komunikace nutně promítá celá řada společenských a kulturních faktorů (především tehdy, jde-li o účastníky různých národností). Tato autorka v této souvislosti zmiňuje koncept „tváře“ (cara), kterou lidé promítají do svých kontaktů ve společnosti, a upozorňuje na to, že převod této „tváře“ může být v překladu velmi obtížný a přitom stěžejní. *„Al interactuar, los interlocutores intentan siempre no comprometer la cara del otro, ni exponer la suya propia. ... Acceder al conocimiento y adecuación del significado referencial o cognitivo en otro idioma no es la mitad de difícil que ser capaz de traducir, con cierta adecuación, aquellos mecanismos que hacen que el emisor salve la cara y que no se amenace la cara de los destinatarios para los que estamos traduciendo y/o interpretando. Las distintas lenguas tienen en estos factores sus más ácidos desequilibrios.“*¹ (Jiménez Hurtado, 2000:180)

2.3.3. Expresivita v komunikaci

Průběh a výsledek komunikace mezi partnery může být do jisté míry ovlivněn i mírou použité a vnímané expresivity. Tou se zabývá Bečka (1986), který upozorňuje na rozdíly v míře, do jaké se expresivita projevuje v různých jazycích. Autor v komunikaci rozlišuje celkem čtyři druhy expresivity – citovou, apelovou, výrazovou a zvukovou. Z hlediska naší práce, jež se orientuje na texty popularizační, se jeví jako relevantní kategorie expresivity apelové.

Apelová expresivita se podle Bečky projevuje, když se mluvčí obrací na osloveného otázkou nebo vyslovením přání, prosby, rozkazu apod. Mluvčí zasahuje do jednání, myšlení či citění oslovené osoby. Mezi partnery nastává silná polarita – proti expresi mluvčího stojí impresie osloveného. Mluvčí musí volit slova tak, aby na vnímatele působila ve smyslu jeho vůle. Apelová expresivita není spontánní. Hraje zde totiž roli norma společenských styků a ustálené zdvořilostní zvyklosti. Podklad apelové expresivity je v zásadě psychologický a sociologický.

---

¹Při vzájemné komunikaci se oba mluvčí snaží, aby neohrozili tvář druhého a zároveň nebezpečí nevystavili tvář svou. ... Pochopit referenční nebo kognitivní význam a převést ho do druhého jazyka není zdaleka tak obtížné jako převést mechanismy, které ochrání tvář autora a nedotknou se tváře adresátů, pro něž překládáme a/nebo tlumočíme. V různých jazycích nalezneme v tomto ohledu velmi výrazné rozdíly. (překlad A.B.)

Podle Bečky (1986) jsou ve slohu všech národů zastoupeny všechny čtyři dříve zmíněné druhy expresivity, avšak v nestejně míře, v nestejně početnosti a v nestejně intenzitě. „*Už samy jazyky neposkytují stejné možnosti je uplatňovat, rozdíly jsou v usměrňující síle prostředí, ať už rodinného, školního a společenského, rozdíly v rozvrstvení společnosti podle politického zřízení, rozdíly podle zvyklostí řečového styku mezi lidmi, podle délky tradice a výše kultury národa.*“ (Bečka, 1986:657).

Apelová expresivita, která tedy úzce souvisí se společenskými zvyklostmi a zdvořilostními normami, má v různých kulturách rozmanité formy, a jazyky se tudíž mezi sebou v tomto ohledu často velmi různí.

2.4. Autor a adresát ve výstavbě textu

Způsob, jakým se účastníci komunikace prolínají do konkrétní realizace textu, je v české jazykovědě lépe a podrobněji propracovaný než v jazykovědě španělské, a zasloužil se o to např. Mathesius (1943), který zkoumá jazykové prostředky, jimiž je vytvářena řečnická perspektiva v kázáních a naučných přednáškách.

Ve španělštině se řečnickou perspektivou a výstavbou textu zabývá Rey (2000), ale činí tak spíše povrchově. Rey sleduje, jak se osobnost autora projevuje v populárně-naučných textech a porovnává přitom francouzské články a jejich překlady do španělštiny.

Autor populárně-naučného článku má podle Rey dvojí roli – je jednak odborníkem v oboru, a jednak autorem, který své znalosti předává obecnému publiku. Coby odborník může vystupovat v textu (bibliografické odkazy), nebo zůstat neviditelný (číslo v textu, které odkazuje k bibliografii). Kromě bibliografických odkazů uvnitř textu může autor svou účast na výzkumu podtrhnout užitím první osoby, obvykle plurálu, protože se zpravidla jedná o skupinový výzkum. Coby osoba, jež zprostředkovává vědění širšímu publiku, musí rozhodnout, jak chce vystupovat před čtenářem, jakému čtenáři svůj text vysílá a jaký vztah chce se čtenářem navázat. Při výstavbě textu může volit tři postupy (při výstavbě textu se však někdy uplatňují všechny):

- 1) Výklad je organizován jako řada objektivně podaných postřehů a skutečností, autor zůstává v pozadí.
- 2) Výklad je polemický a představuje pole pro diskusi, kterou autor řídí.
- 3) Výklad je cestou k poznání, na které je autor v roli průvodce, jenž vede čtenáře za ruku k objevení určité skutečnosti.

Zatímco Rey (2000) rozlišuje při výstavbě textu postupy tři, Mathesius (1943) ve své studii zmiňuje dva.

Naučný výklad může být podle Mathesia podán neosobně, nebo řečnický.

V prvním případě ustupuje autor v textu do pozadí, a ať už popisuje nějaké jevy, nebo se snaží dokázat, popřípadě vyvrátit jejich existenci nebo souvislost, snaží se na adresáta působit objektivními prostředky: obecnou, neutrální jasností výkladu a jeho vhodným věcným uspořádáním.

Na druhé straně v řečnický zaměřených textech chce autor adresáta svým osobním vlivem přesvědčit o nějaké pravdě nebo ho přemluvit k určitému jednání, a tento záměr ho vede k navázání přímého kontaktu s adresátem. V textu řečnický zaměřeném na adresáta je tedy zřejmá účast dvou osob - autora a adresáta. Jejich funkce se nestřídají, nýbrž zůstávají v podstatě stále stejné – autor je účastník aktivní a adresát pasivní. Základem řečnický zaměřeného výkladu proto není prolínání dvou samostatných významových kontextů, ale významový kontext jeden, utvářený autorem textu.

Z hlediska výstavbového považuje Mathesius (ibid) výklad zaměřený na věcný obsah za bezpříznakový a výklad zaměřený na působivou účinnost podání za příznakový. Příznakovost u druhého typu výkladu je patrná především tehdy, když se působivé účinnosti textu dosahuje využitím zvláštních řečnický zaměřených jazykových prostředků.

2.4.1. Řečnická perspektiva a prostředky pro její vytváření

Za základ řečnické perspektivy považuje Mathesius (1943) protiklad autora a adresáta. V případě kázání a naučných přednášek je podle něho nejčastější situace, kdy o sobě mluvčí nebo pisatel mluví v první osobě singuláru a ke svým posluchačům nebo čtenářům se obrací v druhé osobě plurálu. Autor přitom obvykle mluví o své aktuální činnosti, o postupu svého výkladu, o mínění, které zastává, a o způsobu, kterým je vyslovuje. Protiklad „já – vy“ se velmi jasně ukazuje ve větách, v nichž se současně objevuje první osoba singuláru a druhá osoba plurálu.²

Osobnost autora může být zdůrazněna tím, že autor poukazuje na svou individuálnost – na svou povahu, na vlastní zkušenost, na situaci, v níž se právě nachází, nebo děj, kterého se účastní. Autorský pól je možné zesílit i užitím první osoby jednotného čísla ve smyslu obecného podmětu, ovšem tento jev se podle Mathesia (1982) objevuje výrazně častěji v textech mluvených než psaných. Autorský pól však bývá i zeslabován, a to tehdy když autor ze skromnosti úmyslně ustupuje do pozadí a první osobě singuláru se neosobní vazbou či

---

² Bečka (1992) v této souvislosti mluví o tzv. explicitní polaritě.

první osobou plurálu vyhýbá i tam, kde by byla na místě. Toto ustupování do pozadí je obvyklé u autorů vědeckých prací.

2.4.1.1. Autorský plurál

K vytvoření řečnické perspektivy se velmi často užívá první osoby plurálu namísto první osoby singuláru. Jde o autorský plurál, kterým o sobě mluví individuální autor. Mluvčí nebo pisatel ho využívá k vyjádření něčeho, co se týká jen jeho samotného a k čemu nemůže adresáty ani imaginárně přibrat za aktivní pomocníky. Jde o vyjádření, které často téměř splývá s plurálem inkluzivním. Že se skutečně jedná o řečnické užití množného čísla namísto jednotného potvrzuje fakt, že tento plurál lze vždy nahradit singulárem, aniž by došlo ke změně věcného významu.

Komárek et al. (1986) pracuje v akademické Mluvnici češtiny s pojmem *plurál modestiae*.

2.4.1.2. Inkluzivní plurál

Vedle plurálu autorského existuje i plurál inkluzivní, který se v porovnání s plurálem autorským objevuje výrazně častěji. Autor se inkluzivním plurálem zahrnuje do větší skupiny, k níž patří i jeho posluchači či čtenáři, a tím s nimi navazuje bližší vztah. Někdy autor své adresáty činí svými imaginárními spolupracovníky, jindy se k nim naopak přidružuje jako imaginární účastník jejich posluchačského nebo čtenářského poznávání a uvažování. V tomto případě mluví Mathesius (1943) o plurálu adjunktivním, a to buď subjektivním (autor k sobě připojuje adresáty), nebo objektivním (autor se připojuje k adresátům). Rozeznávání typů adjunktivního plurálu je někdy obtížné, protože poměr autora a adresátů se může objevovat v různé podobě a s různou jasností. Mathesius navíc vyčleňuje ještě další typ adjunktivního plurálu, a to tzv. plurál adiční. „Užívá se ho tehdy, když mluvčí nebo pisatel mluví o sobě a svých posluchačích nebo čtenářích jako o celku, v němž obě strany, já i vy, jsou zcela na rovni. Nejvýrazněji se povaha adičního plurálu ukazuje na přisvojovacím zájmenu náš, když se ho užívá ve smyslu ten, kterým se já a vy právě zabýváme.“ (Mathesius, 1943:192). O zvláštní povaze tohoto zájmena svědčí skutečnost že zůstává beze změny, ať je obměna konstruována s podmínkou v první osobě singuláru nebo v druhé osobě plurálu. Přisvojovací zájmeno náš ve smyslu adičního plurálu se v řečnických zaměřených výkladech objevuje jako prostředek k vytvoření řečnické perspektivy velice často.

Druhým typem inkluzivního plurálu je plurál inkorporativní. Lze o něm mluvit tehdy, když se autor sám zahrnuje do větší skupiny, k níž patří i jeho adresáti, a naznačuje tak, že při

jeho výkladu jde o věc všem společnou. „*Skupina, do níž se tak autor se svými posluchači nebo čtenáři zahrnuje, skupina inkorporační, může mít různý rozsah. Nejužší rozsah mívá při výkladu mluveném, když jde o skupinu tvořenou toliko přítomnými posluchači. Není to případ častý a plurál inkorporativní je tu na samém pokraji plurálu adjunktivního, zvláště adičního. Výrazná je funkce plurálu inkorporativního při širších skupinách inkorporačních, které například při výkladu mluveném přesahují rozsahem přítomné posluchače.*“ (Mathesius, 1943:192). Největšího možného rozsahu skupina dosahuje, když jde o lidi vůbec. U té se však podle autora vlastně dostáváme z oblasti plurálu inkorporativního do oblasti, v níž plurál první osoby funguje jako obecný podmět.

2.4.1.3. Alternativy pro autorský a inkluzivní plurál

Plurál autorský můžeme nahradit jen singulárem první osoby. Adjunktivní plurál, jímž k sobě autor přibírá adresáty jako imaginární spolupracovníky, můžeme nahradit buď první osobou singuláru, nebo také někdy druhou osobou plurálu. Adjunktivní plurál, kterým se autor přidružuje k adresátům jako imaginární účastník jejich poznávání a uvažování, můžeme nahradit jen druhou osobou plurálu, případně obecným podmětem třetí osoby singuláru nebo plurálu (bude tak ovšem narušena řečnická perspektiva). U jednotlivých typů plurálu inkorporativního je nahraditelnost různá podle rozsahu inkorporační skupiny.

2.4.1.4. Oslabování a posilování adresátské složky

Ve výkladech, v nichž se autor stále obrací k adresátům, bývá velmi často vyjádřena jen ta složka řečnické perspektivy, která se týká jich a která je zpravidla vyjádřena druhou osobou množného čísla. K zeslabení adresátské složky dochází tehdy, když se tato složka posune z oblasti druhé osoby do osoby první nebo třetí. Tím, že se ve větách s první osobou plurálu neobrací autor na adresáty přímo, nýbrž se řadí mezi ně, zmírňuje protiklad mezi sebou a adresáty, mírní přímost svého výkladu, aniž by porušoval jeho řečnickou perspektivu. Naproti tomu všude tam, kde autor záměrně používá druhé osoby plurálu namísto plurálu osoby první či třetí, podtrhuje tím v dané řečnické perspektivě stránku adresátskou. Adresátskou složku je rovněž možné zesílit oslovením. Vokativ může být navíc spojen s druhou osobou plurálu. Adresátská složka může být posílena i dramatizací, kdy autor předjímá možné otázky či námitky adresátů a sám na ně odpovídá či je vyvrací.

2.4.1.5. Výzvodé věty a otázky

K vytváření řečnické perspektivy přispívají i výzvodé věty v podobě příkazů, vybídek, žádostí, proseb či otázek vyzývajících k odpovědi. Autor buď klade otázky, na které sám odpovídá, nebo na které žádnou odpověď nedává. V prvním případě zpravidla autor klade otázku sám sobě nebo celému kolektivu vyjádřenému adjunktivním plurálem první osoby a na tuto otázku dál odpovídá dalším výkladem. Otázka, která je zaměřená na adresáty a na kterou autor nedává odpověď, je pravá otázka řečnická. Zde není otázka skutečnou výzvou k odpovědi, ale jde o větu oznamovací, jež formy otázky využívá k naléhavému tvrzení.

2.5. Polarita diskurzu z hlediska translatologického

Doposud jsme se autorem a adresátem zabývali v rovině obecné a stylistické. Zmapovali jsme různé termíny, které se v souvislosti s účastníky komunikace používají, nastínili jsme vztahy, které mezi autorem a adresátem popisuje psycholingvistika a pragmatika, a popsali jsme, jak se osobnost autora a adresáta prakticky prolíná do výstavby textu. V následující části bychom se tedy zaměřili na to, jak se účastníky komunikace zabývá translatologie.

Z hlediska překladu se problematice polarity diskurzu v obecné rovině nejvíce věnuje Nord (1991, 1997, 2000).

Ta ve své práci o překladatelské analýze (Nord, 1991) zdůrazňuje, že součástí překladatelského procesu, má být na jedné straně analýza osobnosti vysilatele a jeho záměru, a na straně druhé analýza osobnosti adresáta. U obou je přitom třeba zohlednit kulturní pozadí, místo, čas a účel komunikace.

2.5.1. Vysílatel

Základní informace o vysílateli může překladatel získat z tzv. textového prostředí (*textual environment*) - tedy z upoutávky, z titulu, z předmluvy či epilogu. Množství podstatných a užitečných informací s sebou nese již autorovo samotné jméno, které nám obvykle prozrazuje příslušnost k určité literární skupině, jeho společenskou pozici, umělecké zaměření, jeho oblíbená témata, obvyklou skupinu adresátů, atd. Nord (1991) upozorňuje, že tyto informace mohou být mnohdy známé jen adresátovi originálu, nikoli však už adresátovi překladu. Pokud překladatel soudí, že by adresátovi překladu tyto informace chyběly a přitom byly důležité pro porozumění sdělení, měl by je připojit buď přímo do textu, nebo do „textového prostředí“. Informace o vysílateli mohou být patrné i z média, prostřednictvím něhož byl text zveřejněn (odborný časopis – odborník, noviny – novinář), z doby či místa, kde byl publikován, či z funkce, kterou měl splňovat. Pokud nejsou v „textovém prostředí“ tato

data uvedena explicitně, lze je získat bližším studiem užitých vyjadřovacích prostředků (geografické či sociální dialekty, archaismy atd.).

Jako stěžejní se v překladatelské analýze jeví identifikace vysílatelova záměru. V této souvislosti Nord (1991) striktně vymezuje pojmy záměr (*intention*), funkce (*function*) a účinek (*effect*). Záměr je termín, jenž se vztahuje na hledisko vysílatele – ten prostřednictvím textu sleduje určitý účel, nikdy však přitom není jisté, jestli bude dosažený výsledek tomuto účelu odpovídat. Na komunikační události se totiž podílí i příjemce (viz. 2.3.1.), k němuž se dostává text s určitou funkcí. Ta je výsledkem konfigurace všech situačních faktorů. Funkce textu je dána „externě“, a to dříve, než se text dostane k příjemci. Účinek je pak pojem spjatý výhradně s příjemcem. Účinek je výsledek recepce a zahrnuje jak vnější, tak vnitřní faktory.

V ideálním případě jsou všechny tyto tři faktory v souladu: funkce, kterou realizoval prostřednictvím svého záměru vysílatel, se shoduje s funkcí, kterou textu připsal příjemce, a na příjemce měl text ten účinek, jenž bývá s touto funkcí spjatý. Nord (ibid) ovšem upozorňuje na to, že je třeba tyto tři faktory odlišovat, jelikož v překladu si mnohdy vyžadují jiný přístup (zachování, změna, adaptace). Má-li překladatel zachovat vysílatelův záměr, musí často změnit funkci, účinek či dokonce obojí.

Záměr vysílatele je pro překlad obzvlášť důležitým faktorem, poněvadž předurčuje obsahovou i formální strukturaci textu, která text přiřazuje k určitému textovému typu a příjemci zároveň napovídá, jakou funkci má ve sdělení hledat. Velmi podstatným faktorem je vysílatelův záměr i v souvislosti se zásadou věrnosti. I kdyby byla funkce přeloženého textu jiná než funkce originálu, překladatel nesmí jednat v rozporu se záměrem vysílatele.

V obvyklé komunikaci většinou záměr odpovídá základním komunikačním funkcím: vysílatel chce příjemci předat určité informace (záměr referenční), sdělit své pocity či názory (záměr expresivní), chce příjemce přesvědčit o pravdivosti určitého názoru či ho chce vyzvat k jisté činnosti (záměr operativní), nebo má pouze zájem na navázání kontaktu (záměr fatický). V jedné komunikační události se může prolínat vysílatelových záměrů více, přičemž při překladu je někdy třeba hierarchii těchto záměrů pozměnit.

Při analýze vysílatelova záměru je třeba posoudit, jak se v textu projevuje a vyvíjí vztah mezi vysílatelem a adresátem. Stejně jako Macurová (1983) poukazuje Nord (1991) na to, že tento vztah se může od skutečného vztahu mezi oběma účastníky značně lišit. Vysílatel, jenž je s ohledem na své znalosti tématu příjemci nadřazený, se totiž může snažit význam svých znalostí snižovat, aby si získal příjemcovu důvěru. Identifikace vysílatelova záměru je obzvlášť důležitá v textech literárních a textech vyjadřujících osobní názor, jelikož u nich

neexistuje žádná spojitost co do záměru a textového typu. Při analýze těchto textů je třeba brát v úvahu autorovu biografii, události, jež ovlivnily jeho tvorbu, a ostatní texty, které napsal či které napsali autoři stejného zaměření.

2.5.2. Příjemce

Nord (1991) zdůrazňuje, že z hlediska překladatelské analýzy je příjemce jedním z nejdůležitějších komunikačních faktorů. Jak již bylo dříve uvedeno, profil adresáta se totiž při produkci textu projevuje v množství a ve výběru informací, které budou v textu uvedeny, ve způsobu, jakým budou uspořádány, a v jazykových a stylistických prostředcích, jimiž budou tyto informace vyjádřeny. Příjemce může být určen v souladu s textovým typem, avšak ne vždy. Wittich podle Nord (ibid) poukazuje na to, že např. populárně-naučný text je určen několika různým příjemcům – dětem, dospívajícím i dospělým, a dospělý příjemce může být navíc jak odborník, tak laik.³

Nord (1991) upozorňuje, že je při překladatelské analýze třeba konfrontovat příjemce textu původního a textu cílového. Každý z těchto příjemců se totiž nachází v jiné situaci a prvky, kterými se projevuje vysílatelův vztah k příjemci, je mnohdy nutné adaptovat. Každý příjemce překladu se liší od příjemce originálu alespoň v jednom ohledu, a to sice příslušností k jinému kulturnímu a jazykovému společenství. Z tohoto důvodu také nelze překlad adresovat příjemci, který je stejný jako příjemce originálu. V mezikulturní komunikaci je třeba zohlednit to, že autor výchozího textu a adresát textu cílového mají odlišné kulturní zázemí. Překladatel, coby autor cílového textu, proto nemůže v překladu reprodukovat stejné jazykové prostředky, které v komunikaci s adresátem použil autor originálu, nýbrž je v tomto ohledu povinen zohlednit rozdíly a překročit kulturní hranici (Nord, 2000).

Nutnost přizpůsobit text překladu příjemci zdůrazňuje rovněž Wotjak (1986), který také podotýká, že překlad je jednodušší tehdy, když se příjemce originálu a příjemce překladu vyskytují v podobné komunikativní a sociokulturní situaci.

Všechny informace o příjemci cílového textu je tedy třeba konfrontovat s charakterem příjemce textu výchozího a posoudit, jak se liší s ohledem na věk, pohlaví, vzdělání, společenské postavení, zeměpisný původ, vztah k vysílateli atd. V závislosti na této konfrontaci pak překladatel volí konkrétní vyjadřovací prostředky, vynechává detaily, které budou příjemci známy, nebo naopak určité detaily z pragmatických důvodů do textu dodává.

---

³ Montalt i Resurrecció (2005) rozlišuje u odborných textů tři druhy laického čtenáře: studenty; vzdělané čtenáře, kteří se zajímají o odborná témata; a čtenáře, kteří požadují informace pro řešení nějakého konkrétního problému (např. o postupu při instalaci počítačového programu).

Jako důležitý faktor se jeví i aktuálnost daného textu, neboť Nord (1991) poukazuje na to, že mezi recepcí originálu a recepcí překladu bývá značný časový rozdíl. Čím více je originál orientován na určitého příjemce, tím pravděpodobnější se jeví nutnost přeložit text dokumentárně.

2.5.3. Metakomunikace

Nord (2000) pracuje v souvislosti s polaritou diskurzu s pojmem metakomunikace. Tou rozumí součet verbálních a neverbálních prostředků, jichž vysílatel/autor využívá, když mluví o podmínkách komunikativní události, o jejích účastnících a vztahu mezi nimi. Metakomunikace mapuje komunikativní činnost autora a očekávané reakce ze strany adresáta, a řídí tak sociální interakci mezi účastníky komunikace.

Frekvence, s jakou se metakomunikace v textu projevuje, závisí na míře znalostí, které vysílatel a příjemce sdílí. Je-li v tomto ohledu vztah mezi partnery asymetrický (učitel – žák), metakomunikace se bude projevovat výrazněji než v případě vztahu symetrického. Nord (ibid) zdůrazňuje význam metakomunikace v učebních textech, kde metakomunikace napomáhá udržet pozornost studenta, vytváří přátelskou atmosféru, a zefektivňuje tak učební proces. V učebnicích se pomocí metakomunikačních prostředků simuluje výuka ve třídě a přímý kontakt učitele se žákem.

Metakomunikace navazuje, udržuje a rozvíjí vztah mezi vysílatelem a příjemcem, a plní proto funkci fatickou (Nord, 2000). Ta je dána konvencemi jazykového vyjadřování a společenského chování a bývá kulturně podmíněna. Metakomunikační prostředky se v textech odlišných jazyků mohou lišit co do formy, frekvence využití i distribuce.

2.6. Vymezení popularizačních textů a problematika jejich překladu

2.6.1. Vymezení a konvence popularizačního stylu

V české stylistice byl styl popularizační jako samostatný podstyl v rámci stylu odborného vymezen v padesátých letech. Dříve se uvažovalo o stylu prakticky odborném, resp. pracovním (Hausenblas, 1996). Bečka (1992) hovoří o slohu naučném, v rámci něhož rozlišuje mezi texty naučnými a učebními. Naučné texty poskytují potřebné odborné poučení, radu, pokyn či informaci pro užití v praxi. Texty učební jsou odborným poučením, které je určeno pro výuku na školách. Sloh naučný je podle něho výsledkem míšení základních funkčních stylů. Hausenblas (1996) hovoří v této souvislosti o komplexních funkčních stylech

a používá označení text popularizační a text učební. U obou je podle něho důležitým rysem rozdíl informační úrovně mezi podávatelem a adresátem (předpokládaným příjemcem), avšak zatímco popularizační text je adresován i pouhým zájemcům o dané téma, příjemce textu učebního má téma ovládnout.

Čechová (1997) pracuje s termínem styl populárně-naučný. Skutečnost, že se tyto texty orientují na čtenáře, kteří nemají mnoho poznatků z daného oboru, ovlivňuje do značné míry výběr faktů a formu zpracování. Texty jsou často beletrizované, nebo se blíží textům publicistickým. Charakteristické je pro ně omezení terminologie, větší šíře vyjádření a obohacování textu o vedlejší informace (do textu se zapojí např. vyprávění) a potenciálně i vyšší míra hovorovosti. Podle Bečky (1992) je výraz v popularizačních textech konkretizován přirovnáními a příklady. Mistrík (1985) pak zdůrazňuje časté parafrázování citací a zmiňuje také, že index opakování slov je v popularizačním stylu menší než v odborných textech.

Ve španělské jazykovědě se popularizačními texty (*textos divulgativos*) zabývá např. Gutiérrez Rodilla (1998). Ta poukazuje na skutečnost, že vysílatel zohledňuje při produkci adresáta odborníka či adresáta laika, přičemž je-li adresátem laická veřejnost, musí autor používat v co největší míře vyjadřovacích prostředků obecného, nespécializovaného jazyka. Faktor příjemce s sebou navíc nese i nutná omezení co do obsahu sdělení, přesnosti a argumentace, neboť referent se u odborné a neoborné veřejnosti liší. U popularizačního stylu se oproti stylu odbornému výrazněji uplatňuje funkce přesvědčovací, která zároveň implikuje menší objektivnost sdělení a nese s sebou humor, slovní hříčky, časté aluze na každodenní život člověka apod. (což jsou prvky v odborném textu nemyslitelné). V souvislosti se zmíněnými změnami, jak obsahovými, tak formálními, hovoří Gutiérrez Rodilla (ibid) o tzv. „*criterios de legibilidad*“.

Texty popularizační navíc zmíněná autorka považuje za texty sekundární, které vycházejí z primárních textů ryze odborných. Fernández Polo (1999:79) pak uvádí: „... *la divulgación se manifiesta como un acto de reformulación explícita mediante la presencia de abundantes operaciones „locales“ de traducción entre los dos códigos implicados, el lenguaje de especialidad y el de la vida diaria...*“⁴

Gutiérrez Rodilla (1998) i Fernández a Gil Salom (2000) pak také v popularizačních textech zdůrazňují význam nadpisů, které mají přilákat čtenářovu pozornost, a pečlivé uspořádání makrostruktury, které čtenáři usnadňuje vnímání a porozumění. Tito autoři také spolu s Montalt i Resurrecció (2005) zmiňují, že u popularizačních článků najdeme méně

---

⁴ Při popularizaci jde o určité explicitní přeformulování, při kterém dochází k mnoha „lokálním“ překladatelským operacím mezi dvěma kódy: mezi jazykem odborným a obecným. (překlad A.B.)

konvenční strukturu, než u článků ryze odborných, jež se řídí strukturou IMRD. K didaktické funkci popularizačních textů přispívá kromě organizace makrostruktury také používání obrázků, fotografií apod., využívání různých typů písma či podtrhávání. Na rovině mikrostruktury se pak v těchto textech uplatňují kratší věty s běžnou slovní zásobou a v textech se objevují řečnické otázky. Neosobnosti, která má budit dojem objektivnosti, je dosahováno užíváním třetí osoby singuláru a pasivních konstrukcí, ovšem v mnohem menší míře, než je tomu v odborných pracích. Neutrállost a objektivnost je v popularizačních textech snížena v souvislosti se snahou zaujmout adresáta. Popularizační texty také zpravidla vykazují nižší míru nominalizace a sdělení v nich bývá méně přesné – v textech chybí číselné údaje, nebo se v něm vyskytují jen málo (číselné údaje by příliš zatěžovaly čtenářovu pozornost). Nejvíce je však přesnost sdělení snížena na rovině lexikální, na které se popularizační texty liší od textů odborných nejvíce. V popularizačních textech se používá méně odborné terminologie - ta se zpravidla nahrazuje parafrázemi pomocí obecné slovní zásoby, a je-li termínů užito, obvykle se při první zmínce ihned definují. Jedním z hlavních rysů popularizačního stylu je proto i redundance.

Na základě studia odborné literatury tedy můžeme říci, že popularizační styl se v základních charakteristických rysech v obou jazycích shoduje. Jak česká, tak španělská jazykověda zdůrazňuje, že orientace na laického příjemce s sebou v popularizačních textech nese zvláštní uspořádání makrostruktury, větší šíři vyjádření, nižší nominalizaci, parafráze, vedlejší příběhy, méně neosobní vyjadřování a nižší výskyt odborné terminologie. Jistý rozdíl by bylo možné pozorovat jen u poslední položky – tedy sníženého výskytu terminologie. Práce Dubského (1977) a Trupa (1987) totiž nasvědčuje tomu, že mezi španělskými a českými popularizačními texty budou v souvislosti s terminologií určité rozdíly dané vývojem jazyka a vztahem k latině. Ve španělštině totiž existuje mnoho odborných pojmenování, které lze do češtiny mnohdy přeložit buď na stejném základě označením latinského původu, nebo označením českým. Zatímco ve španělštině jsou však termíny pocházející z latiny obvykle průhledné a bezpříznakové, v češtině je volba mezi ekvivalentem latinského nebo českého základu podmíněna stylisticky. Překladatel popularizačního textu by tedy měl mít při práci se španělštinou a češtinou tuto skutečnost na paměti.

Pokud jsme v předešlých odstavcích na základě prací Gutiérrez Rodilla (1998), Fernández a Gil Salom (2000) a Montalt i Resurrecció (2005) charakterizovali španělský popularizační styl, měli bychom zmínit i to, že Gutiérrez Rodilla (ibid) mimo jiné poukazuje na to, že španělské popularizační texty mnohdy vykazují patrný vliv angličtiny. Texty popularizačního charakteru totiž často pocházejí od novinářů či neprofesionálních

překladatelů, nejsou podrobovány patřičné jazykové kontrole a posléze ovlivňují domácí stylové konvence.

2.6.2. Překlad popularizačních textů

V české translatologii nebyla překladu popularizačních textů věnována pozornost, odborné publikace pojednávají jen o překladu textů ryze odborných (Dubský, 1980, 1986 a 1990; Straková, 1986; Hanáková, 1991). Z hlediska naší práce však mohou být relevantní některé závěry Dubského.

Dubský (1990) považuje za hlavní problém při překladu odborných textů jejich vícesložkovost, tedy skutečnost, že ne všechny prvky v něm použité jsou stylisticky stejně příznakové. Autor rozlišuje složky konstantní a složky potenciální. Za konstantní složky považuje jednotky terminologického charakteru a všechny rysy daného typu textu (přesnost, jasnost apod.). Složkami potenciálními rozumí výrazové prostředky převzaté z obecného jazyka nebo z jiných funkčních stylů, jejichž použití není pro daný odborný text nezbytné, nýbrž pouze potenciální. Rozlišuje navíc potenciální složky stylisticky nepříznavé a složky, které jsou v daném odborném textu stylisticky příznakové. Odborný text má tedy podle něho tři složky, které se při překladu znásobují srovnáváním situací ve výchozím jazyce a v jazyce cílovém. Složka konstantní při překladu obvykle nepředstavuje problém, hlavní potíže nastávají při převodu složek potenciálních, protože jejich příznakovost může být jiná v jazyce originálu a jiná v jazyce překladu.

Pokud se tedy řada odborníků (Macurová, 1983; Bečka, 1986; Michejev, 1986; Nord, 1991; Wierzbicka, 1991; Jiménez Hurtado, 2000) shoduje na tom, že do vztahu mezi účastníky komunikace se nutně promítá celá řada společenských a kulturních faktorů a že vztah mezi autorem a adresátem se tudíž může v textech různých jazyků různě projevat, můžeme v zásadě metakomunikační prostředky, které mají v popularizačních textech vysoké zastoupení, považovat za složku potenciální a tedy za složku představující problém pro překlad.

Nabízí se ostatně i tvrzení, že problémem může být při překladu popularizačních textů ve skutečnosti i složka konstantní, protože jak jsme již dříve uvedli, mezi španělštinou a češtinou existují rozdíly ve stylistické hodnotě odborných termínů v závislosti na jejich původu. Jistá úskalí překladu konstantních složek navíc vyplývají i ze studie Álvarez López (2006), která vypožorovala rozdíly v míře neosobního vyjadřování v odborném stylu různých jazyků. Poměr neosobního a osobního vyjadřování, jakož i prostředky, jimiž je neosobnosti dosahováno, se liší v různých kulturách, a proto pokud Dubský (1990) považuje neosobní

vyjadřování za konstatní složku, nabízí se nám druhý typ konstatní složky, který může být v překladu popularizačních textů problematický.

Ve španělské translatologii se otázkou překladu popularizačních textů zabývají např. Gómez Pérez (1998), Fernández Polo (1999), Resinger (2000) či Gamero Pérez (2001).

Gómez Pérez poukazuje na skutečnost, že tento typ textů nepředstavuje v porovnání s texty ryze odbornými problém co do porozumění věcnému sdělení, z hlediska překladatelského ve však jeví jako výrazně náročnější. Důvodem je fakt, že tyto texty jsou na pomezí textů všeobecných a textů ryze odborných. Jak jsme dříve zmínili, v porovnání s publikacemi odbornými se popularizační texty vyznačují propracovanější syntaxí, nižší frekvencí terminologie a vyšší mírou redundance. „*El que las características léxico semánticas y morfosintácticas también se alejen de los textos más especializados se debe precisamente a que la situación pragmática y funcional ha variado; ya no se busca la exactitud y precisión terminológica, la concisión (y en ocasiones objetividad) propia de los textos con un mayor grado de especialización. El autor especializado se esfuerza por transmitir un conocimiento para él básico a veces parafraseando términos, otras utilizando imágenes metafóricas, lo que puede ocasionar un problema de traducción.*“⁵ (Gómez Pérez, 1998:55). Autorka doporučuje používat tento typ textů při přípravě budoucích překladatelů coby odrazový můstek pro odborný překlad v pravém slova smyslu.

Fernández Polo (1999) se zabývá překladem popularizačních textů z angličtiny do španělštiny a sleduje, zda se překladatelé řídí konvencemi cílové kultury, nebo spíše kultury výchozí. Při pozorování přístupu překladatelů se zaměřuje na zacházení s následujícími kategoriemi: *conectores textuales, repetición a interés personal por los investigadores*, protože „... *la utilización de cualquiera de estos tres recursos manifiesta una intención por parte del autor del texto de facilitar la tarea del lector; constituyen todos ellos reflejos diversos de una retórica explícita, favorable al lector.*“⁶ (Fernández Polo, 1999:253).

Fernández Polo vychází z předpokladu, že anglosaské texty jsou oproti španělským konkrétnější a také více objektivní a popisné. Španělština tíhne k hypotaxi, angličtina naopak k parataxi. Španělský styl bývá květnatější a informační zatíženost vět je postupná, zatímco v angličtině se často objevují „*comienzos abruptos*“. Typická organizace španělských textů

---

⁵ Skutečnost, že se tyto texty vzdalují odborným textům určitými lexikálně sémantickými a morfosyntaktickými rysy, je dána tím, že komunikační situace se z funkčního a pragmatického hlediska změnila. Autorovi již nejde o terminologickou přesnost, stručnost, případně objektivitu, jež jsou charakteristické pro texty s vyšší mírou odbornosti. Autor odborník se v tomto případě snaží adresátovi předat vědomosti, které považuje za základní, a to tak, že parafrázuje odborná pojmenování nebo používá obrazná přirovnání. A právě tyto parafráze či metafory mohou být pro překlad obtížné. (překlad A.B.)

⁶ Práce s textovými konektory, opakování a zájem o osobnost odborníků odráží autorův záměr usnadnit čtenáři příjem informací. Jde o různorodé prostředky explicitního adresátsky orientovaného vyjadřování. (překlad A.B.)

by se mohla anglosaskému čtenáři jevit jako chaotická a porozumění složitější. Španěl by na druhé straně anglický text vnímal jako příliš nudný a jednoduchý.

Všechny tyto stylistické rozdíly se v autorově korpusu projeví. Zkoumané překlady z angličtiny se přizpůsobovaly charakteristikám španělských originálů a vstupní normou pro překladatele byla ve většině případů snaha uzpůsobit produkt očekávání čtenářů. Ve výsledku působily španělské překlady oproti anglickým originálům méně populárněji a více odborněji. V této souvislosti odkazuje Fernández Polo (1999:281) k Mauranenovi: „... *para un anglosajón la retórica implícita de los autores fineses resulta arrogante y desconsiderada; del mismo modo, para un lector finés, alemán y previsiblemente también español, la retórica explícita de los escritos ingleses tiende a resultar excesivamente paternalista e incluso insultante en su presuposición de un individuo poco inteligente que necesita la ayuda constante del autor.*“⁷

Velkou pozornost věnuje Fernández Polo (ibid) tomu, jak se do textu prolíná osobnost odborníka. Zatímco v textech ryze odborných ustupuje autor odborník do pozadí, v popularizačních textech opět vstupuje na scénu v hlavní roli, a to když se stává hlavní postavou svého vyprávění o prováděném výzkumu. Fernández Polo poukazuje s odkazem na Bazermana a Swalese na to, že v tomto směru se popularizační styl vrací k původním konvencím stylu ryze odborného. V tom se totiž až do počátku minulého století mnohdy uplatňoval vyprávěcí slohový postup - odborníci mezi sebou komunikovali prostřednictvím dopisů psaných v první osobě singuláru.

Explicitní odkazy k osobnosti odborníka jsou strategií, která má čtenáře k textu přilákat a usnadnit jim porozumění. Této strategii využívají anglosasští autoři více než autoři španělští. Fernández Polo (1999) se v této souvislosti zaměřil jednak na druh a množství informací, které autor čtenáři o odbornících poskytne, a jednak na frekvenci výskytu postavy odborníka v pozici podmětu a výskyt aktivních konstrukcí oproti konstrukcím pasivním. Poukazuje na to, že v popularizačních pracích se vedle odborníkova příjmení uvádí rovněž jeho jméno či místo působnosti. „*Frente a la impersonalidad de los artículos profesionales, en los que los investigadores suelen estar totalmente ausentes de la superficie del texto, los*

---

⁷ ... anglosaský příjemce vnímá implicitní vyjadřování finských autorů jako povýšené a bezohledné. Na druhé straně finskému, německému a zřejmě i španělskému čtenáři bude explicitní styl anglických autorů připadat přehnaně ohleduplný a možná i urážlivý, protože autor jako by snad předpokládal, že čtenář není dostatečně inteligentní a bez jeho neustálé pomoci výklad nezvládne. (překlad A.B.)

escritos de divulgación nos presentan a un científico de carne y hueso, un individuo que, como el lector, se mueve en un tiempo y en un espacio reales...“⁸ (1999:259).

Při svém výzkumu došel Fernández Polo k závěru, že jak španělské originály, tak překlady do španělštiny uvádějí o odbornících informací méně (překladaelé tyto údaje často vypouštějí), a jsou tedy oproti textům anglickým méně populárněji laděné. Autor rovněž došel k závěru, že anglické texty vykazují výrazně vyšší zastoupení činného rodu oproti rodu trpnému, texty španělské jsou spíše neosobní.

Na neosobní charakter španělského odborného stylu poukazuje i Álvarez López (2006), která však zároveň říká, že ačkoli španělština upřednostňuje neosobní vyjadřování, projevuje se u ní obecná tendence románských jazyků k relativní vyváženosti osobního a neosobního.

Způsob, jakým se osobnost autora prolíná do odborných článků, sledovala i Resinger (2000). Ta pracovala s korpusem španělských a německých textů z oblasti přírodních věd, přičemž s ohledem na nedostatek německých textů posuzovala nejen texty ryze odborné, nýbrž i texty popularizační. Jejím cílem bylo vypořádat rozdíly v tom, jak se osobnost autora prolíná v textech obou kultur.

Na základě analýzy došla k závěru, že němečtí autoři vystupují v člancích pod jménem a příjmením, zatímco autoři španělští spíše uvádějí iniciály jména a jedno či obě příjmení. Stejně jako Nord (2000) zjistila Resinger (2000), že v textu k sobě Španělé oproti Němcům častěji odkazují zájmeny *nosotros* nebo *nuestro*, němečtí autoři spíše zůstávají v pozadí a užívají bibliografických citací či prostředků jako *eigene*, *vorliegende* atd. Německé texty jsou podle autorky také oproti španělským výrazněji nominalizované, španělští autoři při popisu činnosti upřednostňují vyjadřování slovesné. Resinger (ibid) proto doporučuje při překladu německého textu do španělštiny snížit nominalizaci přibližně o 20% a naopak. Co se týče užitých slovesných forem, ve španělštině výrazně převažuje zvrtné pasivum a v němčině pak pasivum opisné. Jako velmi důležitá se z hlediska překladu jeví i modalita, kterou autor vyjadřuje své názory, hypotézy či názory. Podle této studie (Resinger, 2000) se v německých textech modální prvky objevují výrazně častěji než v textech španělských.⁹ V závěru své práce autorka zdůrazňuje, že i natolik formální texty, jako jsou texty odborné, jsou kulturně příznakové, a vyžadují si proto při překladu zvláštní přístup.

---

⁸ *Na rozdíl od neosobních odborných článků, v jejichž povrchové struktuře nenajdeme po odborníkovi ani stopy, nám popularizační texty představují vědce z masa a kostí – osobu, která se stejně jako čtenář pohybuje v reálném prostoru a čase.* (překlad A.B.)

⁹ Překladatel tedy pak v zásadě při práci naráží na problém, o němž se zmiňuje Michejev (1986): modální hodnota připisovaná jazykové jednotce existuje pouze v systému daného jazyka a překladatel je nucen hledat adekvátní způsob, jak tuto modální hodnotu vyjádřit v jiném systému.

V německé translatoologii se překladem popularizačně laděných publikací zabývala Nord (2000). Ta předkládá výsledky výzkumu provedeného na 30 původních vysokoškolských učebnicích (10 německých, 10 španělských a 10 francouzských). Tento výzkum si kládł za cíl vyzorovat a porovnat prostředky vyjadřující vztah mezi autorem a adresátem.

Vztah vysílatel – příjemce se ukázal být mnohem výrazněji zastoupen v textech španělských a francouzských než v textech německých. Němečtí autoři dávali přednost neosobním konstrukcím, personifikaci knihy, jevů a teorií a často k sobě odkazovali 3.os.sg. („*der Autor*“). Španělé a Francouzi naopak preferovali konstrukce osobní. Španělští autoři psali střídavě v 1.os. sg. a 1.os.pl., francouzští pak téměř výhradně v 1.os.pl. Z užití sloves v kontextu pak také vyplynulo, že ve španělštině i francouzštině je 1.os.pl. hojně využíváno jakožto plurálu inkuzivního. Jak španělští, tak francouzští autoři se rovněž, na rozdíl od autorů německých, přímo obraceli na své čtenáře (předpokládali jejich reakce a názory, k uvedení nového tématu využívali přímých otázek).

Nord (ibid) o těchto výsledcích mluví coby o ukazateli metakomunikační kulturní specifičnosti a vybízí k prozkoumání toho, do jaké míry mají překladatelé tuto specifičnost na paměti.

2.7. Norma

V rámci přehledu stavu zkoumané problematiky již bylo několikrát zmíněno, že vztah mezi autorem a adresátem je podmíněn společenskými a kulturními faktory. Tyto faktory můžeme shrnout do pojmu norma. Normy ovlivňují náš způsob komunikace, jednání a výrazně se podílejí na výstavbě textů.

„Desde niños, integrados en una determinada comunidad y situación comunicativas y socioculturales, aprendimos a manejar los recursos comunicativos siguiendo ciertas normas y reglamentaciones de interacción social. ... Es decir, a lo largo de nuestra vida social y profesional asimilamos no sólo determinados patrones de conducta social y su correspondiente realización comunicativa, sino que aprendemos también preferencias de uso para recursos lingüísticos existentes en el código y que son características para determinados géneros de textos, no más.“¹⁰ (Wotjak, 1986:370)

---

¹⁰ *Jako děti se narodíme do určité komunity a sociokulturního prostředí a od malička se v něm pak učíme používat různé vyjadřovací prostředky, které jsou dány normami a pravidly společenské komunikace. ... V průběhu našeho společenského a pracovního života tedy přejímáme nejen patřičné způsoby společenského chování a příslušné formy jejich realizace v komunikaci, ale učíme se také upřednostňovat ty či ony vyjadřovací prostředky, které v jazyce existují a které jsou pro určité textové žánry typické. (překlad A.B.)*

Dříve uvedený pojem norma však není jediný, který se v této souvislosti v odborné literatuře objevuje.

Hermans podle De Felipe Boto (2004) rozlišuje mezi normami a konvencemi. Zatímco konvence podle něho představují určitý soubor očekávání a závisí na obvyklosti a preferenci užívání v daném společenství, normy mají mnohem větší závažnost a jsou preskriptivní.

V pojetí Nord (1991) pojmy *norma* a *konvence* splývají, autorka hovoří o *constitutive conventions* (určují, co bude, nebo nebude považováno za překlad) a o *regulative conventions* (ovlivňují překladatelova rozhodnutí při práci s nižšími rovinami textu).

Toury (1995) pracuje s termínem norma a právě on v translatoologii problematiku normy rozpracovává nejpodrobněji.

Tento autor poukazuje na skutečnost, že překlad nevyhnutelně implikuje práci se dvěma jazyky a dvěma kulturami, a zároveň tedy i se dvěma sadami norem. Překlad podléhá sociokulturním tlakům, jejichž míra je dána stupnicí mezi *rules* a *idiosyncrasies*. V rozmezí mezi těmito dvěma póly se nacházejí různé normy, jež jsou intersubjektivního charakteru, podléhají vývoji a změnám a určují typ a míru ekvivalence.

V souvislosti s překladem hovoří Toury (ibid) o tzv. *initial norm*, která předurčuje překladatelovo rozhodnutí přiklonit se při práci k normám výchozím (pól adekvátnosti), nebo cílovým (pól přijatelnosti). Uvádí však, že konkrétní překladatelská řešení jsou nutně kombinací, či kompromisem mezi oběma uvedenými přístupy. *Preliminary norms* se týkají existence a charakteru konkrétní překladatelské politiky, ovlivňují výběr textů, které budou v určité době přeloženy, a také to, zda budou přeloženy z originálu, nebo „z druhé ruky“. Konkrétní rozhodování v procesu překladu je ovlivňováno tzv. *operational norms*, které Toury (1995) člení na *matricial* (vynechávky, doplňování, členění atd.) a *textual-linguistic* (výběr jazykových prostředků pro formulaci cílového textu).¹¹

Toury pak také s ohledem na míru závaznosti rozlišuje normy primární (víceméně závazné), normy sekundární (doporučující) a *tolerated behaviour* (tolerované, přípustné jednání). Normy jsou podle něho sociokulturně podmíněny, a jsou-li v různých kulturách shodné, jedná se buď o náhodu, nebo o výsledek neustálých kontaktů mezi kulturními systémy, resp. podsystémy, tedy o projev interference. V této souvislosti zároveň poukazuje i na to, že různé kultury vykazují různou míru odolnosti vůči interferencím, přičemž interference jsou tolerovány a dochází k nim více tam, kde se překládá z prestižnějšího a dominantnějšího jazyka (resp. kultury) do jazyka (resp. kultury) minoritního.

---

¹¹ Rabadán (1993) vychází v pojetí norem z Touryho, avšak přidává normy recepční, jimiž poukazuje na význam adresáta jakožto důležitého faktoru v komunikaci.

Na platnost Touryho zákona interference poukazuje Kwieciński (2001), který se zamýšlí nad překladem v Polsku po pádu komunistického režimu. Tento autor píše, že ve „slabším“ systému vládnou v období sociokulturní transformace dynamické a velmi proměnlivé poměry co do překladatelských norem, protože vedle sebe mnohdy existuje norem vícero, a to jak konzervativních, tak zcela nových. Rychlá politická, ekonomická a kulturní transformace v devadesátých letech podle autora výrazně přispěla k tomu, že se polský systém beze sporu nachází v pozici importéra oproti systému anglo-americkému.

„Import“ se v polštině projevuje především na rovině lexikální, kde dochází k přejímkám nových konceptů spolu s jejich původním označením, které buď podléhá, nebo nepodléhá příslušné morfologické či fonetické adaptaci. Vliv angličtiny je pak patrný také v syntaxi a ve vývoji žánrového repertoáru (v 90. letech se objevily žánry jako talk-show, sitcom nebo strukturovaný životopis a převzata byla jejich originální struktura).

Kwiecinski (2001) poukazuje sice na skutečnost, že k tomuto přílivu anglicismů dochází i v evropských systémech relativně stabilních, avšak upozorňuje, že rozsah a míra přejímání se v různých zemích liší, zpravidla v souvislosti s tím, co Toury (1995) označuje jako „*controlled interference*“. Zatímco v Polsku je jasně patrná velmi silná nevyváženost mezi „importem“ a „exportem“, existují země, ve kterých je interference a překladatelská politika přísně regulována (např. Francie).

Co se týče vlivu dominantních jazyků na jazyk domácí, zmiňuje Kwiecinski (ibid) s odkazem na Aixelu tři faktory. Prvním je míra ochrany jazyka – silná tradice jazykové preskripce, především v podobě ochranných zákonů, zpravidla vede překladatele k volbě asimilovaných řešení. Druhým výrazným faktorem je postava zadavatele a jeho cíle. Zadavatel nezřídka stanoví homogenní překladatelskou normu, kterou se překladatel musí řídit. Třetím důležitým faktorem jsou pak pracovní podmínky překladatele, jeho odborná příprava a společenské postavení. Tyto faktory mají velký vliv na překladatelovu kompetenci pracovat se dvěma jazyky a dvěma kulturami.

V souvislosti s postřehy Kwiecinského o vlivu překladu z dominantních jazyků v Polsku, lze uvažovat o podobné situaci i v České republice, která prošla velmi podobným politickým a kulturním vývojem.

Například Čmejrková (1999) upozorňuje, že jazyk českého vědeckého vyjadřování ztrácí svou někdejší homogennost a že kontakty se světovou vědou a komunikace v cizích jazycích, převážně v angličtině, ovlivňují naše stylové a kompoziční normy. Češtinu na rovině lexikální i kompoziční ovlivňují světové jazyky. Věda se dnes totiž neobejde bez studia vědecké literatury zahraniční provenience, ať už v překladu nebo v originále, a cizojazyčné

prvky pak víceméně automaticky přecházejí do česky psaných textů. Co se týče roviny lexikální, volba anglického výrazu bývá motivována snahou usnadnit identifikaci užitého termínu s jeho mezinárodně přijatou podobou. V případě převzetí celého textového vzorce pak jde zpravidla o snahu přizpůsobit se normám mezinárodním, a zapojit se tak do kontextu světové vědy - toto zmiňuje i Hoffmannová (2001).

Čmejrková (1999) píše, že český vědecký diskurz je kontaktní zónou, v níž se setkávají různé jazykové, kulturní i filozofické normy. Český odborný diskurz se vyvíjel jednak ze svých vlastních zdrojů, jednak v přímém kontaktu s diskurzem německým, a patří tedy do značné míry do sféry vlivu teutonského intelektuálního stylu a je charakterizován rysy vytyčovanými pro německý odborný diskurz v jeho protikladu k anglosaskému.

Hoffmannová (2001) však poukazuje na to, že v posledních letech do vědeckého diskurzu začíná více pronikat autorova osobnost a individualita (často se v něm objevuje 1.os.sg.) a zvyšuje se v něm důraz na interakci a dialog s příjemcem. Do odborného textu proniká subjektivita, individuální postoje, živost, originalita, hravost a estetizace vyjadřování. Tuto koncepci zastává např. Šesták (2001), který se přiklání k jasnému a sebevědomému stylu anglosaskému. Odmítá „majestátní plurál“ a doporučuje jednoznačně užívání 1.os.sg. Rovněž kritizuje vysoký podíl modality v tradičních českých odborných textech, častý *hedging* a přílišnou nominalizaci.

2.8. Závěry pro empirickou část

Z hlediska naší práce jsou pro nás z poznatků nastudovaných v odborné literatuře nejdůležitější následující skutečnosti.

Inherentní složkou každého komunikativního procesu je existence autora a adresáta, kteří jsou významnými slohotvornými činiteli, protože do značné míry ovlivňují výstavbu textu. Autor při tvorbě textu zohledňuje očekávání a kompetenci adresáta, který text přijímá a interpretuje podle toho, jak je formulován a jak odpovídá konvencím pro daný typ textu.

Vztah autora a adresáta vytváří v komunikátu polaritu, jež může být explicitní či implicitní. Polaritu je možné sledovat ve výstavbě řečnické perspektivy – v užívání 1. os.sg., autorského plurálu, inkluzivního plurálu, 2. os.sg. a 2. os.pl., ve využívání řečnických otázek, zvolacích vět, v předjímání adresátových reakcí apod. Protože je vztah mezi komunikačními partnery ovlivňován normami, které se v různých kulturách liší, je třeba mít při překladu na paměti, že k dosažení adekvátního přenosu je třeba překročit kulturní hranici a projevy vztahu mezi partnery v textu uzpůsobit, aby odpovídaly očekáváním ze strany příjemce překladu.

Vztahem autora a adresáta v popularizačních textech se u dvojice čeština – španělština doposud nikdo nezabýval. Ze zmapovaných charakteristik popularizačního stylu vyplývá, že styl vykazuje v obou jazycích stejné obecné rysy – oproti odborným textům se u něho uplatňuje rozvolněný, méně nominalizovaný výklad, nižší frekvence terminologie a vyšší podíl obecné slovní zásoby, obohacování textu o vedlejší informace a osobnější vyjadřování. Kontrastivní práce, které byly provedeny na popularizačních textech u jiných jazykových dvojic, prokázaly, že styly v různých jazycích mohou vykazovat odlišnosti spojené s problematikou polaritu diskurzu. Bylo zjištěno, že španělské popularizační texty jsou osobnější a interaktivnější než texty německé, ale zároveň zase méně osobní a méně jednoduché než texty anglické. Odborná literatura poukazuje i na to, že některé španělské popularizační texty podléhají vlivu angličtiny a přejímají některé její rysy – přátelskou komunikaci s adresátem a autorské sebevědomí. Jde o vliv interference, která je daná podřízeností „menší“ kultury kultuře „větší“. Tato tendence je patrná v mnoha jazycích a zmiňují ji i autoři čeští.

2.9. Vymezení cílů práce a stanovení hypotézy

V naší práci jsme se rozhodli sledovat polaritu diskurzu v textech stylu popularizačního, protože se jedná o styl, jenž si dle našeho názoru zaslouhuje pozornost. V posledních letech totiž právě vlivem překladu z jiných jazyků prošel značnými změnami, avšak tyto změny nebyly doposud podrobně zkoumány. Existují studie věnované změnám, k nimž došlo v textech v pravém slova smyslu vědeckých, na pojednání o nejnovějších textech popularizačních (jak původních, tak překladových) ovšem v monografiích, ani odborných časopisech nenarazíme. V naší práci bychom tedy chtěli zjistit, jak čeští překladatelé přistupují k překladu zahraničních popularizačních publikací, konkrétně španělských.

Hlavním teoretickým východiskem nám bude studie Nord (2000). Jak již bylo uvedeno v kapitole 2.6.2., autorka ve zmíněné práci prezentuje výsledky pozorování prostředků pro vyjadřování vztahu mezi vysílatelem a příjemcem komunikátu, jež bylo provedeno na 30 původních učebnicích pro studenty prvních ročníků vysokých škol (10 německých, 10 španělských a 10 francouzských).

Výzkum ukázal, že vztah vysílatel – příjemce je mnohem výrazněji reprezentován v textech španělských a francouzských než v textech německých. Němečtí autoři dávali přednost neosobním konstrukcím, personifikaci knihy, jevů a teorií a často k sobě odkazovali 3.os.sg. („*der Autor*“). Španělé a Francouzi naopak preferovali konstrukce osobní. Španělští autoři psali střídavě v 1.os. sg. a 1.os.pl., francouzští pak téměř výhradně v 1.os.pl. Z užití

sloves v kontextu pak také vyplynulo, že ve španělštině i francouzštině je 1.os.pl. hojně využíváno jakožto plurálu inkluzivního. Jak španělští, tak francouzští autoři se rovněž, na rozdíl od autorů německých, přímo obraceli na své čtenáře (předpokládali jejich reakce a názory, k uvedení nového tématu využívali přímých otázek).

Nord o těchto výsledcích mluví coby o ukazateli metakomunikační kulturní specifičnosti a vybízí k prozkoumání toho, do jaké míry mají překladatelé tuto specifičnost na paměti.

Závěry studie Nord (2000) a pojednání Čmejkové o českém vědeckém diskurzu v mezikulturním kontextu (Čmejková, 1999) nás vedly k formulaci níže uvedené hypotézy. Podle Čmejkové (ibid) se české odborné vyjadřování rozvíjelo v přímém kontaktu s německým vyjadřováním a do značné míry patří do sféry vlivu teutonského intelektuálního stylu. Český vědecký styl je charakterizován mnoha rysy, které jsou typické pro odborný diskurz německý. Pokud tedy Nord (2000) došla k závěru, že se španělské učební texty vyznačují vyšší mírou polaritý než texty německé, je dle našeho názoru pravděpodobné, že tomu tak bude i na popularizační literatuře u dvojice španělština – čeština. Čmejková (1999) rovněž píše, že rozvíjející kontakty se světovou vědou ovlivňují jazykové, stylové a kompoziční normy a zvyklosti českého vědeckého vyjadřování. Změny vysvětluje tím, že věda se neobejde bez studia vědecké literatury zahraniční provenience, ať už v překladu nebo v originále, a cizojazyčné prvky pak víceméně automaticky přecházejí do česky psaných textů.

S ohledem na výše uvedené se proto domníváme, že španělské publikace budou vykazovat výraznější vztah mezi vysilatelem a příjemcem než publikace české, a stanovujeme si jako hypotézu, že překladatelé podlehnou vlivu originálu, zvolí postup reprodukce typických rysů výchozí kultury a španělskou vyšší míru polaritý přenesou do českého textu. Cílem naší práce bude tuto hypotézu potvrdit, či vyvrátit. Zároveň i posoudíme potenciální ovlivnění vstupní normou, resp. zda je edice z hlediska překladatelské strategie homogenní.

3. MATERIÁL A METODY

3.1. Materiál

V naší práci budeme sledovat polaritu diskurzu na šesti popularizačních publikacích z oblasti výtvarného umění. Jde o dvě původní publikace české – Akvarel a kvaš (Hrdina, 1999) a Výtvarná tvorba pro každého (Nedvědová, Zatloukalová, 2000) – , dvě původní publikace španělské – Cómo pintar al pastel (González Olmedo, 1990) a Teoría y práctica del color (Parramón Vilasaló, 1995) – , a o české překlady obou zkoumaných španělských originálů – Jak malovat pastel (1995) a Teorie barev (1995). Přestože Teorie barev byla přeložena z prvního španělského vydání z roku 1988, v případě španělského vydání z roku 1995 nejde o vydání upravené. Text je stejný, liší se jen několika odstavci, které byly oproti prvnímu vydání přidány k úvodu, a tyto doplněné odstavce jsme do analýzy nezařadili.

V případě původních publikací jsme si u obou jazyků záměrně vybrali práce od dvou různých autorů, abychom omezili projevy autorského idiolektu, a docílili tak větší objektivnosti. Z početné řady příruček pro výtvarníky vydávaných nakladatelstvím Parramón Ediciones byly vybrány dva manuály, které byly do češtiny přeloženy dvěma různými překladateli. U příručky Cómo pintar al pastel je jako překladatel uvedena Markéta Hadačová, u publikace Teoría y práctica del color pak Jan Jirásek. Při sledování převodu polaritních prostředků si budeme všimnout potenciálních shod či rozdílů v přístupu obou překladatelů.

S ohledem na skutečnost, že jazyk a stylová norma podléhají neustálému vývoji, zvolili jsme pro naši práci publikace vydané v posledních dvaceti letech.

V analýze budeme pracovat s texty o přibližném rozsahu 15 000 slov, což je celkový rozsah španělského originálu Cómo pintar al pastel (celkem 14 853 slov). Publikace Teoría y práctica del color je o něco málo delší - do analýzy tedy nebyly zařazeny poslední čtyři podkapitoly. Byl vybrán ucelený text o rozsahu 14 654 slov (strany 6 - 102).

Rozsah textu byl počítán jako násobek průměrného počtu slov na řádku a celkového počtu řádků. Průměrný počet slov na řádku byl určen výpočtem slov na patnácti řádcích. S ohledem na snazší stanovení rozsahu vzorků a jejich stylovou konzistentnost jsme brali v úvahu pouze hlavní text. Doprovodné popisky či vysvětlivky u obrázků a tabulek jsme do analýzy nezahrnuli.

Z českých publikací jsme pro analýzu vybrali vzorky odpovídajícího rozsahu i podobného členění a obsahu (úvod, historický a teoretický výklad, instrukce či rady pro praxi). V případě knihy Akvarel a kvaš budeme pracovat s následujícími kapitolami: Úvod, Akvarel, Malba květin, Malba přírodnin, Malba zvířat, Malba zátiší, Malba krajiny, Malba stromu, Malba architektury, Malba figury a Malba aktu (celkem 14 917 slov). Z publikace

Výtvarná tvorba pro každého jsme pak zvolili kapitoly: Úvod, Grafika (Nedvědová) a Malba (Zatloukalová) (celkem 14 834 slov). V případě kapitoly Malba jsme s ohledem na rozsah vzorku pracovali pouze s ucelenými podkapitolami na stranách 103 – 116.

3.2. Metody

Polaritu diskurzu budeme v práci sledovat ve dvou fázích. V první fázi budeme formu a frekvenci prostředků pro vyjádření polarity diskurzu zkoumat v textech původních. Budeme si všimnout shod a rozdílů mezi oběma jazyky a výsledky konfrontovat s prostudovanou odbornou literaturou.

V druhé fázi se zaměříme na formu a frekvenci prostředků pro vyjádření polarity diskurzu v překladech. Výsledky budeme konfrontovat s výsledky zjištěnými při analýze španělských originálů a původních českých textů. Zjistíme, zda se oba překladatelé v přístupu k převodu prostředků pro vyjádření polarity diskurzu shodují, nebo rozcházejí, a zamyslíme se nad tím, zda může být případný homogenní přístup ovlivněn vstupní normou.

Při analýze polarity diskurzu v textech budeme pracovat s některými metakomunikačními kategoriemi, které ve své studii uvádí Nord (2000). Domníváme se, že tyto kategorie jsou pro zkoumanou jazykovou dvojici vhodné, zohledníme-li již zmíněný vztah mezi českým a německým odborným vyjadřováním.

Sledovat budeme tedy následující kategorie:

Autor – Zaměříme se na výskyt autorského plurálu, inkluzivního plurálu, 1. os. singuláru a na neosobní vyjádření autorského činitele. Při rozlišování autorského a inkluzivního plurálu se budeme řídit Mathesiovým pojetím (Mathesius, 1943). Budeme tudíž vycházet z toho, že autorským plurálem o sobě mluví autor a využívá ho ze skromnosti k vyjádření něčeho, co se týká jen jeho samotného a k čemu nemůže adresáty ani imaginárně přizvat za aktivní spolupracovníky. Budeme mít na paměti, že autorský plurál lze nahradit singulárem, aniž by došlo ke změně věcného významu. Za inkluzivní plurál budeme považovat množné číslo, jímž se autor zahrnuje do větší skupiny, k níž patří i adresáti. Jak u plurálu autorského, tak u plurálu inkluzivního si budeme všimnout vyjádření slovesného a vyjádření zájmeného (plurál promítající se do osobního a přivlastňovacího zájmena). V případě vyjadřování zájmeného nebudeme do statistiky zvlášť započítávat zájmené tvary zvrtných sloves, protože jsou povinnou součástí predikátu (např. u *es conveniente que nos lavemos las manos* budeme uvažovat jen o slovesném vyjádření inkluzivního plurálu, nikoli

také o zájmeném). Neosobním vyjádřením autorského činitele rozumíme užití výrazů typu *autor, tato publikace, este libro* na úkor užití 1. os. jednotného čísla či autorského plurálu.

Adresát – V této kategorii budeme pozorovat výskyt sloves a zájmen (osobních a přivlastňovacích) 2. os. jednotného a množného čísla v češtině (ve španělštině pak i 3. os. singuláru a plurálu). Všimát si budeme rovněž neosobních referencí k adresátovi, vyjádřených obraty typu *el lector, malíř začátečník* apod.

Oslovení – Zjistíme, zda je v textech vztah mezi autorem a adresátem silněji polarizován prostřednictvím oslovení.

Imperativ – Sledovat budeme užívání imperativu 1. a 2. os. plurálu, ve španělštině pak i 3. os. singuláru a plurálu.

Pasivum – Vycházet budeme z klasifikace české mluvnice a slovesné tvary budeme třídit do kategorie pasiva opisného a pasiva zvratného. V úvahu budeme brát pouze ta slovesa v trpném rodě, která jsou deagentizací autora a adresáta, nikoli tvary pasiva, jež se týkají třetích činitelů. Např. ve větě: *Es durante el Renacimiento que el cuerpo humano empieza a ser anatómicamente conocido a través de estudios que necesitan el apoyo gráfico del dibujo...* nebude pasivum započítáváno, protože se netýká komunikace mezi autorem a adresátem. Všimát si budeme i neosobních konstrukcí tvořených modálními specifikátory a infinitivem: *je třeba říci, es importante saber, je nutné se řídit* apod. (Komárek et al., 1986).

Zvolací věta – Zjišťovat budeme frekvenci a funkci jejího použití (oživení textu a připoutání adresátovy pozornosti, důrazné upozornění či příkaz).

Otázka – I zde se zaměříme na frekvenci výskytu a její funkci (uvádění nového tématu, předjímaní reakcí adresáta, řečnická otázka). Při rozlišování řečnické otázky budeme vycházet z Mathesia (1943): řečnická otázka je zaměřená na adresáty a autor na ni nedává odpověď. Otázka není v tomto případě skutečnou výzvou k odpovědi, ale jde o větu oznamovací, jež formy otázky využívá k naléhavému tvrzení.

Citace – Všimát si budeme výskytu neformálních citací (uvádění názorů či výroků osobností bez uvedení bibliografických odkazů) a ilustrativních příběhů.

Názory a hodnocení autora – Do této kategorie budeme řadit věty, v nichž autor vystupuje do popředí tím, že uvádí své názory, zmiňuje v textu osobní údaje či sám sebe nějakým způsobem hodnotí.

Předjímání reakcí adresáta – Všimát si budeme frekvence vět, v nichž probíhá určitá simulovaná konverzace mezi autorem a adresátem tak, že autor předjímá adresátovy reakce či otázky.

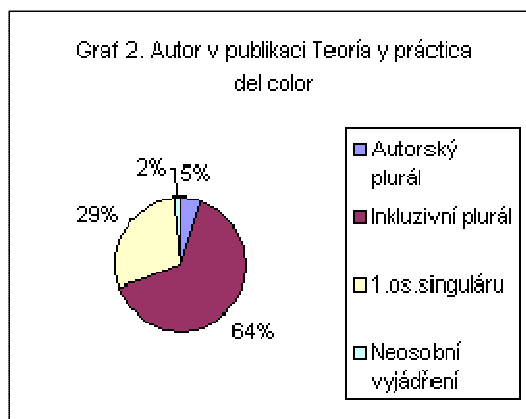
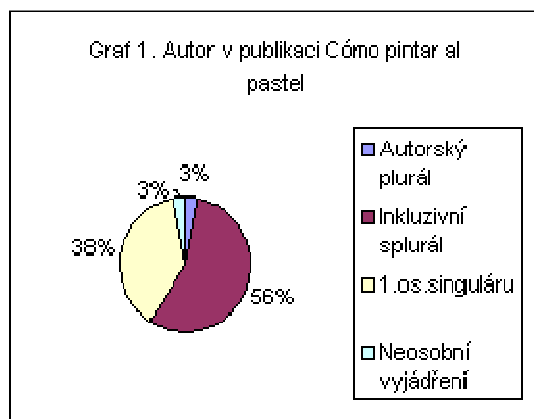
S ohledem na charakter zvolených kategorií jsme se rozhodli pro manuální excerpci vzorků. V některých kategoriích se totiž mohou uplatňovat různé vyjadřovací prostředky a tato variabilita by excerpci pomocí korpusu do značné míry stěžovala. Při vytvoření vlastních korpusů převedením českých textů do elektronické podoby bychom navíc s ohledem na flektivní charakter českého jazyka naráželi na potíže související se značkováním.

Z četných termínů, jichž se v souvislosti s polaritou diskurzu užívá, jsme se v empirické části naší práce rozhodli používat termínů *autor* a *adresát*, protože se nám jeví jako nejvhodnější. Vycházíme přitom z pojetí Nord (1991), podle které autorem rozumíme tvůrce textu, který při jeho výstavbě postupuje podle instrukcí vysilatele a zohledňuje při ní pravidla a normy daného jazyka a kultury, a adresátem pak míníme osobu, které je sdělení určeno a již má autor při výstavbě komunikátu na paměti.

4. VÝSLEDKY A DISKUSE

4.1. Prostředky polarity diskurzu v originálních španělských publikacích

4.1.1. Kategorie autor

Tab. 1. Autor v publikaci
Cómo pintar al pastel

Vyjádření autorského činitele	Slovní druh		Počet výskytů
Autorský plurál	sloveso		9
	zájmeno	osobní	3
		přivlastňovací	2
Inkluzivní plurál	sloveso		150
	zájmeno	osobní	61
		přivlastňovací	26
1.os. singuláru	sloveso		114
	zájmeno	osobní	29
		přivlastňovací	22
Neosobní vyjádření			13

Tab. 2. Autor v publikaci
Teoría y práctica del color

Vyjádření autorského činitele	Slovní druh		Počet výskytů
Autorský plurál	sloveso		12
	zájmeno	osobní	0
		přivlastňovací	1
Inkluzivní plurál	sloveso		130
	zájmeno	osobní	19
		přivlastňovací	7
1.os. singuláru	sloveso		57
	zájmeno	osobní	8
		přivlastňovací	6
Neosobní vyjádření			4

Z grafů 1 a 2 jasně vyplývá, že v obou publikacích se nejčastěji objevuje inkluzivní plurál, který v publikaci *Cómo pintar al pastel* tvoří 56 % všech vyjádření autorského činitele a v publikaci *Teoría y práctica del color* pak 64 %. Ve frekvenci výskytu se na druhé místo řadí s poměrně vysokým procentuálním zastoupením 1.os. singuláru (38 % a 29 %), následovaná výrazně menším zastoupením plurálu autorského (3 % a 5 %) a neosobního vyjádření (3% a 2 %).

Vysoká míra zastoupení inkluzivního plurálu souvisí s popularizačním charakterem textu a s jeho didaktickou funkcí. Autor se zahrnuje do skupiny, k níž patří adresáti, čímž se podle Mathesia (1943) vytváří bližší vztah mezi oběma účastníky komunikace.

Vysoká frekvence užívání 1.os. singuláru je v souladu se závěry, k nimž ve své studii došla Nord (2000) – tedy s tím, že španělští autoři učebnic píší střídavě v 1.os. singuláru a v 1.os. plurálu.

Naše analýza potvrdila i její závěr, že vyjádření autorského činitele neosobní konstrukcí je ve španělských textech nízké, protože španělští autoři upřednostňují vyjadřování osobní. Naše zjištění jsou v souladu i s tím, co tvrdí Fernández Polo (1999): v textech ryze odborných ustupuje autor odborník do pozadí, avšak v popularizačních textech opět vstupuje na scénu v hlavní roli. Nízký výskyt neosobních vyjádření oproti inkluzivnímu plurálu a 1.os. jednotného čísla souvisí podle našeho názoru i se skutečností, že neosobní prostředky pro vyjádření autora jsou do jisté míry omezené (např. *este libro, estas páginas, uno, el artista experimentado, el profesional*).

Na nižší výskyt autorského plurálu v publikacích pak poukazuje Mathesius (1943) a v našem případě ho lze vysvětlit popularizačním charakterem knih a jejich didaktickou funkcí. Odborník v publikacích nehovoří o výsledcích své práce či výzkumu (kde by šlo autorský plurál spíše očekávat), nýbrž udílí adresátovi rady a poskytuje mu návod, jak při malbě postupovat (potlačení své osobnosti navozuje přátelštější atmosféru a předávání informací nabývá na efektivitě).

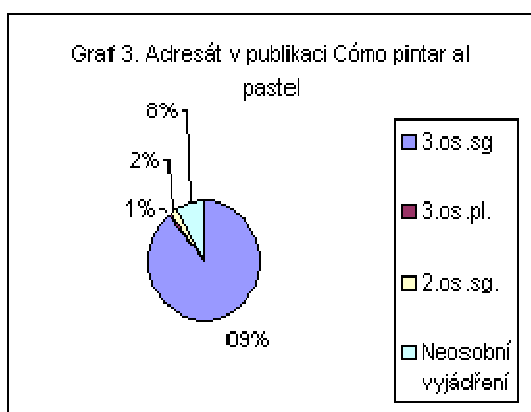
Z porovnávání grafů 1 a 2 dále vyplývá, že autor publikace *Cómo pintar al pastel* (Olmedo) používá 1. os. singuláru výrazně více než autor příručky *Teoría y práctica del color* (Parramón), který naopak preferuje inkluzivní plurál (rozdíl mezi oběma dosahuje téměř 10 %).

V tabulkách 1 a 2, zaznamenávajících početní výskyt prostředků, je pak jasně patrné, že publikace *Cómo pintar al pastel* má v kategorii autor vyšší zastoupení polaritních prostředků.

Co se týče dalších rozdílů, mezi oběma publikacemi nalezneme poměrně nápadnou disproporci ve výskytu zájmen, do nichž se promítá inkluzivní plurál. Zatímco poměr sloves nesoucích inkluzivní plurál se výrazně neodlišuje (150 a 130), v knize *Cómo pintar al pastel* se zájmena, jak osobní, tak přivlastňovací, objevují třikrát častěji než v knize *Teoría y práctica del color*. Tuto skutečnost si vysvětlujeme vlivem autorského stylu.

4.1.2. Kategorie adresát

Tab. 3. Adresát v publikaci *Cómo pintar al pastel*

Vyjádření adresáta	Slovní druh	Počet výskytů	
3.os. sg. (usted)	sloveso	62	
	zájmeno	osobní	19
		přivlastňovací	4
3.os.pl. (ustedes)	zájmeno	osobní 1	
2.os.sg.	sloveso	2	
Neosobní vyjádření		8	

Tab. 4. Adresát v publikaci *Teoría y práctica del color*

Vyjádření adresáta	Slovní druh	Počet výskytů	
3.os. sg. (usted)	sloveso	189	
	zájmeno	osobní	76
		přivlastňovací	4
3.os.pl. (ustedes)	zájmeno	osobní 0	
2.os.sg.	sloveso	0	
Neosobní vyjádření		10	

Z grafů 3 a 4 je patrné, že autor se k osobě adresáta v převážné většině případů obrací pomocí slovesa či zájmena 3.os. singuláru.

Z tabulek 3 a 4 vyplývá, že autor publikace *Cómo pintar al pastel* využívá také osob *ustedes* a *tú*. S ohledem na velmi nízký výskyt se však zřejmě jedná jen o neuvědomělé vyšínutí z perspektivy. Třetí osoba plurálu se vyskytuje v celém textu jen jednou, a to v zájmené podobě: *En estas páginas les ofrecemos un magnífico ejemplo de esta forma de trabajar al pastel*. Druhá osoba singuláru se dvakrát promítá do slovesného tvaru, v němž nabývá

funkce všeobecného lidského konatele: *Las gamas de las grandes marcas son tan extensas que cuando empiezas a conocer y a valorar una de ellas difícilmente experimentas con otras.*

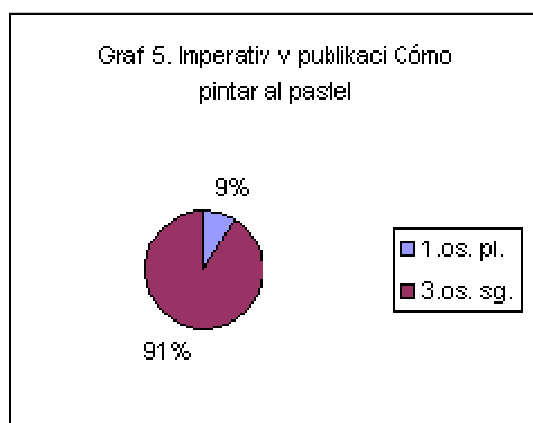
Z uvedených výsledků je zřejmé, že publikace *Teoría y práctica del color* je oproti publikaci *Cómo pintar al pastel* více orientována na pól adresáta. Orientace na pól adresáta je však poměrně výrazná v obou. Pokud Katan (1999) říká, že francouzština a italština na rozdíl od angličtiny není ve vztahu k adresátovi příliš osobní, je podle našeho názoru pravděpodobné, že by tomu tak s ohledem na jazykovou příbuznost mělo být i ve španělštině, a v takovém případě by v našem případě výsledky naznačovaly jisté ovlivnění anglosaskými konvencemi, o kterém mluví Gutiérrez Rodilla (1998).

4.1.3. Kategorie oslovení

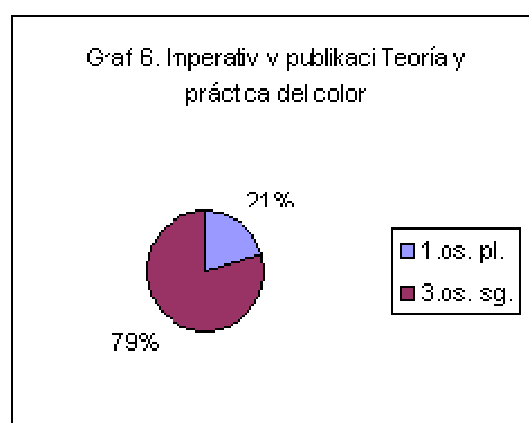
Parramón: *Amigo lector: Empecé a pintar al óleo cuando tenía dieciocho años; hice mi primera exposición a los veintidós...*

Oslovení se coby prostředek podtrhující orientaci na pól adresáta (Mathesius, 1943) vyskytuje jen v publikaci *Teoría y práctica del color*. Oslovení se objevuje v úvodu, kde bychom ho ostatně mohli očekávat nejvíce, protože se domníváme, že právě v úvodu se nejvíce projevuje funkce fatická. Autor seznamuje adresáta se svým záměrem a snaží se s ním navázat úzký kontakt, který bude udržovat a dále rozvíjet v „hlavním“ textu publikace. Oslovení v publikaci najdeme jen jednou, což nasvědčuje tomu, že nejde o prostředek běžně užívaný. Zcela jistě tu hraje velkou roli i skutečnost, že analyzovaný text je psaný, nikoli mluvený.

4.1.4. Kategorie imperativ

Tab. 5. Imperativ v publikaci

Tab. 6. Imperativ v publikaci

Cómo pintar al pastel

Osoba	Počet výskytů
1.os. pl.	3
3.os. sg.	30

Teoría y práctica del color

Osoba	Počet výskytů
1.os. pl.	23
3.os. sg.	86

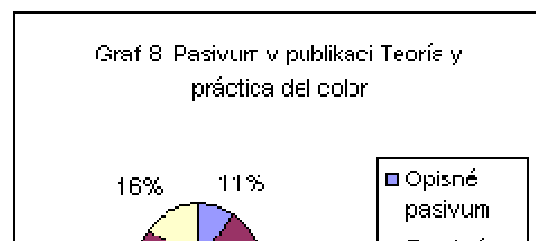
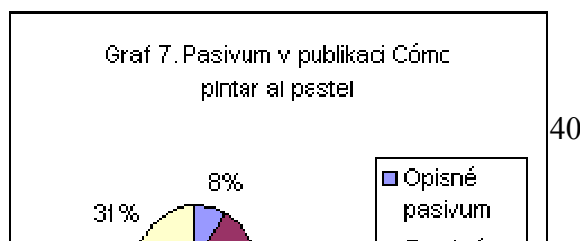
Z grafů 5 a 6 plyne, že oba autoři v převážné většině případů používají imperativu 3.os. singuláru, a zdůrazňují tak pól adresáta. V publikaci Teoría y práctica del color nalezneme o 12 % více tvarů 1.os. plurálu, což je v souladu s dřívějšími zjištěními. Autor této publikace totiž oproti autorovi knihy Cómo pintar al pastel užívá více inkluzivního plurálu.

Z tabulek 5 a 6 je však také zřejmé, že Parramón (Teoría y práctica del color) využívá rozkazovacího způsobu výrazně častěji než Olmedo (Cómo pintar al pastel), což je opět v souladu s předchozími zjištěními. Zatímco publikace Cómo pintar al pastel je více orientována k pólu autor, publikace Teoría y práctica del color je spíše orientována k pólu adresát. Olmedo při výkladu a udílení rad a příkazů používá více indikativu a velmi často se při podávání návodu staví do pozice protagonisty pomocí 1.os. singuláru (té najdeme v jeho knize výrazně více než v knize Parramónově). Parramón pak v úsecích podávajících návod činí hlavní postavou pomocí imperativu 3.os. singuláru adresáta.

Olmedo: *También para el dibujo utilizaré un color cálido. Voy a trabajar con un lápiz pastel de color sombra quemada. Lo primero que hago desde los primeros rasgos del encaje es captar los ritmos que observo en la pose.*

Parramón: *Fijese en la cantidad de azul perceptible en todas las sombras del cuadro, empezando por la sombra proyectada de los objetos sobre el mantel; viendo la influencia decisiva de ese azul en la sombra del plato de cerámica. Vuelva al color de esa sombra en la figura 100 e intente mezclar ese tono con el azul de esa misma sombra representado en la figura 99.*

4.1.5. Kategorie pasivum

Tab. 7. Pasivum v publikaci
Cómo pintar al pastel

Prostředek	Počet výskytů
Opisné pasivum	8
Zvratné pasivum	58
Neosobní konstrukce	30

Tab. 8. Pasivum v publikaci
Teoría y práctica del color

Prostředek	Počet výskytů
Opisné pasivum	6
Zvratné pasivum	42
Neosobní konstrukce	9

Analýza prokázala v obou případech výrazně vyšší výskyt zvratného pasiva oproti pasivu opisnému, což odpovídá zjištění, ke kterým došla Resinger (2000). Zajímavý je vyšší podíl neosobních konstrukcí tvořených modálním specifikátorem a infinitivem slovesa, který má souvislost s předcházející kategorií imperativu. Zatímco Parramón udává oproti Olmedovi rady a příkazy častěji pomocí imperativu, Olmedo nižší podíl imperativu kompenzuje vyšším zastoupením neosobních konstrukcí.

Olmedo: *Pero los pasteles se ensucian; con el uso y los roces se cubren de color que no es el suyo propio y es conveniente, antes de guardarlos en las cajas, limpiarlos con un trapo o papel absorbente...*

Tabulky 7 a 8 naznačují, že oba autoři se k pasivu uchylují s přibližně stejnou frekvencí. Vyšší výskyt pasiva v publikaci Cómo pintar al pastel lze vysvětlit nižší frekvencí imperativu oproti publikaci Teoría y práctica del color.

4.1.6. Kategorie zvolací věta

V publikaci Cómo pintar al pastel se objevilo celkem 9 zvolacích vět. Ve třech případech bylo funkcí zvolací věty zdůraznit obsah sdělovaného (*Y, sin embargo, ¡cuántas cosas*

pueden decirse sobre el arte de pintar al pastel!; ¡Y se trata de una fotografía que, por lo menos en teoría, se supone que no engaña!), ve dvou případech šlo o upozornění (¡Pero cuidado, porque es muy fácil pecar por exceso!) a ve zbylých čtyřech případech pak o výzvu (Una vez escogido el motivo y una vez estructurada la composición, la iluminamos convenientemente ¡y a pintar!).

V publikaci Teoría y práctica del color byl počet zvolacích vět shodný. V jednom případě šlo o zdůraznění informace (*Desplacé el haz rojo sobre el verde, y apareció una brillante y luminosa forma de color amarillo. ¡AMARILLO!*), pěti zvolacími větami předjímal autor adresátovu reakci (*Ah pero...¡ninguno de estos verdes ni aun rebajado con blanco, responde exactamente a esa compleja gama de los árboles!; Ahí piensa usted en el color ocre y el siena natural – ¡color tierra! –. ¡Pero ninguno es de ese color que tiene la tierra en el modelo!*) a ve třech zbývajících případech se jednalo o upozornění (*Pero ¡cuidado!, ahí, en esa mezcla al parecer lógica para conseguir un azul cielo, un rojo claro, o un rojo oscuro, etc., con intervención del blanco, o del negro, ahí es donde empieza «la trampa de los grises»...*).

4.1.7. Kategorie otázka

K vytváření řečnické perspektivy se podle Mathesia (1943) kromě zvolacích vět používá i otázek. Naše analýza prokázala, že ve španělštině jde o prostředek poměrně častý, vysoký výskyt se objevil především u Parramóna v publikaci Teoría y práctica del color.

V publikaci Cómo pintar al pastel jsme našli deset otázek. Ve dvou případech bylo otázky použito k uvedení nového tématu (*¿Cómo se presentan los colores al pastel?*), ve dvou případech šlo o řečnickou otázku (*¿Quién puede poner en duda, además, que la fealdad es tan buena para el arte como pueda serlo la belleza?*) a šestkrát bylo otázky užito coby prostředku pro předjímání adresátových reakcí (*Hermosa joven, ¿verdad?; Siempre que en uno de mis cuadros alcanzo el estado anterior, es inevitable que me diga: ¿Y ahora qué?*).

Parramón použil v knize Teoría y práctica del color otázky celkem třicetkrát – tedy výrazně více, což dále potvrzuje skutečnost, že tato publikace je oproti knize Olmedově více orientována na pól adresáta. V knize se objevila jedna otázka řečnická (*Sí, lo hay, pero ¿para qué exponerse a usarlo corriendo el peligro de agrisarlo y ensuciarlo todo; para qué, además, si puede lograrse con ventaja con mejor intención colorista, mezclando carmín, tierra sombra tostada, verde esmeralda y azul de Prusia?*), šestnáctkrát bylo funkcí otázky uvést nové téma (*Pero para hallar un máximo contraste dado por color ¿qué colores deberemos utilizar?; ¿Ha oído hablar del experimento del café con leche?*) a třináctkrát autor pomocí otázky předjímal adresátovu reakci (*Bueno, dirá usted, ¿de qué nos sirve, puestos a pintar, conocer todo eso de los complementarios?; ¿Quiere decirme entonces de qué y para qué sirven tantas clases de azul de siena, de verde, de amarillo?*).

4.1.8. Kategorie citace

V publikaci *Cómo pintar al pastel* jsme našli celkem šest neformálních citací, kterými autor prokládá text za účelem jeho oživení a připoutání adresátovy pozornosti:

Recuerdo una frase de sir Joshua Reynolds (1723-1792): El más pequeño ensayo escrito por un pintor, hará adelantar la teoría del arte mucho más que un millón de volúmenes.

Quizás para acabar de comprenderlo que el arte de la pintura representaba para los artistas de la época, sean buenas estas palabras de Corot: «La belleza, en arte, es la verdad bañada en la primera impresión que hemos recibido de la naturaleza».

«Todo lo que no es indispensable es perjudicial», decía a sus alumnos el pintor francés Charles Durand (1837-1917), más conocido por «Carrolus», su seudónimo.

Según Manet, gran admirador de la simplicidad, «el hombre conciso nos hace pensar; el hombre locuaz nos aburre».

Alguien dijo que «el marco es un premio al cuadro».

Un antiguo profesor de la escuela de Bellas Artes San Jorge de Barcelona, el maestro Labarta (1883-1963), se hizo popular entre sus alumnos con reprimendas como ésta: «Mire, muchacho – o señorita: a las chicas siempre les trataba de señoritas -, que quiera usted ser pintor me parece muy bien; al fin y al cabo la responsabilidad no es mía. Tampoco me preocupa que haya intentado pintar una pera y le haya salido una alcachofa. Lo que sí me preocupa... ¡ES QUE NO SE HAYA DADO CUENTA!»

V publikaci *Teoría y práctica del color* se neformální citace či ilustrativní vyprávění objevilo v osmi případech, většinou coby uvození jednotlivých kapitol:

Cuando usted sepa o usted recuerde el porqué de estos fenómenos, comprenderá mejor, entre otras cosas, la manera de pintar de los fauves; la gama de colores quebrados usada por Vouillard; por qué Delacroix, según decía, podía pintar una Venus desnuda, de belleza sin igual, con el color del fango, siempre que le permitieran elegir el color del fondo...

El crítico de arte francés Charles Blanc, contemporáneo de Delacroix, cuenta esta anécdota en su Grammaire des Arts du Dessin: “Un día Delacroix estaba pintando un ropaje amarillo pero por más que probaba y volvía a probar no llegaba a este contraste que él recordaba en los amarillos de Rubens y Veronés. De repente, decidió ir al Museo del Louvre para ver qué habían hecho sus antecesores. Olvidando su gabán, sin lavarse las manos, salió corriendo a la calle en mangas de camisa, a pleno sol... Entonces vio más que miró, frente a su casa, la radiante mancha amarilla de un coche de punto. Subió a él y... ‘¡Al Louvre deprisa!’ le gritó al cochero. Mas no bien hubo hablado, volvió a su mente la fugaz visión del amarillo del coche. ‘¡Es éste!’ se dijo. Bajó... vio... miró... Sí, era un amarillo MÁS luminoso por el contraste con el color azul violáceo de las sombras. ‘¡Las leyes de los complementarios de Chevreul!’ pensó Delacroix. Y entonces bajó del coche y volvió corriendo a su estudio, sin decir palabra, mientras el cochero pensaba: ‘Ese tío debe de estar loco’”.

Delacroix dijo en cierta ocasión: «Dadme lodo y pintaré la piel de una Venus..., siempre que pueda pintar a su alrededor los colores que yo quiera».

Alguien suplicó a Rubens, en cierta ocasión, que aceptara como discípulo a un muchacho con mucha afición y muy voluntarioso.

- Se conformaría con cualquier cosa. Para empezar, podría ayudaros pintando fondos...

- ¡Ah!, pero ¿sabe pintar fondos? – preguntó Rubens -. Traedlo ahora mismo; hace años que pinto y nunca he sabido pintar bien un fondo.

El mismo Chevreul escribió sobre este tema esta sentencia definitiva: Dar una pincelada de color sobre una tela, no es solamente teñir el lienzo con el color que lleva el pincel. Es, también, colorear con su complementario el espacio que lo rodea.

Tiziano decía a sus discípulos “ensucia tus colores”, no les hablaba de oscurecer con negro sino de pintar con colores sordos, quebrados, de matices logrados con la mezcla de colores complementarios en proporciones desiguales... y blanco y negro pero siempre mezclados con otros colores.

Con razón escribe el profesor Emilio Sala: La mayor dificultad del óleo consiste en escamotear el blanco.

Decía Van Gogh: “Busco el azul en todas las sombras”.

4.1.9. Kategorie názory a hodnocení autora

Vyjádření autorových názorů, uvádění osobních údajů či hodnocení sebe sama se v publikaci *Cómo pintar al pastel* objevilo v třiceti třech větách, v publikaci *Teoría y práctica del color* pak v devatenácti větách.

Olmedo:

Además, en mi condición de enamorado de la pintura en general y del pastel en particular, puedo esperar que mi entusiasmo, unido a mi experiencia, sean estímulos suficientes que le animen a conocer una técnica verdaderamente apasionante...

Por último, una opinión muy personal; para mí no hay estudio completo sin un buen equipo de sonido. La música (repito que es una opinión muy mía) es un elemento ambiental que contribuye poderosamente a serenar el espíritu.

A mí y a otros pastelistas experimentados, nos parece muy normal recoger con los dedos color del borde del cuadro...

En la práctica, es lícito decir que de un modelo sólo debe interesarnos lo que veamos de él con los ojos entornados (en mi caso sólo tengo que quitarme las gafas).

No sé lo que usted va a opinar después, pero por mi parte puedo asegurarle, aun antes de empezar, que me pongo a disfrutar de lo lindo. No le oculto mi predilección por el semidesnudo femenino.

Sin embargo, cuando uno es «gato viejo» como yo, sabe muy bien que lo más prudente es pararse a pensar para preguntarse...

U Olmeda v tomto ohledu nalezneme i hodnocení sebe sama, které je vyjádřeno neosobně pomocí 3.os. sg.: *Ésta es la obra de un pintor mucho más acostumbrado a expresarse con sus papeles y barras de colores que por medio de la palabra escrita y que, en consecuencia, antepone la eficacia a la erudición.*

Celkově však lze říci, že autor publikace *Cómo pintar al pastel* značně vystupuje do popředí. Kromě vysoké frekvence užívání 1.os jednotného čísla text při výkladu často prokládá svými osobními názory či sám sebe určitým způsobem hodnotí. Svým životopisným údajům pak věnuje dva delší odstavce o osmi rozvitých větách, a to v části knihy, kde stručně představuje hlavní španělské malíře pastelu. Tato výrazná pozice autora je poněkud v rozporu se zjištěními, k nimž došel Fernández Polo (1999) při srovnávání anglických a španělských

populárně-naučných publikací. Podle jeho závěrů totiž španělští autoři používají výrazně méně explicitních odkazů k odborníkům než autoři anglosasští a oproti anglosaským autorům zůstávají také více v anonymitě. Ve výsledku působí španělské publikace méně populárněji laděné než publikace anglické. Je tedy možné, že jsou zkoumané španělské originály do určité míry ovlivněné anglosaskými konvencemi, které podle Gutiérrez Rodilla (1998) pronikají do španělského systému prostřednictvím nekvalitních překladů.

Parramón:

Empecé a pintar al óleo cuando tenía dieciocho años; hice mi primera exposición a los veintidós años y a los veinticuatro me presenté a concurso con otros setenta y tres pintores de menos de veinticinco años y gané el “Primer Salón de la Juventud” celebrado en España.

Y perdone mi inmodestia pero creo que descubrí nuevos caminos para aprender a pintar partiendo del conocimiento del color y sus teorías.

Z analýzy vyplývá, že oba autoři vystupují v textu do popředí a svoji osobnost nijak výrazně nepotlačují. Pokud se publikace v projevu autorské osobnosti liší, liší se mírně v distribuci. Zatímco Olmedo vystupuje do popředí v průběhu celého textu a na závěr se na svou osobu zaměří ve zvláštní podkapitole, Parramón na svou osobu upozorňuje především v úvodu - v „hlavním textu” se jeho osobní názory či hodnocení sebe sama příliš často neobjevují.

4.1.10. Kategorie předjímání reakcí adresáta

Oba autoři použili pro zaujetí adresátovy pozornosti a pro navození přátelštější atmosféry různých prostředků pro předjímání adresátových reakcí. Podobně jako u kategorie otázka i zde s těmito prostředky více pracuje Parramón, který tak svou publikaci více orientuje na pól adresáta. Zatímco v publikaci *Cómo pintar al pastel* předjímal Olmedo adresátovu reakci v deseti větách, Parramón tak v knize *Teoría y práctica del color* činí v celkem 32 větách. Oba autoři se liší i v pestrosti prostředků.

Olmedo adresátovu reakci předjímal šestkrát otázkou a čtyřikrát oznamovací větou (u oznamovací věty se ve dvou případech jedná o odpověď na skrytou, nevyslovenou otázku). Pro ilustraci uvádím následující příklady:

Yo creo que todos los buenos artistas tienen su modo personal de no acabar sus cuadros. No, no me he equivocado al decir «no» acabar.

Sí, pintar es sumamente gratificante y podemos calificar de emocionante el momento final; es una satisfacción muy especial que quiero destacar: se trata de ese instante mágico en que colocamos el passe-partout sobre la obra acabada y comprobamos con alegría y emoción cómo con este simple aditamento gana en vistosidad.

No me pregunte por qué no me di cuenta antes: sinceramente no lo sé.

Parramón předjímal adresátovu reakci třináctkrát otázkou, pětkrát zvolací větou, pětkrát vsuvkami typu *como usted sabe* a devětkrát oznamovací větou. Příklady oznamovací věty:

Por último, en un degradado rojo ... deberá existir, a partir del negro, la mezcla de éste con violeta, seguido a continuación de carmín, púrpura, rojo, rojo anaranjado, rosa ... (rosa, sí, pero un rosa ligeramente teñido de amarillo...).

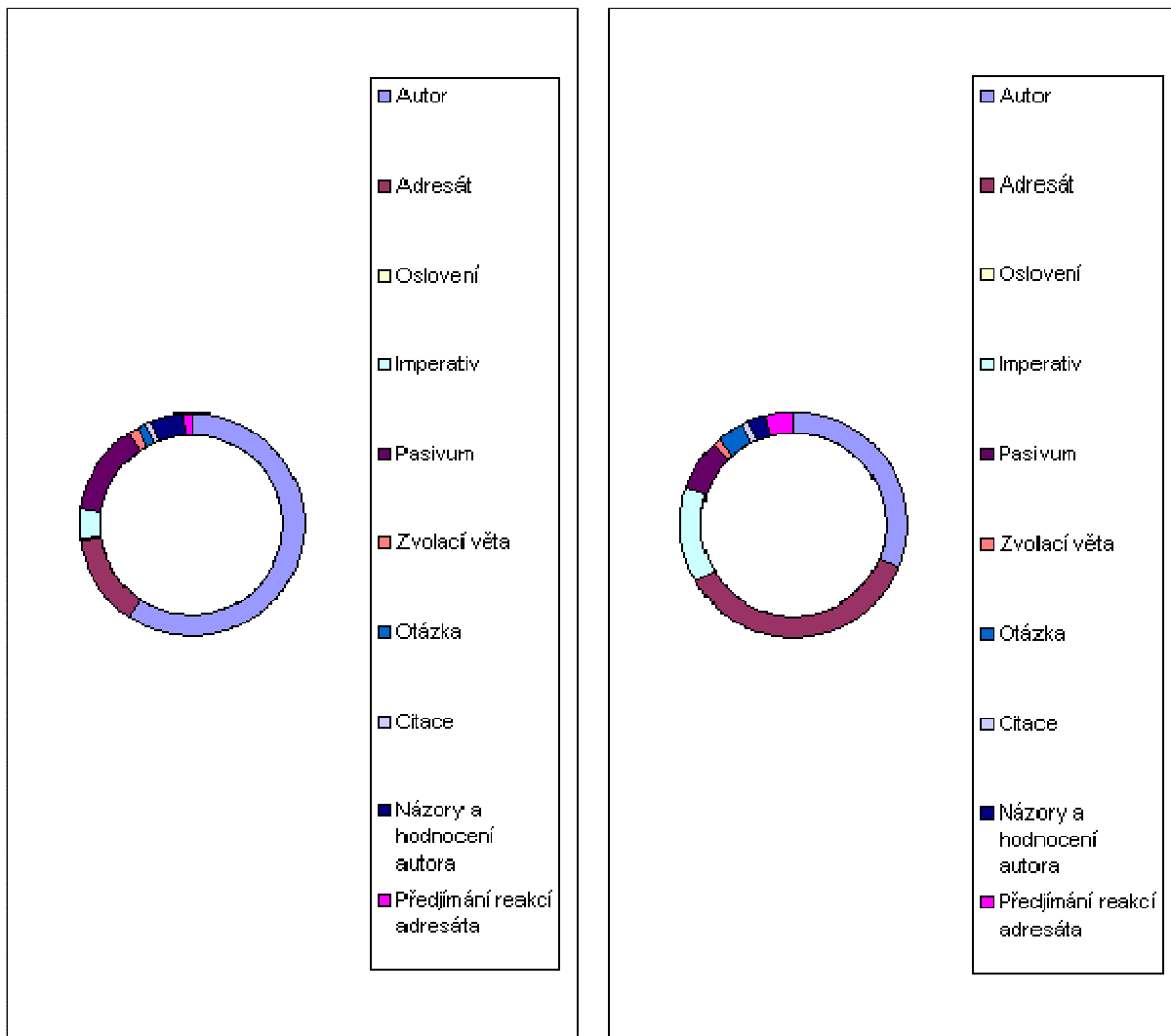
No, claro; no puedo aconsejarle ahora que pinte así, con esa estridencia tremendista; pero sí que recuerde estas enseñanzas para lograr con ellas una concepción más actual, más moderna, de la pintura y del cuadro...

«Resulta un cielo algo gris», piensa usted.

4.1.11. Celkové srovnání všech kategorií v obou publikacích

Graf 9. Prostředky polarity diskurzu v publikaci *Cómo pintar al pastel*

Graf 10. Prostředky polarity diskurzu v publikaci *Teoría y práctica del color*

Z grafů a tabulek 9 a 10 vyplývá, že publikace *Cómo pintar al pastel* je více orientována na pól autor (viz hodnoty kategorií autor, názory a hodnocení autora) a publikace *Teoría y práctica del color* pak více na pól adresát (viz hodnoty adresát, předjímání reakcí adresáta). V textu první publikace výrazně vystupuje do popředí osobnost autora (429 x 96), v textu publikace druhé je pak vztah mezi osobnostmi autora a adresáta víceméně vyvážený (244 x 279). Nižší podíl adresátské složky v publikaci *Cómo pintar al pastel* lze vysvětlit skutečností, že Olmedo využívá oproti Parramónovi více plurálu inkluzivního. Ten také mnohdy využívá tam, kde Parramón sahá po imperativu.

V zásadě však lze říci, že rozdíly v orientaci na jeden či druhý pól nejsou nijak výrazné a že v obou publikacích je vztah mezi póly více méně vyrovnaný. Obě knihy pak vykazují užití široké škály prostředků pro vyjádření polarity diskurzu, což poukazuje na živou a velice interaktivní komunikaci mezi autorem a adresátem.

Tab. 9. Prostředky polarity diskurzu v publikaci *Cómo pintar al pastel*

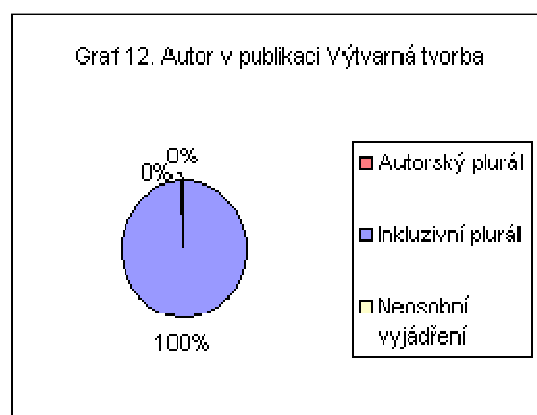
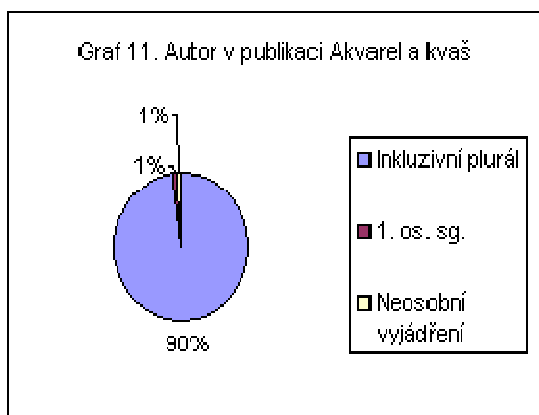
Kategorie	Výskyt
Autor	429
Adresát	96
Oslovení	0
Imperativ	33
Pasivum	96
Zvolací věta	9
Otázka	10
Citace	6
Názory a hodnocení autora	33
Předjímání reakcí adresáta	10

Tab. 10. Prostředky polarity diskurzu v publikaci *Teoría y práctica del color*

Kategorie	Výskyt
Autor	244
Adresát	279
Oslovení	1
Imperativ	109
Pasivum	57
Zvolací věta	9
Otázka	30
Citace	8
Názory a hodnocení autora	19
Předjímání reakcí adresáta	32

4.2. Prostředky polarity diskurzu v originálních českých publikacích

4.2.1. Kategorie autor

Tab. 11. Autor v publikaci Akvarel a kvaš

Vyjádření autorského činitele	Slovní druh	Počet výskytů	
Autorský plurál	sloveso	0	
	zájmeno	osobní	0
		přivlastňovací	0
Inkluzivní plurál	sloveso	433	
	zájmeno	osobní	30
		přivlastňovací	28
1.os. singuláru	sloveso	6	
	zájmeno	osobní	0
		přivlastňovací	0
Neosobní vyjádření		4	

Tab. 12. Autor v publikaci Výtvarná tvorba

Vyjádření autorského činitele	Slovní druh	Počet výskytů	
Autorský plurál	sloveso	1	
	zájmeno	osobní	0
		přivlastňovací	0
Inkluzivní plurál	sloveso	673	
	zájmeno	osobní	19
		přivlastňovací	12
1.os. singuláru	sloveso	0	
	zájmeno	osobní	0
		přivlastňovací	0
Neosobní vyjádření		2	

Z grafů 11 a 12 je na první pohled patrné, že obě publikace využívají téměř výhradně plurálu inkluzivního. To je v souladu se zjištěními Mathesia (1943), který píše, že inkluzivní plurál se v textech objevuje výrazně častěji než např. plurál autorský (ten se v publikaci Akvarel a kvaš neobjevil vůbec a v publikaci Výtvarná tvorba jen jednou) a že inkluzivního plurálu se používá pro vytvoření vztahu rovnosti mezi autorem a adresátem. Použití inkluzivního plurálu je prostředkem autorské skromnosti a do jisté míry i zdvořilosti – tím, že se autor řadí do stejné skupiny jako jeho adresáti, kterým předává své znalosti a kterým dává instrukce pro určité činnosti, zmírňuje vzájemný protiklad, mírní přímost svého výkladu a navozuje přátelštější atmosféru.

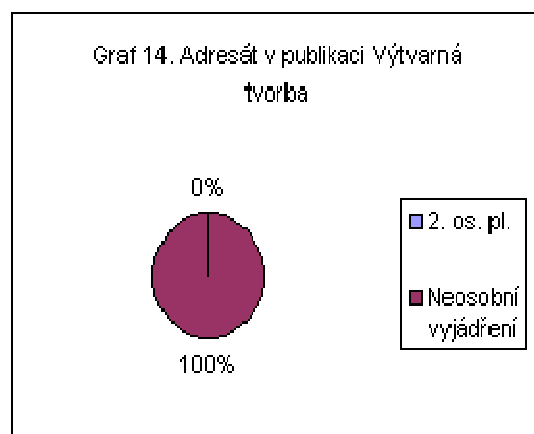
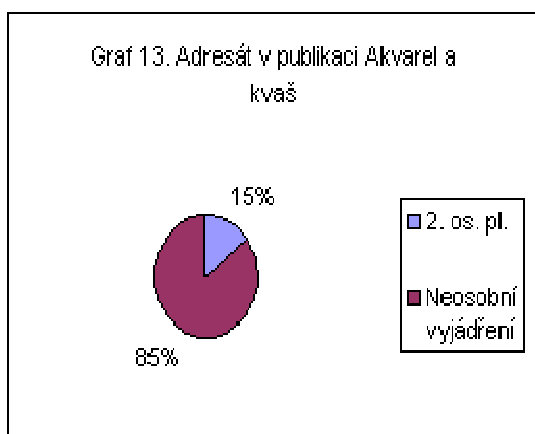
V souvislosti s inkluzivním plurálem je pak z tabulek 11 a 12 patrné, že v publikaci Výtvarná tvorba je o třetinu více sloves než v publikaci Akvarel a kvaš. Tuto skutečnost si vysvětlujeme tím, že ve Výtvarné tvorbě se nevyskytuje tolik pasiva jako v publikaci Akvarel a kvaš (viz. tabulky 17 a 18).

Porovnáme-li výsledky v grafech 11 a 12 s výsledky v grafech 1 a 2, dojdeme k závěru, že jak ve španělských, tak v českých publikacích je velmi nízké zastoupení neosobního vyjádření (to je, jak již bylo uvedeno v 4.1.1., dáno malým repertoárem vyjadřovacích prostředků) a autorského plurálu. Mezi oběma jazyky je však patrný rozdíl co do plurálu inkluzivního a 1. os.sg. Zatímco ve španělských publikacích se hojně používá prostředků obou a poměr je mezi nimi v obou knihách podobný (56 % inkluzivní pl. vs.

38% 1. os.sg. a 64 % inkuzivní pl. vs. 29 % 1. os.sg.), v českých publikacích zcela jasně převažuje užívání inkuzivního plurálu. První osoby singuláru je v publikaci Akvarel a kvaš použito jen šestkrát a v publikaci Výtvarná tvorba dokonce ani jednou – v obou případech pak jde v poměru k zastoupení inkuzivního plurálu o výskyt naprosto zanedbatelný.

Naše zjištění jsou v tomto ohledu v souladu se zjištěními Nord (2000), podle které Španělé na rozdíl od Němců střídavě píšou v 1.os. singuláru a v 1.os. plurálu¹², a s tvrzením Čmejrkové (1999), že český odborný diskurz patří do sféry vlivu teutonského intelektuálního stylu. Při zkoumání původních českých textů se nám nepotvrdilo to, o čem píše Fernández Polo (1999) a co se nám více méně potvrdilo při analýze původních textů španělských: v textech ryze odborných ustupuje autor odborník do pozadí, avšak v popularizačních textech opět vstupuje na scénu v hlavní roli.

4.2.2. Kategorie adresát

Tab. 13. Adresát v publikaci Akvarel a kvaš

Vyjádření adresáta	Slovní druh		Počet výskytů
2.os. pl.	sloveso	osobní	0
		přivlastňovací	0
	zájmeno		0
Neosobní vyjádření			22

Tab. 14. Adresát v publikaci Výtvarná tvorba

Vyjádření adresáta	Slovní druh		Počet výskytů
2.os. pl.	sloveso	osobní	0
		přivlastňovací	0
	zájmeno		0
Neosobní vyjádření			8

¹² O relativní vyváženosti osobního a neosobního vyjadřování v románských jazycích se zmiňuje i Álvarez López (2006).

Při analýze prostředků pro vyjádření adresátského pólu v původních českých textech jsme došli k závěru, že autor se k adresátovi přímo obrací jen velmi málo a zpravidla nějakým neosobním vyjádřením (čtenář, studující, malíř začátečník apod.). Autor publikace *Akvarel a kvaš* sáhl čtyřikrát po druhé slovesné osobě, avšak v publikaci *Výtvarná tvorba* se autorky striktně drží jen vyjadřování neosobního.

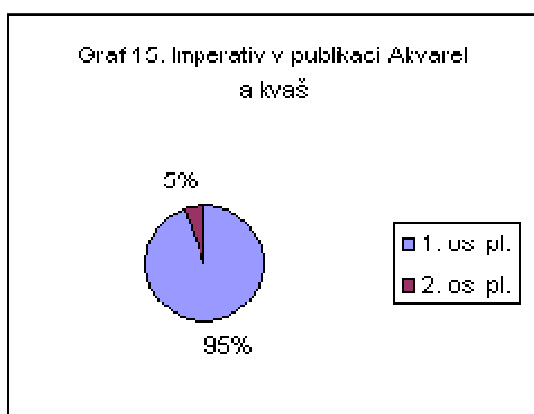
Z porovnání s výsledky španělskými z tabulek a grafů 3 a 4 je jasně patrné, že španělští autoři se na adresáta orientují mnohem více (96 a 279 prostředků oproti 26 a 8 v českých textech), přičemž jasně upřednostňují vyjádření osobní prostřednictvím 3. os. sg. (*usted*) (85 a 269 výskytů osoby *usted* ve slovesné či zájmené podobě oproti 8 a 10 neosobním vyjádřením).

I výsledky této kategorie jsou tedy v souladu se závěry Nord (2000), podle které Španělé na rozdíl od Němců upřednostňují osobní vyjadřování, a s tvrzením Čmejkové o blízkosti českého a německého stylu (Čmejková, 1999).

4.2.3. Kategorie oslovení

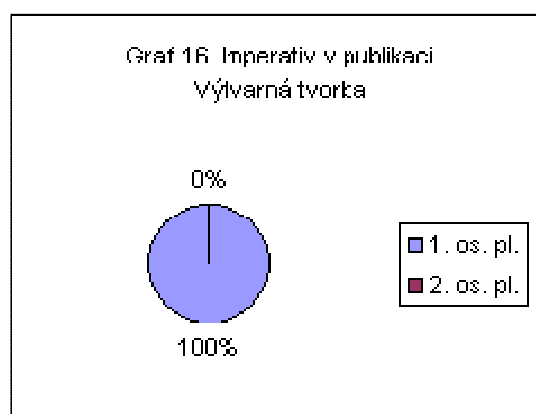
Oslovení se coby prostředek posílení adresátské složky (Mathesius, 1943) ani v jedné publikaci neobjevilo.

4.2.4. Kategorie imperativ

Tab. 15. Imperativ v publikaci *Akvarel a kvaš*

Osoba	Počet výskytů
1.os. pl.	18
2.os. pl.	1

Tab. 16. Imperativ v publikaci *Výtvarná tvorba*

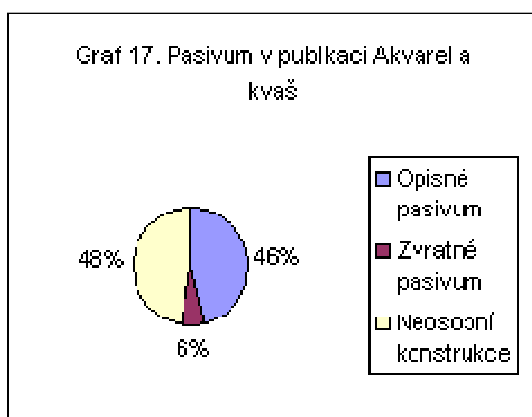
Osoba	Počet výskytů
1.os. pl.	27
2.os. pl.	0

Co se týče používání imperativu, i zde jsme došli ke zjištění, že čeští autoři tohoto prostředku oproti autorům španělským (viz tabulky a grafy 5 a 6) využívají výrazně méně: ve španělských textech se rozkazovací způsob vyskytl v 33 a v 109 případech, zatímco v českých jen v 19 a 27.

Jazyky se pak opět liší i v osobě, prostřednictvím které je imperativ vyjádřen: Španělé dávají jasně přednost 3. os.sg. oproti 1. os.pl. (30 x 3 a 86 x 23) a Češi výrazně preferují 1. os. pl. před 2. os.pl. (18 x 1 a 27 x 0).

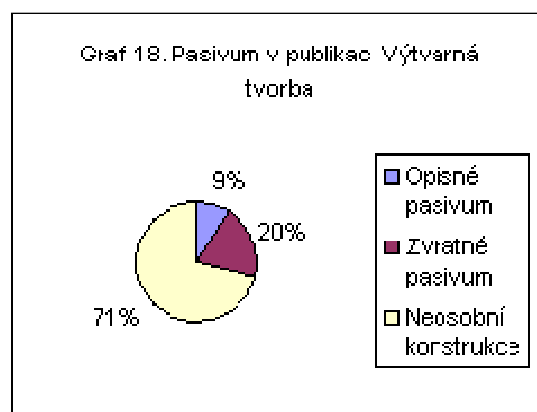
Rozdíly ve frekvenci se podle našeho názoru vyrovnávají tím, že čeští autoři rozkazy z důvodů zdvořilostních udělají pomocí 1. os. pl. indikativu a pasiva, o čemž svědčí skutečnost, že v českých textech mají tyto kategorie vyšší zastoupení než v textech španělských.

4.2.5. Kategorie pasivum

Tab. 17. Pasivum v publikaci Akvarel a kvaš

Prostředek	Počet výskytů
Opisné pasivum	114
Zvratné pasivum	15
Neosobní konstrukce	118

Tab. 18. Pasivum v publikaci Výtvarná tvorba

Prostředek	Počet výskytů
Opisné pasivum	10
Zvratné pasivum	22
Neosobní konstrukce	78

Co se týče využití trpného rodu, vyplývá z tabulek 17 a 18, že se čeští autoři k pasivu uchylují častěji než autoři španělští v tabulkách 7 a 8 (114, 15, 118 a 10, 22, 78 proti 8, 58, 30

a 6, 42, 9). Tato tendence je patrná především v publikaci Akvarel a kvaš. Jak již bylo uvedeno, vyšší výskyt pasiva v češtině je vyrovnán vyšším výskytem imperativu ve španělštině a je zřejmě dán důvody zdvořilostními.

V obou českých publikacích jasně převažuje užívání neosobních konstrukcí s modálním specifikátorem a infinitivem, které představují 48 % a 71 % všech pasivních prostředků. Publikace se pak liší ve frekvenci zvrtného a opisného trpného rodu. V publikaci Akvarel a kvaš převažuje pasivum opisné, zatímco v publikaci Výtvarná tvorba zvrtné. Domníváme se, že tuto skutečnost lze vysvětlit autorským stylem a zvolenou metodou výkladu. Zatímco autor knihy Akvarel a kvaš vysvětluje postup jakoby zpětně, s odkazem na již namalovaný obraz, který je v knize reprodukován, autorky Výtvarné tvorby podávají výklad v přítomnosti, jako by právě dílo vytvářely (činí tak především prostřednictvím inkluzivního plurálu - proto je celkový výskyt pasivních prostředků nižší než v knize Akvarel a kvaš - , a méně často pak pomocí pasiva zvrtného):

Akvarel a kvaš: ... (viz obr. Gladiol na str. 41). Štětec hojně napojený barvou byl pokládán na papír ve větších plochách vymezujících tvary. Ještě do mokré spodní vrstvy byly zapouštěny tmavé barevné akcenty na okrajích květů nebo tam, kde šlo o naznačení modelace či zákrytu jednoho okvětního plátku za druhým. Ostřeji ohraničené okraje byly ponechány...

Výtvarná tvorba: Kresba se ryje ocelovými jehlami s různým ostrím a deska se pak střídavě leptá. Místa dostatečně leptáním prohloubená, která mají být světlejší, se vykrývají asfaltovým lakem a deska se opět zaleptává.

4.2.6. Kategorie zvolací věta

Ani v jedné publikaci nebylo zvolací věty jako prostředku vytvářejícího řečnickou perspektivu (Mathesius, 1943) použito.

4.2.7. Kategorie otázka

Přestože autoři zkoumaných českých publikací nepoužili ve výstavbě textu ani oslovení, ani zvolací věty, otázka se u Hrdiny (Akvarel a kvaš) objevila, a to celkem třikrát. Ve dvou případech slouží otázka k uvedení nového tématu a v jednom případě pak autor otázkou předjímá adresátovu reakci:

Takže, čím začít? (nové téma) Inu, jednoduššími věcmi. Je jich kolem nás mnoho a my si jich mnohdy všímáme jen málo, nebo vůbec ne. ... V zoologické zahradě se většina z nás obdivuje krásně opeřeným ptákům nebo šelmám, které byly již dříve vděčným námětem malby mnoha umělců (E. Delacroix). Ale co takový mrtvý holub na ulici, s jemnými, krásně barevnými přechody svého perí? (nové téma) Že je to smutný námět? (předjímání reakce) Dobrá, tak třeba hlemýžd'.

4.2.8. Kategorie citace

Pakliže se v publikaci *Akvarel a kvaš* objevila otázka, v publikaci *Výtvarná tvorba* bylo zase třikrát užito citací, a to vždy jako uvedení do kapitoly:

Kapitola *Kresba*: „*Kresba je základem malířství*“ *Michelangelo*

Kapitola *Grafika*: „*Kresbou a grafikou jsem se snažil proniknout hlouběji do poznání světa a člověka, aby nás toto poznání mohlo osvobodit*“ *Pablo Picasso*

Kapitola *Malba*: „*Pamatujte, že než se plátno stane obrazem koně, člověka nebo jiného objektu, je v zásadě rovnou plochou, jež je v souladu s určitými pravidly pokryta barvami*“ *Maurice Denis*

Ve všech třech případech jde o citace v přímé řeči, zatímco ve španělských publikacích byly citace v několika případech vkládány do výkladu i řečí nepřímou.

V zásadě se však nijak výrazně nepotvrdilo tvrzení Čechové (1997), že se v popularizačních textech často objevují vedlejší informace nebo vyprávění – toto platí spíše o textech španělských, kde se vyprávění a práce s citacemi objevuje mnohem více.

4.2.9. Kategorie názory a hodnocení autora

Ani v jedné ze zkoumaných českých publikací nenarazíme na explicitní vyjádření autorova názoru nebo na hodnocení sebe sama. Autoři striktně zůstávají v pozadí a na rozdíl od autorů španělských své postoje vyjadřují vždy neosobně a neposkytují o sobě čtenáři žádné informace.

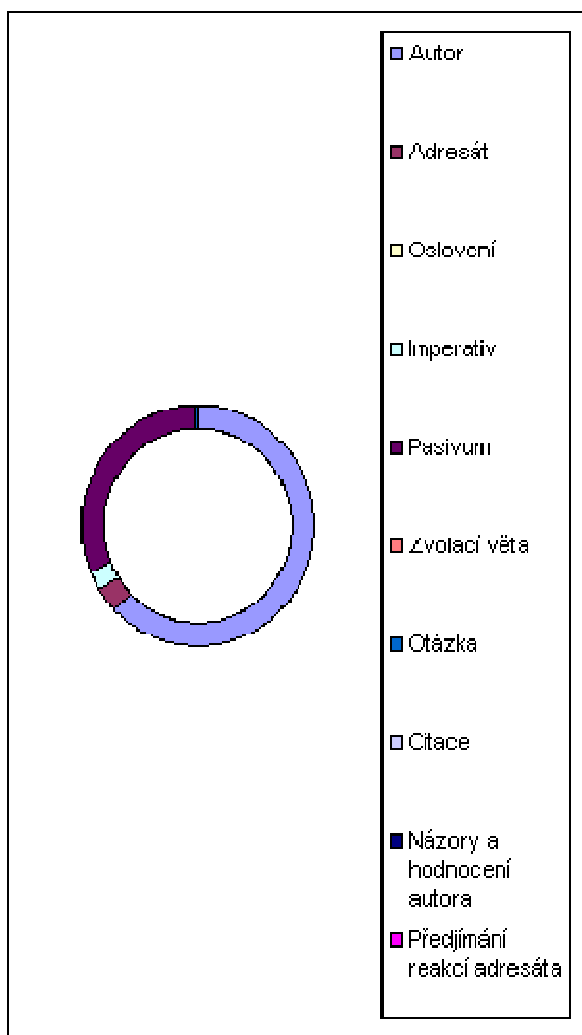
4.2.10. Kategorie předjímání reakcí adresáta

Adresátovy reakce předjímá jen Hrdina v knize *Akvarel a kvaš*, a to jen jednou prostřednictvím již citované otázky. Je zajímavé, že se v publikacích neobjevuje ani jednou

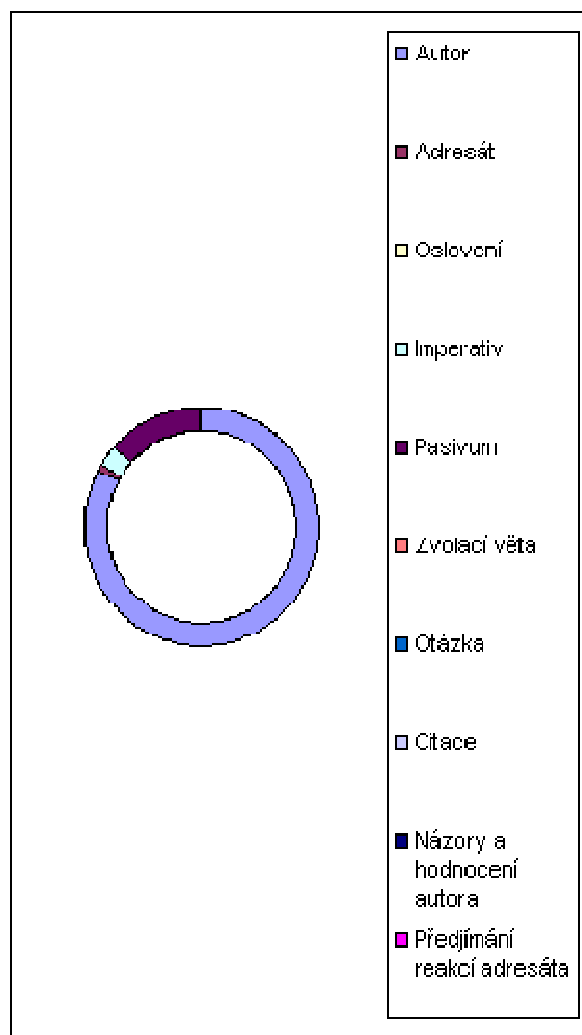
předjímání pomocí vsuvek typu „*jak jistě víte*“. České publikace tedy na rozdíl od publikací španělských v zásadě nevykazují žádnou interakci s adresátem.

4.2.11. Celkové srovnání všech kategorií v obou publikacích

Graf 19. Prostředky polarity diskurzu
v publikaci *Akvarel a kvaš*

Graf 20. Prostředky polarity diskurzu
v publikaci *Výtvarná tvorba*

Z grafů 19 a 20 je na první pohled patrné, že v obou publikacích jasně dominuje podíl prostředků pro vyjádření autorského činitele. Tato dominant a malé zastoupení prostředků orientovaných na pól adresáta je dáno skutečností, že autoři obou publikací používají nejčastěji inkluzivního plurálu. Velmi výrazný je v grafech i podíl pasiva. Rozkazovací způsob se neobjevuje příliš často a zbylé polaritní prostředky se v publikacích buď neobjevují vůbec, nebo jen nevýznamně. Celkově lze říci, že i přes některé rozdíly mezi oběma publikacemi je polarita v obou víceméně vyrovnaná (podobně jako v textech španělských).

Při porovnání grafů 19 a 20 s grafy 9 a 10 se ukazuje, že zkoumané španělské publikace vykazují co do prostředků polaroty diskurzu mnohem větší pestrost. Španělské knihy jsou oproti svým českým protějškům výrazně interaktivnější a jsou tedy i více populárně laděné.

Tab. 19. Prostředky polaroty diskurzu v publikaci Akvarel a kvaš

Kategorie	Výskyt
Autor	501
Adresát	26
Oslovení	0
Imperativ	19
Pasivum	247
Zvolací věta	0
Otázka	3
Citace	0
Názory a hodnocení autora	0
Předjímání reakcí adresáta	1

Tab. 20. Prostředky polaroty diskurzu v publikaci Výtvarná tvorba

Kategorie	Výskyt
Autor	707
Adresát	8
Oslovení	0
Imperativ	27
Pasivum	110
Zvolací věta	0
Otázka	0
Citace	3
Názory a hodnocení autora	0
Předjímání reakcí adresáta	0

4.2.12. Souhrnné porovnání polaroty diskurzu v původních španělských a původních českých publikacích

Naše analýza původních textů v obou jazycích ukázala, že španělští autoři píšou střídavě v inkluzivním plurálu a první osobě singuláru, zatímco čeští autoři využívají téměř výhradně inkluzivního plurálu. K první osobě jednotného čísla se Češi neuchylují vůbec, nebo jen minimálně.

Španělé se také poměrně často v textu obracejí na svého adresáta, a to nejčastěji použitím třetí slovesné osoby singuláru (usted) – vzniká tak explicitní polarita (Bečka, 1992). Čeští autoři s adresátem příliš nekomunikují, a pokud ano, zpravidla se na adresáta obracejí nějakým neosobním vyjádřením. Druhé slovesné osoby plurálu takřka nevyužívají.

Se španělskou orientací na adresáta souvisí i poměrně časté používání imperativu ve španělských textech, přičemž rozkazovací způsob se nejčastěji realizuje na třetí slovesné osobě singuláru (usted). Češi imperativ používají méně a preferují formu inkluzivní (1. os. pl.).

Rozdíl mezi oběma jazyky najdeme i v souvislosti s pasivem. Španělé upřednostňují pasivum zvrtné (odpovídá závěrům Resinger, 2000) a Češi dávají jasnou přednost modálním specifikátorům s infinitivem.

Španělští autoři také poměrně hojně komunikují s adresátem prostřednictvím zvolacích vět a otázek, předjímají adresátovy reakce a jako autoři nestojí v pozadí. České texty jsou více odosobněné a méně interaktivní.

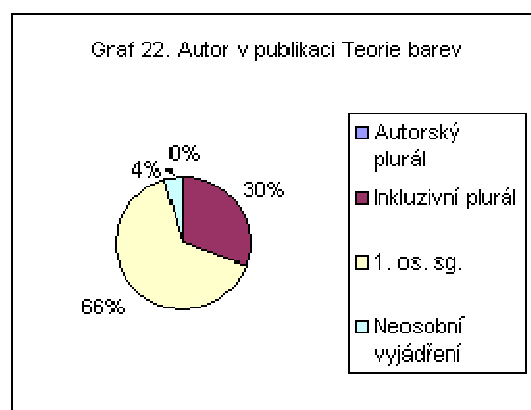
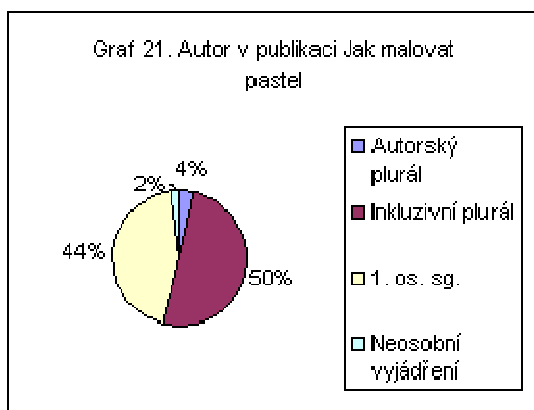
Výsledky naší analýzy jsou tedy v souladu se závěry Nord (2000), že španělské texty vykazují oproti textům německým výraznější vztah mezi autorem a adresátem, a s tvrzením Čmejrkové, že čeština patří do sféry teutonského intelektuálního stylu (Čmejrková, 1999).

U španělských originálů však zároveň připouštíme možnost, že autoři byli ovlivněni anglosaskými konvencemi (Gutiérrez Rodilla, 1998), protože Fernández Polo (1999) charakterizuje španělské popularizační texty v protikladu k anglickým jako méně osobní, méně interaktivní a více intelektuální. V této souvislosti se tedy buď nabízí možnost, že španělské texty stojí se svou mírou polarity na půl cesty mezi texty českými a anglickými, nebo že v souvislosti s internacionalizací a globalizací komunikace částečně přejaly anglosaskou míru polarity.

4.3. Prostředky polarity diskurzu v překladech

V této části se zaměříme na diskusi výsledků zjištěných při analýze českých překladů španělských publikací. Výsledky budeme konfrontovat jednak s výsledky zjištěnými ve španělských originálech, a jednak s výsledky zjištěnými v originálech českých.

4.3.1. Kategorie autor

Tab. 21. Autor v publikaci

Jak malovat pastel

Vyjádření autorského činitele	Slovní druh		Počet výskytů
Autorský plurál	sloveso		13
	zájmeno	osobní	0
		přivlastňovací	1
Inkluzivní plurál	sloveso		168
	zájmeno	osobní	19
		přivlastňovací	12
1.os. singuláru	sloveso		129
	zájmeno	osobní	26
		přivlastňovací	20
Neosobní vyjádření			7

Tab. 22 Autor v publikaci Teorie barev

Vyjádření autorského činitele	Slovní druh		Počet výskytů
Autorský plurál	sloveso		1
	zájmeno	osobní	0
		přivlastňovací	0
Inkluzivní plurál	sloveso		60
	zájmeno	osobní	2
		přivlastňovací	1
1.os. singuláru	sloveso		124
	zájmeno	osobní	4
		přivlastňovací	9
Neosobní vyjádření			3

Z grafů a tabulek 21 a 1 vyplývá, že prostředky pro vyjádření autorského činitele jsou víceméně vyrovnané. V zásadě nevýrazné rozdíly v číselných údajích lze podle našeho názoru vysvětlit překladatelskými modulacemi a lexikálními a gramatickými transformacemi (Newmark, 1988). Významný rozdíl je patrný jen v počtu zájmen v rámci inkluzivního plurálu, který je v originále výrazně vyšší. I tento rozdíl je však dle našeho názoru možné přičíst formálním rozdílům mezi oběma jazyky. Zajímavý je ale mírně vyšší podíl první osoby singuláru v překladu (čeští autoři ji používají minimálně). Kromě provedených modulací a transformací by mohla být tato skutečnost dána i snahou vyhnout se příliš častému opakování inkluzivního plurálu v některých úsecích, nebo by podobně jako v publikaci Teorie barev mohla být výsledkem „manipulací“ na pólech komunikace (viz následující odstavce 4.3.1.). Při porovnání grafu 21 s grafy 11 a 12, na nichž zcela jasně převažuje inkluzivní plurál (98 % a 100 %), je zřejmé, že překladatelka přebírá konvence a vyjadřovací prostředky originálu.

Z porovnání grafů 22 a 2 je na první pohled patrné, že zde v překladu došlo k výrazným změnám, avšak ne k takovým, které by šlo s ohledem na zjištěnou českou konvenci očekávat. Podíl inkluzivního plurálu se při překladu snížil z 64 % na 30 % a podíl první osoby singuláru se naopak zvýšil z 29 % na 66%! Při pátrání po příčině jsme zjistili, že

překladatel v mnoha případech inkluzivní plurál v zásadě bezdůvodně překládá první osobou singuláru:

Vayamos ahora a por el color caqui. Obtenemos un verde neutro con más amarillo que azul. Bastará ahora añadir un poco de carmín, y ... ya tenemos nuestro color caqui.

X

Nyní přistoupím k přípravě barvy khaki. Smísením modré barvy s převahou žluté obdržím neutrální zeleň. Přidáním malého množství kraplaku pak získám khaki barvu.

První osoba singuláru se navíc objevuje častěji i proto, že je na několika místech vyměňována nejen za inkluzivní plurál, ale i za třetí slovesnou osobu adresáta:

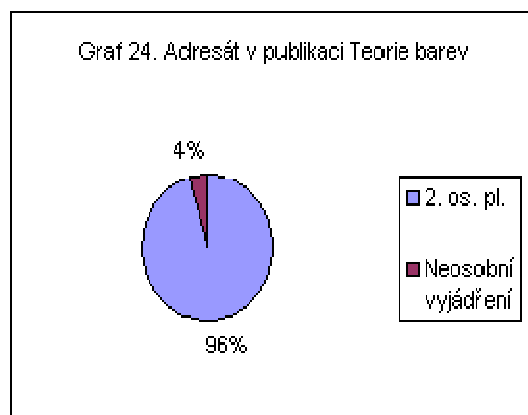
Un día, usted pasó por este lugar y se detuvo instintivamente. Tenía delante un buen tema para un cuadro. Se sentó y estuvo largo rato mirando. Consultó el reloj, buscó el sol, miró el verde de los árboles, el color de los montes. Empezó a preguntarse: «¿De qué color es?»

X

Jednoho dne jsem procházel místem, které vidíte na fotografii, a instinktivně jsem se zastavil. Zrovna jsem pátral po vhodném námětu. Posadil jsem se a chvíli se rozhlížel. Zaznamenal jsem polohu slunce, všiml si zeleně stromů a pokusil se určit barvu hor. Začal jsem si lámat hlavu – jaká je to tedy barva?

Možným důvodem těchto záměn by snad mohla být snaha o úsporu prostoru, protože překladatel byl očividně limitován požadavkem na jednotnou grafickou úpravu. Dosažená úspora by však dle našeho názoru byla minimální, nebo i nulová.

4.3.2. Kategorie adresát

Tab. 23. Adresát v publikaci

Jak malovat pastel

Vyjádření adresáta	Slovní druh		Počet výskytů
	sloveso		93
		osobní	19
2.os. pl.	zájmeno	přivlastňovací	8
2.os.sg.	sloveso		0
Neosobní vyjádření			14

Tab. 24. Adresát v publikaci Teorie barev

Vyjádření adresáta	Slovní druh		Počet výskytů
	sloveso		249
		osobní	34
			2
2.os. pl.	zájmeno	přivlastňovací	
2.os.sg.	sloveso		0
Neosobní vyjádření			13

Z grafů 23 a 3 vyplývá, že překladatelka mírně zvýšila podíl slovesně vyjádřeného adresáta (usted x vy) i podíl neosobního vyjádření, rozdíly však lze vysvětlit modulacemi a lexikálními a gramatickými transformacemi. Porovnáme-li výsledky s údaji v grafech 13 a 14, je očividné, že překladatelka opět přejímá prostředky originálu a nezohledňuje českou konvenci. Nepřihlíží ani ke skutečnosti, že autoři původních českých textů se na pól adresáta příliš často neorientují (srov. údaje v tabulce 23 a v tabulkách 13 a 14).

Přestože podíl prostředků pro vyjádření adresáta je v grafech 24 a 4 shodný, v tabulkách jsou patrné číselné rozdíly. Překladatel kromě neosobního vyjádření, které je, jak jsme zjistili, pro češtinu přirozenější, navýšil i počet slovesné druhé osoby plurálu. Navíc je třeba mít na paměti, že několik 3. os.sg. v originálu se „ztratilo“ výměnou za 1. os.sg. Opět tu tedy muselo dojít k „manipulaci“ na obou pólech. Zdá se, že počet 2. os.pl. v češtině přibyl převodem původně inkluzivního plurálu:

Nuestra misión, cuando pintamos con modelo, es descubrir esta tendencia cromática y llevarla al cuadro, obteniendo de ella el máximo partido artístico. Hemos de adaptar y organizar nuestra paleta para conseguir el fin primordial de la armonización, a saber: ...

X

Jedním z vašich úkolů při malování výjevu bude odhalit převládající barevnou tendenci, přenést její působení vhodně na obraz a maximálně ji umělecky využít. K tomu si musíte určitým způsobem zorganizovat barvy na paletě; tak budete moci dosáhnout základního požadavku harmonizace barev:

...

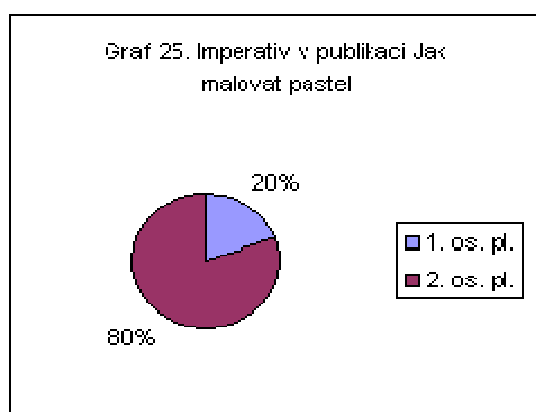

V každém případě je zřejmé, že i tento překladatel se přes všechny „manipulace“ (které jsou možná dány externími faktory) nevzdaluje konvencím originálu a nepřizpůsobuje text ani co do frekvence, ani co do způsobu vyjádření adresátské složky české konvenci.

4.3.3. Kategorie oslovení

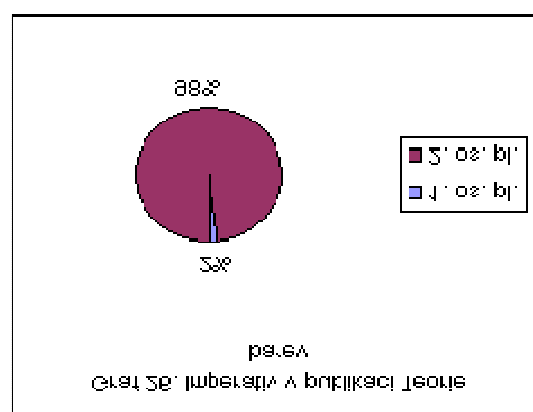
Oslovení z publikace *Teoría y práctica del color* bylo v překladu zachováno. Mathesius (1943) jeho výskyt v českých naučných výkladech zmiňuje. Skutečnost, že ho autoři námi zkoumaných českých originálů v úvodu nepoužili, může být podmíněno osobní preferencí autorů.

4.3.4. Kategorie imperativ

Tab. 25. Imperativ v publikaci Jak malovat pastel

Osoba	Počet výskytů
1.os. pl.	8
2.os. pl.	32

Tab. 5. Imperativ v publikaci Teorie barev

Osoba	Počet výskytů
1.os. pl.	2
2.os. pl.	92

Grafy 25 a 5 ukazují, že překladatelka navýšila podíl inkuzivního imperativu 1. os.pl. o přibližně 11 %. Toto navýšení překlad jako by přibližuje původním českým publikacím, v nichž inkuzivní imperativ převládá nad imperativem druhé osoby plurálu. Při porovnání grafu a tabulky 25 s grafy a tabulkami 15 a 16 je zřejmé, že však překladatelka stále zůstává pod vlivem polarit originálu, protože zkoumané české knihy jednak vykazují imperativu obecně méně (v terminologii Bečky, 1986 mají nižší apelovou expresivitu), a jednak jasně upřednostňují inkuzivní imperativ (95 % a 100 %). Imperativ druhé osoby plurálu se v českých publikacích vyskytuje zřídka, zatímco v překladu nese 80% podíl.

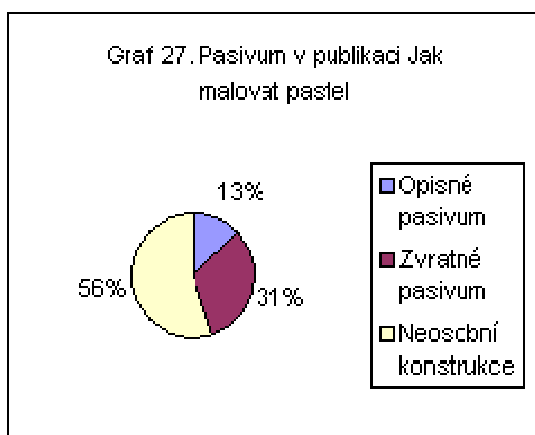
Zachování frekvence a výrazně vyššího podílu imperativu druhé osoby plurálu je patrný i v překladu knihy *Teoría y práctica del color*. Zde však překladatel podíl inkluzivního imperativu nenavýšil vůbec, ba naopak – podíl imperativu 1. os.pl. klesl z 21 % na pouhých 2 %. Toto snížení je zcela jistě zapříčiněno překladatelovou manipulací, při které mnohdy inkluzivní plurál převádí jako 2. os.pl. Použití imperativu v některých českých větách působí nezdvořile – především tam, kde je věta explicitně polarizována, tj. je v ní přítomen autor v 1. os.sg. a adresát v druhé slovesné osobě. Jako příklad uvádím větu, která vykazuje silnější apelovou expresivitu, než na jakou je český čtenář zvyklý:

De la regla anterior se deduce una norma que usted deberá tener en cuenta: sea cual sea el color de un cuerpo, habrá siempre, en su composición, una parte de azul...

X

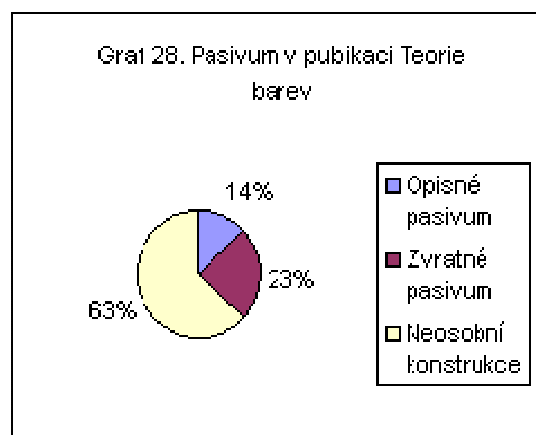
Z toho, co jste se dosud naučili, zdůrazňuji pravidlo, které si důkladně vryjte do paměti: ať je barva objektu jakákoli...

4.3.5. Kategorie pasivum

Tab. 27. Pasivum v publikaci *Jak malovat pastel*

Prostředek	Počet výskytů
Opisné pasivum	15
Zvratné pasivum	35
Neosobní konstrukce	62

Tab. 28. Pasivum v publikaci *Teorie barev*

Prostředek	Počet výskytů
Opisné pasivum	13
Zvratné pasivum	21
Neosobní konstrukce	59

Co se týče pasiva, poprvé je český překlad víceméně v souladu s výsledky analýzy původních českých publikací (grafy a tabulky 17 a 18). Čeští autoři používají v 48 % a 71 % případů neosobní konstrukce, a podíl modálních specifikátorů s infinitivem v jejich textech tedy převažuje nad podílem opisného i zvrátého pasiva. Překladatelka tedy správně redukuje španělské zvráté pasivum ve prospěch neosobních konstrukcí.

Stejný přístup zvolil i překladatel knihy *Teoría y práctica del color*, který navíc překlad přibližuje české konvenci i navýšením frekvence pasiva o 36 výskytů.

4.3.6. Kategorie zvolací věta

V originále *Cómo pintar al pastel* se objevilo celkem 9 zvolacích vět a v překladu jejich počet vzrostl na 10. Překladatelka totiž jednu zvolací větu s funkcí upozornění rozdělila do dvou:

¡Pero cuidado, porque es muy fácil pecar por exceso!

X

Ale pozor! Je snadné upadnout do krajností!

Funkce zvolacích vět zůstala v překladu *Jak maloval pastel* stejná.

V originále *Teoría y práctica del color* byl počet zvolacích vět rovněž 9, ale v překladu se zvolacích vět objevuje jen 6. Například věta, která je zvolací i tázací zároveň, byla totiž převedena jen jako tázací:

¡Cualquier aficionado a pintar, por poca que sea su experiencia, sabe que verde mezclado con rojo da marrón, un marrón oscuro, una especie de color chocolate; pero... ¿amarillo?

X

Kterýkoli malíř, i začátečník, ví, že smícháním červené a zelené vzniká tmavě hnědá, čokoládová barva; ale... žlutá?

V tomto případě zřejmě překladatel považoval vykřičník v bezprostředně předcházející větě za dostatečný a zachování další zvolací věty považoval za příliš silné (ve zkoumaných českých publikacích se neobjevuje zvolací věta ani jedna). K dalším ztrátám pak došlo v následujících větách, a to zřejmě také proto, že by bylo několik následujících odstavců zvolacími větami přesyceno:

Y luego, los montes del fondo... azul gris. ¡Éstos sí que son grises!

X

Následovaly šedomodré hory v pozadí – jsou v podstatě šedé.

Ahí piensa usted en el color ocre y el siena natural - ¡color tierra! -.

X

Hned jsem zvolil okr a přírodní sienu, které nejvíce připomínají barvu hlíny.

¡Pero ninguno es de ese color que tiene la tierra en el modelo!

X

Ani jedna však neodpovídala skutečnému zbarvení, jaké země v této krajině měla.

Jedna ztráta však byla vyrovnána převodem původně oznamovací věty ve zvolací:

Gris, queda gris.

X

Výsledkem byla... šedá barva!

Zajímavé je, že v překladu Teorie barev se u několika zvolacích vět změnila i funkce. Protože překladatel v celé jedné kapitole změnil řečnickou perspektivu (protagonistou není adresát, nýbrž autor, viz 4.3.1.), zvolací věty ztratily funkci předjímání adresátovy reakce a nabyly funkci důrazu. Ve výsledku se originálních 9 zvolacích vět s funkcí důrazu (1), předjímání reakcí (5) a upozornění (3) dostalo do překladu v počtu 6 s funkcí důrazu (3) a upozornění (3).

Celkově tedy můžeme říci, že v překladech došlo v souvislosti se zvolacími větami k jistým změnám (především v publikaci Teorie barev, kde překladatel jejich počet zredukoval), avšak frekvence zvolacích vět v překladech neodpovídá jejich nulové frekvenci ve zkoumaných původních českých publikacích. Bylo by tedy opět možné tvrdit, že překladatelé jsou pod vlivem originálu. Avšak vezmeme-li v úvahu práci Mathesia (1943), nemusí jít nutně o negativní, nefunkční interferenci, protože zvolací věty se podle něho používají i v českých naučných výkladech. Naše analýza sice naznačuje, že čeští autoři zřejmě zvolacích vět moc nepoužívají, ale je také možné, že je míra využití zvolacích vět podmíněna např. autorským stylem. V každém případě je ale na základě naší analýzy pravděpodobné, že Španělé zvolací věty obecně aplikují více než Češi.

4.3.7. Kategorie otázka

V originále *Cómo pintar al pastel* se objevilo deset tázacích vět (6 s funkcí předjímání adresátových reakcí, 2 s funkcí uvedení nového tématu a 2 otázky řečnické). V překladu je počet otázek stejný a shoduje se i jejich funkce.

V originále *Teoría y práctica del color* autor použil otázek 30 (1 otázku řečnickou, 13 otázek jako předjímání adresátovy reakce a 16 otázek pro uvedení nového tématu). Počet otázek byl v překladu sice zachován, ale text v tomto ohledu prošel při překladu značnými změnami, neboť překladatel na některých místech otázky ruší a jinde je zase přidává. Tímto vypouštěním a přidáváním (a také již dříve zmíněnou manipulací s řečnickou perspektivou) se u otázek mnohdy mění jejich funkce. Třicet otázek v překladu lze podle funkce rozdělit následovně: 20 otázek uvádí nové téma (proti původním 16), 9 otázkami předjímá autor adresátovu reakci (proti 13 v originále) a 1 otázka je pravá otázka řečnická.

Bueno, dirá usted, ¿de qué nos sirve, puestos a pintar, conocer todo eso de los complementarios?

X

Možná se divíte, k čemu je malířům dobré povídání o doplňkových barvách. (předjímání ztrácí formu otázky, nepřímá otázka působí v češtině přirozeněji)

Vuelva al color de esa sombra en la figura 100 e intente mezclar ese tono con el azul de esa misma sombra representado en la figura 99. Comprende, ¿verdad? De ese color azul y ese otro siena claro, mezclándolos, ..., sale ese color de la sombra del plato...

X

Nyní se vraťte k barevné ukázce na obr. 100 a pokuste se barvu stínu smíchat s modrou složkou téhož stínu na obr. 99. Zjistíte, že smísením modři a a světlé sieny dostane stín mísy zelenavě okrový odstín. (ztrácí se tázací dovětek předjímající adresátovu reakci)

Suponga usted que mezcla dos colores complementarios, el verde y el rojo, por ejemplo. Sabe usted lo que ocurre, ¿verdad?; sí, que obtiene un color muy oscuro, casi negro.

X

Smísíte-li dvě doplňkové barvy, např. červenou a zelenou, co bude výsledkem? Obdržíte velmi temnou, téměř černou barvu. (otázka předjímající reakci se mění v otázku uvádějící nové téma)

Imagine, por último, que rebaja ambos colores con blanco y luego los mezcla entre sí.

X

Jaká barva vznikne, jestliže obě výchozí barvy ztlumíte bělobou a smícháte? (oznamovací věta se mění v otázku s funkcí uvedení nového tématu)

Z výše uvedeného je tedy patrné, že překladatel publikace *Teoría y práctica del color* provádí mnohé změny, ve většině případů zřejmě podmíněné externími faktory, ale vysoký počet otázek v textu ponechává. V jedné české publikaci se přitom otázka neobjevila ani jednou a ve druhé jen třikrát.

Situace je podobná, jako je tomu v případě zvolací věty. Bylo by možné tvrdit, že překladatelé jsou pod vlivem originálu, avšak podle Mathesia se otázky v českých naučných výkladech také používají (Mathesius, 1943). Na základě naší analýzy se zdá, že čeští autoři zřejmě otázky příliš nepoužívají, ale je opět možné, že je míra využití otázek podmíněna autorským stylem. Ať je tomu jakkoli, výsledky naší analýzy poukazují na to, že Španělé otázky v každém případě používají více než Češi. Tomu by nasvědčovaly i závěry Nord (2000), která frekvenci otázek pozorovala ve španělských a německých učebnicích, a tvrzení Čmejrkové, že české stylové konvence se podobají konvencím německým (Čmejrková, 1999).

4.3.8. Kategorie citace

Všech 6 a 8 citací z originálů bylo v překladech zachováno. V námi zkoumaných českých publikacích se citace podobného typu nevyskytovaly buď vůbec, nebo jen třikrát, ale jejich zachování v překladu je v souladu s tvrzením Čechové, že v popularizačních textech často dochází k obohacování textu o vedlejší informace a vyprávění (Čechová, 1997). Naše analýza však naznačuje, že Španělé používají neformální citace (podobně jako zvolací věty a otázky) více než Češi, a překlad se tak oproti původním domácím publikacím může jevit jako živější a pestřejší.

4.3.9. Kategorie názory a hodnocení autora

Dříve jsme uvedli, že oba španělští autoři vystupují výrazně do popředí tím, že v textu explicitně uvádějí své názory, sami sebe hodnotí a adresátovi o sobě poskytují různé informace. Všichni tři čeští autoři však důsledně zůstávají v pozadí. V překladu byly všechny věty, které zviditelňují autora, zachovány. Na českého čtenáře přitom mohou působit cize, nebo u něho vyvolávat dojem, že osobnost španělských autorů je příliš zdůrazňována. (Autorské „sebevědomí“ originálu je navíc často v češtině umocněno neobratným překladem):

A mí y a otros pastelistas experimentados, nos parece muy normal recoger con los dedos color del borde del cuadro ... para depositarlo en otras zonas. (Olmedo)

X

Mně a dalším zkušeným malířům pastelů se zdá, že je docela normální brát pomocí prstů barvu z okrajů obrazu nebo i z vnitřních částí a nanášet ji na části jiné. (Hadačová)

Además, en mi condición de enamorado de la pintura en general y del pastel en particular, puedo esperar que mi entusiasmo, unido a mi experiencia, sean estímulos suficientes que le animen a conocer una técnica verdaderamente apasionante: ... (Olmedo)

X

Navíc jako milovník malování, obzvlášť pastelů, mohu doufat, že pro vás bude mé nadšení spolu s mými zkušenostmi dostatečným povzbuzením k tomu, abyste objevili opravdu vzrušující techniku: ... (Hadačová)

Empecé a pintar al óleo cuando tenía dieciocho años; hice mi primera exposición a los veintidós años y a los veinticuatro me presenté a concurso con otros setenta y tres pintores de menos de veinticinco años y gané el “Primer Salón de la Juventud” celebrado en España. (Parramón)

X

S olejomalbou jsem začínal v osmnácti letech; první výstavu jsem uspořádal ve dvaadvaceti a o dva roky později jsem vyhrál soutěž mladých španělských umělců, které se zúčastnilo dalších 73 malířů ve věku do 25 let. (Jirásek)

A partir de este descubrimiento práctico, llegué a otras conclusiones prácticas sobre contrastes... (Parramón)

X

Kromě tohoto zásadního objevu jsem došel k řadě dalších zjištění ohledně kontrastu a komplementárních, doplňkových barev. (Jirásek)

Sin embargo, cuando uno es «gato viejo» como yo, sabe muy bien que lo más prudente es pararse a pensar para preguntarse, de vez en cuando, por qué razón tiene uno la mano llena de trozos de pasteles y qué demonios está haciendo con cada uno de ellos. (Olmedo)

X

Nicméně my „zkušenější“ víme, že je rozumné čas od času se zastavit a zeptat se, proč máme ruce plné kousků kříd a co se všemi děláme. (Hadačová)

V této souvislosti si můžeme připomenout, že Fernández Polo (1999) došel při pozorování způsobu, jakým se osobnost autora projevuje v textu, k závěru, že angličtí autoři vystupují do popředí více než autoři španělští, a že španělští překladatelé proto často autorské sebevědomí a informace o autorovi vypouštěli. Naše analýza však ukázala, že čeští překladatelé takovýto přístup nezvolili.

4.3.10. Kategorie předjímání reakcí adresáta

Při analýze původních španělských textů jsme zjistili, že Olmedo předjímal v publikaci *Cómo pintar al pastel* adresátovu reakci v deseti větách a Parramón v knize *Teoría y práctica del color* ve 32 větách.

V překladu *Jak malovat pastel* byl počet vět, v nichž autor předjímal adresátovu reakci zachován a shodná je i forma, kterou bylo předjímání realizováno (šestkrát otázkou a čtyřikrát oznamovací větou).

V překladu *Teorie barev* byla však míra předjímání snížena z 32 výskytů na 18 a došlo zároveň i ke změnám ve formě.

Parramón v originále předjímal adresátovu reakci třináctkrát otázkou, pětkrát zvolací větou, pětkrát vsuvkami typu *como usted sabe* a devětkrát oznamovací větou. Jirásek tak v překladu činí devětkrát otázkou, čtyřikrát vsuvkou a pětkrát oznamovací větou. Ke ztrátám „předjímajících“ vět došlo v souvislosti s manipulací řečnické perspektivy (viz 4.3.6. a 4.3.7.) a zřejmě i v souvislosti s externími požadavky na překlad (nucené krácení a úpravy kvůli prostorovému omezení):

Tiene usted tres tubos de verde: verde permanente claro, verde esmeralda, verde vejiga... Ah, pero... ¡ninguno de estos verdes ni aun rebajado con blanco, responde exactamente a esa compleja gama de los árboles!

X

Měl jsem v soupravě tři tuby zelené: ... Jenže... žádná z nich (ani po zesvětlení bělobou) úplně neodpovídala rozmanitému zbarvení stromů!

«Resulta un cielo algo gris», piensa usted.

X

Obloha se mi však zdála poněkud našedivělá.

Nechci vás nabádat, abyste výrazovou techniku křiklavého kontrastu používali, uvedená fakta byste však měli znát v zájmu svého svěžího přístupu k malování.

X

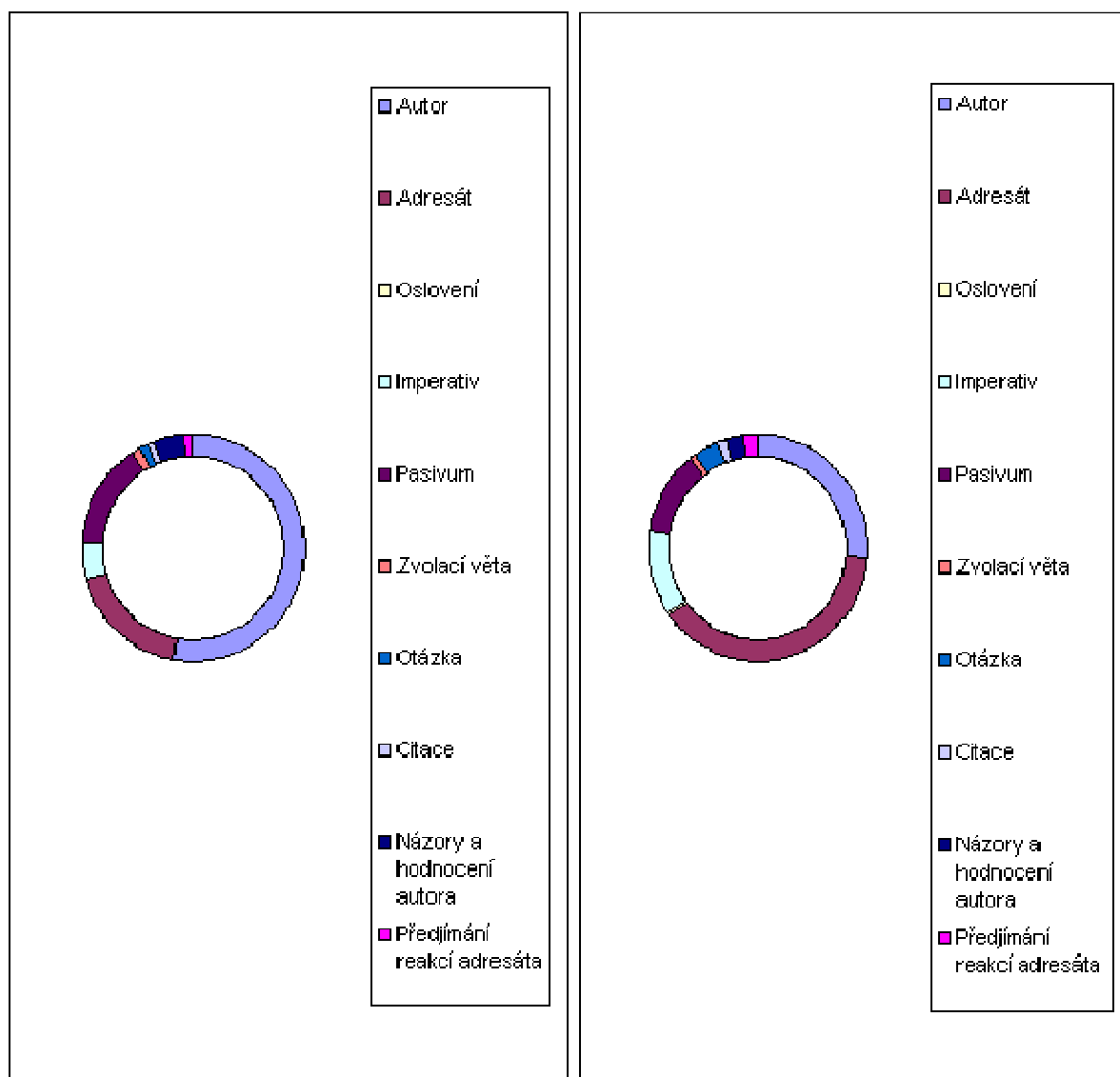
No, claro; no puedo aconsejarle ahora que pinte así, con esa estridencia tremendista; pero sí que recuerde estas enseñanzas para lograr con ellas una concepción más actual, más moderna, de la pintura y del cuadro...

I přes snížení počtu „předjímajících“ vět je však jejich výskyt v překladu vysoký, vezmeme-li v úvahu, že ve Výtvarné tvorbě se adresátova reakce nepředjímá vůbec a v knize Akvarel a kvaš jen jednou. Při analýze původních textů jsme zjistili, že české publikace na rozdíl od publikací španělských v zásadě nevykazují žádnou interakci s adresátem (k tomu došla i Nord, 2000, u dvojice španělština – němčina). Lze tedy i u této kategorie uvažovat o podlehnutí konvenci originálu a o nezohlednění konvence domácí. Překlad je však v tomto ohledu zároveň v souladu s tvrzením Hoffmannové (2001), že se v posledních letech v českém odborném diskurzu zvyšuje důraz na interakci mezi autorem a příjemcem.

4.3.11. Celkové srovnání všech kategorií v překladech a španělských a českých originálech

Graf 29. Prostředky polarity diskurzu publikaci Jak malovat pastel

Graf 30. Prostředky polarity diskurzu v publikaci Teorie barev

Z grafů 29 a 30 je patrné, že zastoupení a podíl polaritních prostředků je ve španělském originále a jeho překladu v zásadě shodný. Při porovnání grafu 29 s grafy 19 a 20 je zřejmé, že překlad co do polarity diskurzu přijímá stylové konvence originálu. Výsledky analýzy překladu (tab. 29) totiž neodpovídají výsledkům analýzy původních českých textů (tab. 19 a 20): výskyt prostředků pro vyjádření autorského pólu je výrazně nižší, počet prostředků vyjadřujících pól adresáta je vyšší a v překladu jsou zastoupeny prostředky, které se v českých textech nevyskytují vůbec, nebo jen nevýznamně (zvolací věta, otázka, citace,

názory a hodnocení autora, předjímání reakcí adresáta). Při srovnání grafu 29 s grafy 19 a 20 je v překladu oproti domácím publikacím viditelný i nižší podíl pasiva.

Tab. 29. Prostředky polarity diskurzu
v publikaci Jak malovat pastel

Kategorie	Výskyt
Autor	395
Adresát	134
Oslovení	0
Imperativ	40
Pasivum	112
Zvolací věta	10
Otázka	10
Citace	6
Názory a hodnocení autora	33
Předjímání reakcí adresáta	10

Tab. 30. Prostředky polarity diskurzu
v publikaci Teorie barev

Kategorie	Výskyt
Autor	204
Adresát	298
Oslovení	1
Imperativ	94
Pasivum	93
Zvolací věta	6
Otázka	30
Citace	8
Názory a hodnocení autora	19
Předjímání reakcí adresáta	18

I překlad Teorie barev se podle grafů 30 a 10 blíží zastoupením a pestrostí polaritních prostředků konvenci originálu. Podíl jednotlivých kategorií je v originále i překladu velmi podobný, i když z tabulek 30 a 10 určité změny v poměru vyplývají. V překladu došlo ke zvýšení podílu pasiva a ke snížení podílu kategorie zvolací věta a předjímání reakcí adresáta (přibližuje se české konvenci z tabulek a grafů 19 a 20). Také byl ale snížen podíl kategorie autor a naopak zvýšen podíl kategorie adresát (což je v rozporu s údaji v tabulkách 19 a 20). Oproti původním českým textům vykazuje i tento překlad celkově nižší podíl autorské složky, vyšší zastoupení prostředků pro vyjádření pólu adresáta, nižší podíl pasiva a zastoupení prostředků, které české publikace téměř nebo vůbec nevyužívají (oslovení, zvolací věty, otázky, citace, názory a hodnocení autora, předjímání reakcí adresáta).

4.3.12. Souhrnné porovnání polarity diskurzu v překladech a v původních českých publikacích

Naše analýza překladů ukázala, že čeští překladatelé zachovávají španělské střídavé užívání inkluzivního plurálu a první osoby singuláru, a to i když v původních českých publikacích se používá téměř výhradně inkluzivní plurál a první osoba jednotného čísla se uplatňuje spíše vzácně. Překladatelka publikace *Jak malovat pastel* poměrně důsledně převádí inkluzivní plurál za inkluzivní plurál a první osobu singuláru za první osobu singuláru. Překladatel knihy *Teorie barev* pak s řečnickou perspektivou do značné míry manipuluje (mění inkluzivní plurál za 1.os.sg nebo za 2.os. pl.), avšak ne proto, aby výklad uzpůsobil české konvenci. Jeho změny v řečnické perspektivě, zřejmě podmíněné snahou o úsporu prostoru, totiž naopak zdůrazňují konvenci španělskou.

Překladatelé také zachovávají vysoký podíl adresátské složky vyjádřené druhou slovesnou osobou. V překladech tak často vzniká explicitní polarita „já – vy“, která se v originálních českých textech neprojevuje, protože čeští autoři píšou téměř vždy v inkluzivním plurálu a na adresáta se obecně orientují málo, a pokud ano, činí tak pomocí nějakého neosobního vyjádření (druhé slovesné osoby využívají jen velmi zřídka).

Vysoký podíl adresátské složky je patrný i v překladu imperativu. Oba překladatelé totiž v převážné většině případů používají (stejně jako autoři originálu) imperativu druhé slovesné osoby, zatímco v českých publikacích se jasně dává přednost imperativu první osoby plurálu. Je sice pravda, že jeden překladatel se snažil podíl inkluzivního imperativu navýšit, ale druhý jeho podíl oproti originálu naopak snížil. Oba překladatelé pak navíc imperativ používají téměř stejně často jako autoři španělských originálů a nezohledňují, že v českých textech se v této souvislosti uplatňuje především inkluzivní plurál a pasivum.

O kategorii pasiva je však zároveň možné říci, že právě jedině u ní překlad odpovídá konvenci původních českých publikací. V obou překladech vzrostl podíl modálních specifikátorů s infinitivem na úkor španělského zvrtného pasiva. Jeden překladatel se navíc snažil podíl pasiva navýšit, což je v souladu s vyšším zastoupením trpného rodu v domácích publikacích.

Z naší analýzy překladů rovněž vyplynulo, že překladatelé zachovávají španělské prostředky jako oslovení, zvolací věta nebo otázka (zpravidla i co do frekvence). Tyto prostředky se sice v námi zkoumaných českých textech téměř nebo vůbec neobjevily, avšak Mathesius (1943) je připouští. Na základě výsledků analýzy původních španělských a původních českých textů se však i přesto domníváme, že Španělé těchto prostředků používají více než Češi a že je tedy relativně vysoké zastoupení těchto prostředků v českých

překladech důsledkem překladu a projevem inference. Na vyšší zastoupení těchto prostředků poukazuje i Nord (2000), která došla ke stejnému závěru u dvojice španělština – němčina. A podle Čmejkové (1999) je německý a český odborný styl velmi podobný.

Oba překladatelé zachovávali i názory a hodnocení autora. Vzhledem k tomu, že autoři českých publikací důsledně zůstávají v pozadí, domníváme se, že zachování této kategorie v překladech může na českého čtenáře působit cize a vyvolat u něho dojem, že je osobnost autora příliš zdůrazněna.

Co se týče předjímání reakcí adresáta, v překladu *Jak malovat pastel* byl počet „předjímajících“ vět zachován a v překladu *Teorie barev* byl poměrně výrazně snížen (i tak je ovšem v porovnání s původními českými publikacemi velmi vysoký - na častější předjímání reakcí adresáta ve španělštině poukazuje i Nord, 2000).

Celkově vzato působí překlady v porovnání se zkoumanými původními českými publikacemi populárněji a interaktivněji. Prostředky pro vyjádření polarity diskurzu se v překladech vyznačují větší pestrostí. Polarita je v překladech explicitní a komunikace mezi autorem a adresátem je velmi dynamická a živá. Původní české popularizační texty se oproti tomu vyznačují větší odosobněností a formálností.

4.4. Vztah překladů k současné normě v českém odborném vyjadřování

Na základě naší analýzy tedy můžeme říci, že překladatelé obou publikací se v souvislosti s Touryho *initial norm* přiklánějí k pólu adekvátnosti a respektují a přebírají konvence výchozího systému (Toury, 1995). Protože je jejich přístup i přes některé drobné rozdíly homogenní, je možné, že zde hrála roli vstupní norma ze strany zadavatele, případně zásahy redaktora. Pravděpodobné je ale také to, že stejný přístup k polaritě diskurzu pramení v nedostatečné kompetenci překladatelů pracovat se dvěma jazyky, dvěma kulturami a dvěma normami (Kwieciński, 2001), čemuž by nasvědčovala obecně špatná jazyková úroveň obou publikací. Proto, abychom však mohli objektivněji posoudit, zda jsou interference týkající se polarity diskurzu zapříčiněny požadavky zadavatele, nebo spíše mírou kompetence překladatelů, bylo by třeba analyzovat i překlady zbylých publikací v dané edici (vyšlo jich více než dvacet).

Celá záležitost je ostatně velmi složitá, protože oba překlady vznikly v 90. letech, tj. v době velkých politických, sociálních a kulturních změn, které podle Kwiecińského (2001) vedou v „slabších“ systémech k rozkolísání norem a k tomu, že vedle sebe existuje několik různých norem najednou. Na změny v normě týkající se současného českého odborného

vyjadřování poukazuje i Čmejrková (1999) a Hoffmannová (2001), podle kterých do odborného textu proniká subjektivita, individuální postoje, živost, originalita, hravost a estetizace vyjadřování. Je možné, že v době svého vzniku (1995) překlady působily více „cize“ než nyní, protože před více než deseti lety jistě byly původní české konvence zjištěné v námi zkoumaných publikacích ještě relativně stabilní. Dnes by však byla polarita analyzovaných překladů v souladu např. s názory a doporučeními Šestáka (2001).

Pomineme-li však skutečnost, že je norma českého odborného vyjadřování v souvislosti s internacionalizací komunikace rozkolísaná¹³ a že různí autoři se přiklánějí k různým přístupům (viz Šesták, 2001; Čmejrková, 1999), a budeme uvažovat o „tradiční“ české normě popularizačního stylu (Jedlička, 1970; Bečka, 1992; Čmejrková, 1999) tak, jak se nám ostatně analýzou potvrdila, můžeme skutečně říci, že oba překladatelé se přiklánějí k pólu adekvátnosti a že překlady co do polarity diskurzu vykazují četné interference.

Výsledky našeho výzkumu, při kterém jsme pracovali s „tradičními“ českými popularizačními texty, potvrdily naši hypotézu, že španělské publikace budou vykazovat výraznější vztah mezi vysílatelem a příjemcem než publikace české a že překladatelé podlehnou vlivu originálu a španělskou vyšší míru polarity přenesou do českého textu.

---

¹³ Již dříve jsme zmínili, že určitá rozkolísanost se projevuje i ve španělských konvencích, a připustili jsme možnost, že zkoumané španělské originály by mohly být potenciálně ovlivněny anglosaským stylem (viz Gutiérrez Rodilla, 1998). Pokud by skutečně již samotné originály vykazovaly stylové interference, bylo by možné při jejich překladu do češtiny hovořit o „řetězové interferenci“.

5. ZÁVĚR

V naší práci jsme zkoumali polaritu diskurzu v původních španělských a českých popularizačních textech a sledovali jsme, jak s polaritními prostředky zacházejí čeští překladatelé. Na texty stylu popularizačního jsme se zaměřili proto, že popularizačnímu stylu u nás nebyla z překladatelského hlediska doposud věnována pozornost a tento styl přitom v posledních letech právě vlivem překladu a internacionalizace komunikace zaznamenal četné změny.

Na základě studia odborné literatury jsme dospěli k hypotéze, že španělské publikace budou vykazovat výraznější vztah mezi vysilatelem a příjemcem než publikace české a že překladatelé podlehnou vlivu originálu a španělskou vyšší míru polarity přenesou do českého textu. Naším cílem bylo tuto hypotézu potvrdit či vyvrátit.

Výzkum jsme provedli na šesti popularizačních publikacích z oblasti výtvarného umění – dvou původních španělských (od dvou různých autorů), dvou původních českých (od tří různých autorů) a na překladech obou španělských originálů (od dvou různých překladatelů). Všechny publikace byly vydány v posledních dvaceti letech a pracovní vzorky byly o rozsahu cca 15 000 slov.

Při analýze polarity diskurzu jsme sledovali výskyt těchto kategorií: autor, adresát, oslovení, imperativ, pasivum, zvolací věta, otázka, citace, názory a hodnocení autora a předjímání reakcí adresáta. Pozorovali jsme, jak je s těmito kategoriemi nakládáno při překladu.

Naše analýza původních textů v obou jazycích ukázala, že španělští autoři píší střídavě v inkluzivním plurálu a první osobě singuláru, zatímco čeští autoři využívají téměř výhradně inkluzivního plurálu.

Španělé se také poměrně často v textu obraceli na svého adresáta, a to nejčastěji použitím třetí slovesné osoby singuláru (usted). Čeští autoři s adresátem příliš nekomunikovali, a pokud ano, zpravidla se na adresáta obraceli nějakým neosobním vyjádřením. Druhé slovesné osoby plurálu takřka nevyužívali.

Španělé také poměrně často používali imperativ, přičemž ten se obvykle realizoval na třetí slovesné osobě singuláru (usted). Češi imperativ používali méně a preferovali formu inkluzivní (1. os. pl.).

Rozdíl mezi oběma jazyky jsme našli i v souvislosti s pasivem. Španělé upřednostňovali pasivum zvrtné a Češi výrazně preferovali modální specifikátory s infinitivem.

Španělští autoři také poměrně hojně komunikovali s adresátem prostřednictvím zvolacích vět a otázek, předjímalí adresátovy reakce a jako autoři nestáli v pozadí. České texty byly v tomto ohledu více odosobněné a méně interaktivní.

Analýza původních textů tedy potvrdila náš předpoklad, že španělské texty budou ve srovnání s českými texty vykazovat výraznější vztah mezi autorem a adresátem.

Při analýze překladů jsme pak zjistili, že čeští překladatelé zachovali španělské střídavé užívání inkluzivního plurálu a první osoby singuláru a zachovali i vysoký podíl adresátské složky vyjádřené druhou slovesnou osobou.

Oba překladatelé rovněž převedli španělskou frekvenci i formu imperativu. Nezohlednili, že v českých textech se před rozkazovacím způsobem dává přednost inkluzivnímu plurálu a pasivu. Imperativ překladatelé používali téměř stejně často jako španělští autoři a vyjadřovali ho druhou slovesnou osobou na úkor českého inkluzivního imperativu.

Překlad byl uzpůsoben české konvenci jen v kategorii pasiva, kde v obou překladech vzrostl podíl modálních specifikátorů s infinitivem a snížil se podíl španělského zvrátého pasiva.

Z naší analýzy překladů také vyplynulo, že překladatelé zachovali španělské prostředky jako oslovení, zvolací věta nebo otázka (zpravidla i co do frekvence), přestože jejich uplatnění ve zkoumaných českých textech bylo buď minimální, nebo nulové.

Oba překladatelé pak zachovali i názory a hodnocení autora, které s ohledem na to, že autoři českých publikací důsledně zůstávají v pozadí, mohou na českého čtenáře působit cize a vyvolat u něho dojem, že je osobnost autora knihy příliš zdůrazňována.

Co se týče předjímání reakcí adresáta, v jednom překladu byl počet „předjímajících“ vět zachován a v druhém byl poměrně výrazně snížen. I přes redukci v druhém překladu je však zastoupení této kategorie v porovnání s původními českými publikacemi velmi vysoké.

Celkově vzato, překlady oproti původním českým textům vykazují nižší podíl autorské složky, vyšší zastoupení prostředků pro vyjádření pólu adresáta, nižší podíl pasiva a zastoupení prostředků, které české publikace téměř nebo vůbec nevyužívají (oslovení, zvolací věty, otázky, citace, názory a hodnocení autora, předjímání reakcí adresáta). Můžeme proto říci, že oba překlady vykazují v porovnání se zkoumanými původními českými publikacemi výraznější vztah mezi autorem a adresátem a že zastoupené polaritní prostředky se vyznačují větší pestrostí.

Analýza překladů tedy potvrdila naši hypotézu, že čeští překladatelé podlehnou vlivu originálu a španělskou vyšší míru polarity přenesou do českého textu.

Otázkou a předmětem dalšího výzkumu však zůstává, zda je příklonění se k pólu adekvátnosti podmíněno vstupní normou platnou pro celou, početnou edici překladů vydávaných stejným nakladatelstvím, nebo je zapříčiněno nedostatečnou kompetencí překladatelů pracovat se dvěma kulturami a dvěma normami. Náš výzkum i závěry navíc komplikuje skutečnost, že jak ve španělštině, tak v češtině se mluví o změnách v normě odborného vyjadřování v důsledku internacionalizace komunikace. Jsme si proto plně vědomi toho, že naše závěry jsou jen drobným příspěvkem ke komplexní problematice, kterou by bylo jistě zajímavé prozkoumat do větší šíře.

6. POUŽITÁ LITERATURA

ÁLVAREZ LÓPEZ, F. 2006. La despersonalización en el discurso académico escrito español. In CASADO VELARDE, M.; GONZÁLEZ RUIZ, R.; ROMERO GUALDA, M.V. (ed.). *Actas del I Congreso Internacional*. Pamplona: Universidad de Navarra, 11 de 2002. Madrid: Editorial Arco Libros, S.L., 2006, s. 2141-2153.

ÁLVAREZ LUGRIS, A. 2001. En torno a la unidad de traducción y la unidad de análisis de la traducción en estilística comparada. *Herméneus*. 2001, 3, s. 59-81.

BEČKA, J.V. 1986. Míra využívání expresivity v různých jazycích. *AUC, Translatologica Pragensia II*. Praha: Univerzita Karlova, 1986, s. 651-663.

BEČKA, J.V. 1992. *Česká stylistika*. Praha: Academia

ČECHOVÁ, M. et al. 1997. *Stylistika současné češtiny*. Praha: ISV

ČMEJRKOVÁ, S. et al. 1999. *Jak napsat odborný text*. Praha: Leda

DANEŠ, F. 1997. Jazyk vědy. In DANĚŠ, F. et al.. *Český jazyk na přelomu tisíciletí*. Praha: Academia, 1997, s. 68-83.

DANEŠ, F. 2000. Jakou řečí mluví věda: Modalizace vědeckého diskurzu. *Slovo a slovesnost*. 2000, roč. 61, č. 2, s. 81-92.

DANEŠ, F.; Grepl, M.; HLAVSA, Z. 1987. *Mluvnice češtiny*. III. díl. Praha: Academia

DE FELIPE BOTO, M.R. 2004. Revisión del concepto de norma en los estudios de traducción. *Herméneus*. 2004, 6, s. 59-74.

DE FELIPE BOTO, R.; FERNÁNDEZ ANTOLÍN, M.J.; LÓPEZ ARROYO, B. 2006. Contrasting the Rhetoric of Abstracts. *Herméneus*. 2006, 8, s. 85-110.

DUBSKÝ, J. 1977. *Základy španělské lexikologie pro překladatele a tlumočníky*. Praha: SPN

DUBSKÝ, J. 1980. Porovnávací stylistika a odborný překlad. *AUC, Slavica Pragensia XXIII*. Praha: Univerzita Karlova, 1980, s. 261-267.

DUBSKÝ, J. 1986. K otázce vnějších stylistických faktorů z hlediska překladu odborného textu. *AUC, Translatologica Pragensia II*. Praha: Univerzita Karlova, 1986, s. 767-774.

DUBSKÝ, J. 1990. Vícesložkovost odborného textu v překladu. *AUC, Translatologica Pragensia IV*. Praha: Univerzita Karlova, 1990, s. 9-16.

FERNÁNDEZ FERNÁNDEZ, F.; GIL SALOM, L. 2000. *Enlaces oracionales y organización retórica del discurso científico en inglés y en español: Estudio contrastivo*. Valencia: Universitat de València

FERNÁNDEZ POLO, F.J. 1999. *Traducción y retórica contrastiva: A propósito de la traducción de textos de divulgación científica del inglés al español*. Universidade de Santiago de Compostela

GAMERO PÉREZ, S. 2000. La traducción de textos técnicos y la diversidad tipológica. *Sendebarr*. 1999/2000, č. 10/11, s. 127-156.

GAMERO PÉREZ, S. 2001. *La traducción de textos técnicos*. Barcelona: Editorial Ariel, S.A.

GÓMEZ PÉREZ, C. 1998. Dificultades en la traducción de textos científico-divulgativos. *Livius*. 1998, 12, s. 51-60.

GREPL, M. et al. 1995. *Průruční mluvnice češtiny*. Praha: Lidové noviny

GUTIÉRREZ RODILLA, B.M. 1998. *La ciencia empieza en la palabra*. Barcelona: Ediciones Península

GUTIÉRREZ RODILLA, B.M. 2005. *El lenguaje de las ciencias*. Madrid: Editorial Gredos, S.A.

- HANÁKOVÁ, M. 1991. Jazyk jako faktor odborného a uměleckého překladu. *AUC, Translatologica Pragensia V*. Praha: Univerzita Karlova, 1991, s. 15-24.
- HAUSENBLAS, K. 1997. *Od tvaru k smyslu textu*. Praha: DeskTop Publishing FF UK
- HERMANS, T. 1999. *Translation in Systems*. St. Jerome
- HUBÁČEK, J. 1985. *Úvod do stylistiky českého jazyka*. Ostrava: PdF
- HICKEY, L. (ed.) 1998. *The Pragmatics of Translation*. Multilingual Matters, Ltd.
- HOFFMANNOVÁ, J. 1988. Typy a vzájemné vztahy interpretačních činností produktora a recipienta v komunikačních procesech. *Slovo a slovesnost*. 1988, roč. 49, č. 2, s.134-139.
- HOFFMANNOVÁ, J. 2001. Odborný diskurz a vědecká komunikace v nových publikacích. *Slovo a slovesnost*. 2001, roč. 62, č.2, s. 115-121.
- HOLEČKOVÁ, L. 1977. *Příručka k vědecké práci*. Praha: Vysoká škola zemědělská
- HRDINA, M. 1999. *Akvarel a kvaš*. Aventinum
- JIMÉNEZ HURTADO, C. 2000. *La estructura del significado en el texto*. Granada: Comares
- JIMÉNEZ SERRANO, Ó. 2002. *La traducción técnica inglés – español: Didáctica y mundo profesional*. Granada: Comares
- JEDLIČKA, A. et al. 1970. *Základy české stylistiky*. Praha: SPN
- KATAN, D. 1999. *Translating Cultures*. Manchester: St. Jerome Publishing
- KOMÁREK, M. et al. 1986. *Mluvnice češtiny*. II. díl, Praha: Academia
- KRAUS, J. 1994. K současným vývojovým proměnám vědeckého a odborného vyjadřování. *Naše řeč*. 2005, roč. 77, č. 1, s. 14-19.

- KRAUS, J. 1995. K soustavě žánrů akademického diskurzu. In MALIŠ, O. (ed.). *Rozumět jazyku*. Praha: Pedagogická fakulta UK, 1995
- KWIEĆINSKI, P. 1998. Translation Strategies in a Rapidly Transforming Culture. *The Translator*. 1998, roč. 4, č. 2, s. 183-206.
- KWIEĆINSKI, P. 2001. *Disturbing Strangeness*. Toruń: Edytor
- LEVINSON, S.C. 1983. *Pragmatics*. Cambridge University Press
- MACUROVÁ, A. 1983. Ztvárnění komunikačních faktorů v jazykových projevech. *AUC*. Praha: Univerzita Karlova, 1983, s. 31-51.
- MASON, I. 2000. Audience Design in Translating. *The Translator*. 2000, roč. 6, č. 1, s. 1-22.
- MATHESIUS, V. 1943. Jazykozpytné poznámky k řečnické výstavbě souvislého výkladu. In VACHEK, J.; MACEK, E. (ed.). *Vilém Mathesius. Jazyk, kultura a slovesnost*. Praha: Odeon, 1982, s. 186-203.
- MICHEJEV, A.V. 1986. Pragmatics of text and translation. *AUC, Translatologica Pragensia II*. Praha: Univerzita Karlova, 1986, s. 193-211.
- MISTRÍK, J. 1985. *Štylistika*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo
- MONTALT I RESURRECCIÓ, V. 2005. *Manual de traducció científicotècnica*. Vic: Eumo Editorial
- NEBESKÁ, I. 1988. Produktor vs. recipient: specifika jejich interpretačních činností. *Slovo a slovesnost*. 1988, roč. 49, č. 2, s. 139-142.
- NEDVĚDOVÁ, Z.; ZATLOUKALOVÁ, I. 2000. *Výtvarná tvorba pro každého*. Olomouc: Rubiko
- NEWMARK, P. 1988. *A Textbook of Translation*. Cambridge: Cambridge University Press

- NORD, CH. 1991. *Text Analysis in Translation*. Amsterdam; Atlanta: Rodopi
- NORD, CH. 1997. *Translating as a Purposeful Activity*. St. Jerome
- NORD, CH. 2000. What Do We Know About the Target-Text Receiver?. In BEEBY, A. et al. *Investigating Translation*. Amsterdam; Philadelphia: J. Benjamins, 2000, s.195-212.
- OLMEDO, S.G. 1990. *Cómo pintar al pastel*. 4., nezměněné vyd. Barcelona: Parramón Ediciones
- OLMEDO, S.G. 1995. *Jak malovat pastel*. 1. vyd. Svojtka a Vašut
- PADILLA GÁLVEZ, J. 2003. Problemas semánticos de las lenguas de especialidad en castellano. *Ibero-Americana Pragensia*. 2003, XXXVII, s. 43-54.
- PARRAMÓN, J.M. 1995. *Teoría y práctica del color*. 7., nezměněné vyd. Barcelona: Parramón Ediciones
- PARRAMÓN, J.M. 1995. *Teorie barev*. 1. vyd. Svojtka a Vašut
- RABADÁN, R. 1993. *Equivalencia y traducción*. Valladolid
- RESINGER, H. 2000. Huellas de autor/a en comunicaciones científicas en alemán y castellano, y sus implicaciones para la traducción. In CASES, M.; CHABÁS, J.; GASEL, R. (ed.). *Proceedings, 1st International Conference on Specialized Translation*. Barcelona: Universitat Pompeu Fabra, 2 – 4 March 2000, s. 137-138.
- REY, J. 2000. Posicionamiento del locutor y estructura textual en los artículos de divulgación científica. In CASES, M.; CHABÁS, J.; GASEL, R. (ed.). *Proceedings, 1st International Conference on Specialized Translation*. Barcelona: Universitat Pompeu Fabra, 2 – 4 March 2000, s. 139-140.
- SLÁDKOVÁ, M. 1989. Pragmatické aspekty překladu. *AUC, Translatologica Pragensia III*. Praha: Univerzita Karlova, 1989, s. 183-190.

STRAKOVÁ, V. 1986. Lingvistika překladu a odborný text. *AUC, Translatologica Pragensia II*. Praha: Univerzita Karlova, 1986, s. 775-783.

SVĚTLÁ, J. 2003. K typologickým rozdílům mezi texty informativními a apelativními. *Slovo a slovesnost*. 2003, roč. 64, č. 2, s. 88-106.

ŠESTÁK, Z. 2000. *Jak psát a přednášet o vědě*. Praha: Academia

ŠNAJDROVÁ, K. 2002. *Koheze a koherence v překladu historických textů ze španělštiny do češtiny*. [Magisterská diplomová práce]. Praha: Univerzita Karlova, Filozofická fakulta

TOURY, G. 1995. *Descriptive Translation Studies and Beyond*. Amsterdam; Philadelphia: J. Benjamins

TROSBORG, A. (ed.) 1997. *Text Typology and Translation*. Amsterdam; Philadelphia: J. Benjamins

TRUP, L. 1987. Los parónimos en español y en eslovaco. *Ibero-Americana Pragensia*. 1987, XXI, s. 81-101.

VIVANCOS MACHIMBARRENA, M. 1993. Recursos estilísticos de la generalidad, impersonalidad y objetividad en el discurso científico inglés y español: su traducción. In CHARLO BREA, L. (ed.). *Reflexiones sobre la traducción (Actas del Primer Encuentro Interdisciplinar „Teoría y práctica de la traducción“ Cádiz del 29 de marzo al 1 de abril de 1993)*. Servicio de Publicaciones Universidad de Cádiz, 1994, s. 743-759.

WIERZBICKA, A. 1991. *Cross Cultural Pragmatics*. Berlin; New York: Mouton de Gruyter

WOTJAK, G. 1986. Acerca de la adecuación de la traducción al receptor. *Revista de filología románica*. 1986, II., 369-377.

7. RESUMÉ

Inherentní složkou každého komunikativního procesu je existence autora a adresáta, kteří jsou významnými slohotvornými činiteli, neboť do značné míry ovlivňují výstavbu textu. Autor při tvorbě textu zohledňuje očekávání a kompetenci adresáta, který text přijímá a interpretuje podle toho, jak je formulován a jak odpovídá konvencím pro daný typ textu.

Vztah autora a adresáta vytváří v komunikátu tzv. polaritu. Polaritu je možné sledovat ve výstavbě řečnické perspektivy – v užívání 1. os. sg., inkluzivního plurálu, 2. os.pl., ve využívání řečnických otázek, zvolacích vět, v předjímání adresátových reakcí apod. Vztah mezi komunikačními partnery je ovlivňován normami, které se v různých kulturách liší, a proto je třeba při překladu zohledňovat, že k dosažení adekvátního přenosu je třeba překročit kulturní hranici a polaritu diskurzu v textu uzpůsobit tak, aby odpovídala očekáváním ze strany příjemce překladu.

V naší práci jsme zkoumali polaritu diskurzu v původních španělských a českých popularizačních textech a sledovali jsme, jak s polaritními prostředky zacházejí čeští překladatelé. Na styl popularizační jsme se zaměřili proto, že v souvislosti s polaritou diskurzu zaznamenal v posledních letech v důsledku internacionalizace komunikace četné změny.

Při výzkumu jsme vycházeli z hypotézy, že španělské publikace budou vykazovat výraznější vztah mezi vysílatelem a příjemcem než publikace české a že překladatelé podlehnou vlivu originálu a španělskou vyšší míru polaritu přenesou do českého textu.

Analýza původních textů v obou jazycích skutečně ukázala, že španělština využívá pestré palety polaritních prostředků a vztah mezi autorem a adresátem je v ní velmi živý. V obou španělských publikacích probíhala mezi oběma póly dynamická, interaktivní a poměrně neformální komunikace. České texty se na druhé straně vyznačovaly velmi neosobním vyjadřováním, formálností a nevýraznou komunikací mezi autorem a adresátem.

Při analýze překladů jsme pak zjistili, že čeští překladatelé se opravdu přiklonili ke španělským stylovým konvencím a výraznou polaritu přenesli do češtiny. Stanovená hypotéza se nám tedy potvrdila, ale naše závěry zároveň komplikuje skutečnost, že jak ve španělštině, tak v češtině se mluví o rozkolísanosti norem v důsledku internacionalizace komunikace. Výsledky tohoto výzkumu tedy představují jen drobný příspěvek k velice široké a komplexní problematice.

8. RESUMEN

La existencia del autor y del destinatario supone un elemento inherente de cualquier proceso comunicativo. El autor y el destinatario se consideran factores estilísticos importantes, puesto que influyen de manera significativa en la composición del texto. A la hora de redactar su texto, el autor tiene en la mente las expectativas y la competencia del destinatario, quien a su vez recibe e interpreta el texto según esté formulado y ajustado a las convenciones del tipo textual en cuestión.

La relación entre el autor y el destinatario se refleja en el acto comunicativo, creando lo que podría denominarse “direccionalidad”. La direccionalidad puede observarse en la elaboración de la perspectiva retórica, ya que encuentra su manifestación en el uso de la primera persona del singular o plural, de la tercera persona del singular, en el uso de preguntas retóricas y oraciones exclamativas, en la anticipación de las respuestas del destinatario, etc. La relación entre los participantes del acto comunicativo viene influida por las normas y éstas suelen ser distintas en una y otra cultura. Por lo tanto, a la hora de traducir hay que tener presente que para conseguir una transmisión adecuada del original es necesario traspasar la frontera cultural y ajustar la direccionalidad del texto a las expectativas del receptor de nuestra traducción.

En el presente trabajo investigamos la direccionalidad discursiva en los textos divulgativos originales en español y en checo y observamos cómo los traductores checos tratan la direccionalidad y sus medios expresivos. La elección de los textos de divulgación como material de análisis vino determinada por el hecho de que, recientemente, este género ha registrado diversos cambios en las normas de direccionalidad y de que estos cambios tienen su origen en la internacionalización de la comunicación.

En nuestro trabajo partimos de la hipótesis de que, en comparación con las publicaciones checas, los libros españoles manifestarían una relación más patente y más estrecha entre el autor y el destinatario, y de que los traductores obedecerían las normas del original y transmitirían la direccionalidad española más patente al texto checo.

El análisis de los textos originales en ambos idiomas llegó a comprobar que los autores españoles recurren a una amplia gama de recursos para entablar relación con los destinatarios y que esta relación es muy directa. En ambas publicaciones españolas observamos una comunicación dinámica, interactiva y relativamente poco formal. Por su parte, los textos checos manifestaban un alto grado de impersonalidad y la comunicación entre el autor y el destinatario era formal y poco patente.

El estudio de las traducciones demostró que los traductores checos habían obedecido las convenciones estilísticas españolas y habían transmitido la direccionalidad patente al checo. La investigación confirmó nuestra hipótesis. No obstante, nuestras conclusiones pueden ser relativas, ya que los lingüistas advierten que tanto en español como en checo, la internacionalización de la comunicación ha conducido a la inestabilidad de normas. Por lo consiguiente, somos conscientes de que los resultados a los que llegamos en el presente trabajo sólo suponen una pequeña contribución a un tema mucho más amplio y complejo.

9. SUMMARY

The existence of an author and an addressee is inherent to every communicative process. The author and the addressee are considered important stylistic factors, since they determine a great deal the overall composition of the text. When writing his text, the author caters for the expectations and the competence of the addressee, and on the other hand, the addressee receives and interprets his text according to how it is formulated and how it complies with the conventions for the text type in question.

The relation between the author and the addressee is reflected in the text and this reflection could be called “polarity”. Polarity may be perceived in the composition of the rhetorical perspective, for it is expressed by the use of the second person singular and of the first person singular or plural, by the use of rhetorical questions and exclamatory phrases, by anticipating the reactions of the addressee, etc. The relation between the partners in the communication is governed by norms and since norms do not coincide in all cultures, we have to bear in mind that to render successfully the original and to meet with the expectations of our addressee we have to cross the cultural barrier and adjust the polarity of the text.

The present master` s thesis deals with discourse polarity in original Spanish and original Czech art textbooks, and with how polarity is approached and treated by Czech translators. Our selection of textbooks as material for the analysis was motivated by the fact that in recent years, international communication has led to changes in the polarity of Czech textbooks.

Our hypothesis was that in Spanish textbooks, the relationship between the sender and the receiver would be more visible and more direct than in Czech ones, and that translators would be influenced by the original and would render stronger Spanish polarity in the Czech text.

The analysis of the originals indeed proved that, as far as polarity is concerned, Spanish authors used many different means of expression and the communication between the author and the addressee was very dynamic, interactive and quite informal. On the other hand, Czech texts came out to be more formal and impersonal, and the communication between the two poles was less intense.

The analysis of the translations showed that Czech translators inclined to Spanish conventions and transferred strong polarity into Czech. The research confirmed our hypothesis; yet, our conclusions may be relative, since according to linguists, the norms, both in Spanish and Czech, have been destabilised. The results of this research are therefore but a small contribution to a much more complex issue.

